

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2016

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2016

SUMAR

august 2016

4 La arme!

REGELE
FERDINAND

5 Pledoarie pentru istorie

Congresul Național
al Istoricilor,
Cluj-Napoca

I.-A. POP

„TRECEȚI
BATALIOANE
ROMÂNE
CARPAȚIL...”

10 La judecata istoriei

Ce a știut și ce n-a știut
Bucureștiul
în august 1916

M.E. IONESCU

15 Taina păstrată

Lista lui Radu Rosetti

M. GEORGESCU

19 Extaz și agonie

Prima lună de război

F. DOLGHIN
T. STĂNESCU-
STANCIU,
AL. PIȚIGOI,
D. MATEI

24 Jurnal de front inedit

TH. PÂSLARU,
T.D. LAZĂR

28 De pe frontul românesc, la New York și Washington

A.-S. IONESCU

30 Cu toate pânzele sus, la Bicentenarul S.U.A.

M. MOȘNEAGU

33 Amiralul Q și colonelul Warden croiesc lumea postbelică

Cum s-a născut Carta
Atlanticului

ȘT. CIOCHINARU

IUBIRI CELEBRE

38 Un cuplu din vremea Noptii Sfântului Bartolomeu

F. DOLGHIN

EXCLUSIVITATE

43 Pasul important făcut de regele Mihai la 23 august

T.A. POKIVAILOVA

magazin istoric

Anul XLIX – serie nouă – nr. 8 (593)

august 2016

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Actorii principali ai lunii august 1916: regele Ferdinand, regina Maria citindu-i unui rănit, premierul Ion I.C. Brătianu și armata română

2 Statuie reprezentând-o pe muza Clio, realizată în marmură albă, aflată în patrimoniul Muzeului Prado, din Madrid

3 Castelul din Güssing este cel mai vechi din Burgenland: datează din anul 1157. În 1524 a intrat în posesia familiei Batthyány. La începutul secolului al XVIII-lea, și-a pierdut importanța strategică și turnurile au fost înlăturate de pe ziduri

4 Prințul Osu (72-114) a fost exilat de tatăl său, din cauza temperamentului brutal, în ținutul Kumaso. Acolo, deghizat în servitoare, s-a strecurat la o petrecere și i-a omorât pe conducătorii locali (reprezentare târzie, din secolul al XIX-lea, a episodului). În jurul lui s-a ȧesut o legendă, comparată de cercetători cu cea a regelui Arthur

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BĂRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păușan-Nuică

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11-14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15-702, Cod 010155, Telefon,
Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

PROCLAMAȚIA CĂTRE NAȚIUNE

ROMÂNI,

Războiul care de doi ani a încins tot mai strâns hotarele noastre a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor.

Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptată de veacuri de conștiința națională, ziua Unirii lui.

După vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări, înaintașii noștri au răușit să întemeieze statul român, prin Unirea principatelor, prin Războiul Independenței, prin munca lor neobosită pentru renașterea națională.

Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor, închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazu a înfăptuit numai pentru o clipă: Unirea românilor de pe cele două părți ale Carpaților.

De noi atârnă astăzi să scăpăm de sub stăpânirea străină pe frații noștri de peste munți și din plaiurile Bucovinei, unde Ștefan cel Mare doarme somnul lui de veci.

În noi, în virtuțile, în vitejia noastră stă puțința de a le reda dreptul ca într-o Românie

întregită și liberă, de la Tisa până la Mare, să propășească în pace potrivit datinilor și aspirațiilor gînteii noastre.

ROMÂNI,

Însuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărâți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu avântul puternic al unui popor care are credință neclintită în menirea lui.

Ne vor răsplăti roadele glorioase ale izbândeii.

Cu Dumnezeu înainte.

Ferdinand

Președintele Consiliului de Miniștri și ministru de Război, Ion I.C. Brătianu

Ministru al Afacerilor Străine, Em. Porumbaru

Ministru de Finanțe, E. Costinescu

Ministru de Interne, V.G. Morțun

Ministru de Domenii, Al. Constantinescu

Ministru de Industrie, Al. Radovici

Ministru al Lucrărilor Publice, dr. C. Angelescu

Ministru de Justiție, Victor Antonescu

Ministru de Culte și Instrucție, I.G. Duca

ORDINUL DE ZI AL M.S. REGELUI CĂTRE ARMATĂ

OSTAȘI,

V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde.

Umbrele marilor voievozi Mihai Viteazu și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor cari au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna.

Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să îi îndurăm însă greutățile și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră.

Arătați-vă deci demni de gloria străbună.

De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi.

Ferdinand

45 Din Basarabia, în Munții Tatra

*Amintirile
unei veterane de război,
Maria Rădescu*

A. ȘTEFAN

**A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ**

49 Cununi din grâu frumos

G. ROȘU

51 Vremuri de bejenie

Expulzat din Cluj

O. CENTEA

56 Teritorii în dispută

*Revendicările
Belgradului
față de Austria*

I.G. ANDREI

61 Programul „Prima casă“ la începutul secolului trecut

A.R. VOINEA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 Bătălia devenită mit

C. MIDAN

70 „Abatorul“ de la Verdun

P. OTU

75 Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori

*„Lupi tineri“ îl atacă
pe Iorga*

G. FILITTI

80 Kunoichi cele aducătoare de moarte

T. STĂNESCU-
STANCIU

84 Doi stâlpi ai Maiestății Sale

Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

**PASTILA
DE CUVINTE**

88 Eponime dincolo de eponime

M. SALA

**HOOVER
INSTITUTION**

90 Ianuarie 1938. Iuliu Maniu se adresează partidului

RUBRICI

91 În București, acum 50 ani

87 Pentru biblioteca dumneavoastră

32; 94; 95

**Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog**

Sanctuarul de la Sarmizegetusa Regia

scuțiți de plata taxei de participare, iar U.B.-B. le oferă cazare gratuită pe parcursul congresului). Am invitat 15 istorici renumiți, care vor avea prelegeri în plenul congresului.

Tot în cadrul acestui eveniment de mare amploare, va avea loc și un târg de carte, unde vor expune carte de istorie 15 dintre cele mai importante edituri românești precum Humanitas, Presa Universitară Clujeană, Editura Universității din București, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Casa Cărții de Știință, Mega, Argonaut, Eikon, Tritonic, Editura Centrului de Studii Transilvane Academia Română etc.

C.N.I.R. s-a bucurat în această perioadă de o mare vizibilitate, fiind realizat un website cu toate informațiile necesare, înscrieri, evenimente, secțiuni, mese rotunde etc. (<http://cnir.conference.ubbcluj.ro/>) și care, până la sfârșitul lunii iunie, a avut peste 87.000 de vizualizări.

Istoria sau științele istorice – cum se denumesc de către specialiști domeniile complexe și variate ale cercetării trecutului omenesc – se află într-un moment de mare cumpănă, ca și întreaga societate contemporană. Viața oamenilor care au trăit în trecut este considerată de înțelepți memoria colectivă a

comunității pământești. Cu alte cuvinte, de-a lungul timpului, s-au adunat fapte, întâmplări, evenimente, procese etc., care se constituie în zestrea omenirii, în patrimoniul societății, într-un adevărat tezaur de viață. Noi suntem oameni și ca să parafrzez un dicton latin nimic din ceea ce este omenesc nu trebuie să ne fie străin. Dacă lăsăm să ne scape o parte din esența umană, ne expunem unor riscuri greu de evaluat. Datorită acestei convingeri, diferitele comunități umane, începând cu sumerienii și egiptenii cei vechi, au cul-

tivat cunoașterea trecutului prin intermediul specialiștilor, elaborând reguli speciale pentru aceasta. A fost o vreme când istoria era poveste și poezie, spusă și cântată pe muzică de către aezi, care cultivau arta de a reînvia frumos și armonios lumile de odinioară. Ulterior, istoria a devenit „anchetă” și „cercetare”, făcute prin diferite metode de investigație, cu scopul descoperirii adevărului din trecut. Firește, s-a aflat curând că lumile revoluate nu mai puteau fi reînviolate întocmai,

Biserica din Densuș

Ruinele incașe de la Machu Picchu

Congresul Național al Istoricilor din România, august 2016

REFLECȚII DESPRE TRECUR ȘI DESPRE ISTORIE

Academician IOAN-AUREL POP
(Rectorul Universității „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca)

Somnul rațiunii naște monștri,
gravura realizată de Francisco Goya

Congresul Național al Istoricilor Români (C.N.I.R.) se va desfășura în 25-28 august 2016, la Cluj-Napoca. Este organizat de Universitatea „Babeș-Bolyai” în colaborare cu Centrul de Studii Transilvane al Academiei Române și va fi cea mai mare manifestare științifică din domeniul istoriei, din ultimii 36 de ani, ținută în România. Cea mai importantă reuniune de acest fel din țara noastră – cel de-al 15-lea Congres Internațional de Științe Istorice –, adunând circa 1.700 de istorici, a avut loc la București, în august 1980. Inițiativa derulării prezentului forum aparține Comitetului Național al Istoricilor din România, membru al Comitetului Internațional de Științe Istorice, organism care derulează, la fiecare cinci ani, începând cu anul 1900, congresele internaționale de științe istorice. Acest congres al istoricilor români se dorește a fi și inaugurarea unei tradiții prin care să poată fi pregătite participările noastre la congresele internaționale de științe istorice, dintre care proximalul va fi la Poznan (Polonia), în 2020.

La acest eveniment al nostru vor participa 447 de persoane, istorici români renumiți – cercetători, cadre didactice universitare și din mediul preuniversitar atât din țară, cât și din Republica Moldova, Ungaria, Serbia, Italia, Austria, Germania, Franța, Marea Britanie, Israel și Canada. Congresul este structurat pe secțiuni dintre cele mai diverse, sunt acoperite toate perioadele istorice, astfel fiind tratate teme dintre cele mai diverse, de la „Noi direcții în cercetarea, interpretarea și promovarea neoliticului și eneoliticului din

România”, până la „Abordări contemporane ale istoriei construcției europene”. O temă importantă, care nu putea fi uitată, va fi dedicată Primului Război Mondial; astfel, vor fi șase secțiuni despre acest eveniment care a schimbat harta Europei și a României, ca și soarta lumii întregi. În total, vor fi 51 de secțiuni cu circa 365 de comunicări, 20 de mese rotunde și vor fi prezentate 6 postere. Totodată, Universitatea „Babeș-Bolyai” a hotărât să acorde 18 granturi tinerilor cercetători pentru a-i sprijini în demersurile lor (beneficiarii acestor granturi sunt

prin medii școlare! Sau ar putea să fie, la rigoare, dar nu prin eliminarea celorlalte! Învățând istorie, elevul află despre lumi și compară, face cunoștință cu primele legi, constituții, culte religioase, află ce sunt stilurile arhitectonice, deosebește o simfonie de un concert, distinge valorile antice, medievale, moderne, află cum s-au purtat războaie în numele dragostei, al credinței și al bisericii, al libertății, egalității și democrației etc., poate prețui dialogul și informarea, poate evalua răsturnarea ordinii nedrepte dintr-o societate etc. Istoria, ca și alte discipline „învechite” promovau, pe lângă fapte, valori morale, artistice, umane, idei fundamentale generale, strategii de viață; noile „discipline” propuse răspândesc metode și tehnici limitate, cunoștințe de nișă, care se pot învăța de către un om cu inteligență medie în timpul liber sau în cadrul orelor de dirigiență sau prin prisma dexterităților școlare.

Rezultatul acestor demersuri insistente din ultima vreme este crearea de mecanisme umane, de roboți, de marionete ușor de manipulat, prin vot ori prin alte mijloace. Oamenii lipsiți de cultură generală și de orizont artistic, oamenii capabili să rezolve doar probleme limitate, oamenii care nu mai au capacitatea să compare și să ia decizii în cunoștință de cauză alcătuiesc generația „Google”, generația „Facebook”, generația „SMS” sau toate la un loc! Sunt oameni, în general, inteligenți, dar cu inteligența canalizată spre scopuri controlate de o elită malefică. Elita clasică a acestei lumi pare abulică, amețită, adormită, fără nerv și fără voință. Aici nu este vorba despre conflictul dintre generații, nici despre mitul vârstei de aur, nici despre nostalgia tinereții, ci de realism. Am fost

Cronicarul francez Jean Froissart (secolul al XIV-lea)...

avertizați demult că „somnul rațiunii naște monștri”. Ar fi bine să veghem cu toții ca toate admirabilele descoperiri și invenții ale lumii contemporane să servească omului creativ și creator, omului cercetător și omului moral, nu omului-robot!

Deprecierea istoriei ca disciplină s-a datorat în România unor cauze speciale, cum ar

fi derapajele din timpul regimului comunist (când trecutul a fost parțial falsificat, glorificat, alb și imaculat etc.), exceselor naționaliste și protocroniste, denigrării românilor și trecutului lor după 1989 etc. După Al Doilea Război Mondial, noi, românii, am trecut printr-o etapă proletcultistă și internaționalistă (când „lumina venea de la Răsărit” și trecutul nostru nu reprezenta nimic), până prin 1960-1965; prin una mai echilibrată, de recuperare a unor valori naționale, până prin 1975; prin una naționalist-comunistă, până în 1989 și prin una de marasm și incertitudine, de dezorientare și paradox, în ultimul sfert de secol. Pe de o parte, suntem atenționați de unii că istoria noastră începe la

... și scriitoarea Marguerite Yourcenar, o lume a informației scrise și tipărite...

orice am face noi, oamenii. Marele istoric român și filosof al istoriei Alexandru D. Xenopol împărțea domeniile cunoașterii în „științe de repetiție” și „științe de succesiune”. Din prima categorie făceau parte ceea ce noi numim științe exacte și experimentale, iar din a doua istoria, adică viața de demult. În vreme ce în primele domenii, realitățile par imuabile și eterne, în „științele de succesiune” pare că „totul curge” și nimic nu mai rămâne cum a fost. Marele istoric al secolului trecut David Prodan vorbea despre „științe de revelație” și „științe de acumulare”, istoria fiind plasată în a doua categorie, ea presupunând muncă asiduă și intensă în arhive și biblioteci, pe șantiere arheologice, în muzee și conducând la rezultate nu imediat, ci după mulți ani.

Chiar și așa, cu gradul ridicat de relativism asumat, cercetarea trecutului a ajuns, cam de la Renaștere încoace și mai ales în ultimele două secole, un domeniu de cunoaștere dotat cu metode precise de investigare, cu reguli de operare cunoscute și verificate, atât cât poate fi precizia aplicată în disciplinele socio-umane. Se admite că adevărul absolut al lumilor trecute este imposibil de cunoscut de către noi, oamenii, cărora nu ne rămân decât urme disparate și subiective (cel mai adesea) ale întâmplărilor de odinioară. Prin urmare, istoricul nu poate reînvia lumea revolută pe care o studiază, dar se poate apropia de ea cât mai mult, o poate reconstitui cât mai aproape de ceea ce a fost, dacă respectă regulile „jocului”, verificate de secole și de generații întregi de specialiști.

Noi numim printr-o convenție viața oamenilor de odinioară trecut. De fapt, trecutul a fost, pentru cei care l-au trăit, viață intensă prezentă. Până la urmă, toată viața oamenilor devine trecut, orice am face noi și

oricum am încerca să ocolim acest curs. Prezentul durează o clipă și apoi devine trecut, viitorul este mereu incert, dar ajunge și el prezent și apoi trecut, astfel încât, iremediabil și reversibil, dimensiunea cea mai lungă și mai certă la care avem acces (limitat, e drept) este trecutul. Ca urmare, dragostea pentru trecut înseamnă dragoste de viață, iar cunoașterea trecutului este cunoașterea vieții. Aceasta nu înseamnă deloc – cum observa demult o Doamnă a spiritului universal, Marguerite Yourcenar – că trecutul este o vârstă de aur.

Nu, fiind viață, trecutul poate să fie frumos și sublim, urât și rușinos sau, pur și simplu, oarecare. A-l cunoaște este o necesitate, iar a-l ignora poate deveni o catastrofă.

Din păcate, trendul contemporan este de ignorare a trecutului omenirii, a experienței de viață a comunităților, mai ales a celor naționale. Motivele sunt multe, de la graba planetei de a se autodistrage prin poluare, dezechilibre, catastrofe naturale etc. până la globalizarea prost înțeleasă și de la

ideea că memoria este inutilă până la superficialitate, ignoranță, trivialitate, violență, toate cultivate de forțe mult mai puternice decât ne putem noi închipui. Astăzi se tinde la înlocuirea din sistemul de educație primară și secundară a disciplinelor școlare consacrate și care și-au dat măsura valorii lor în societate (istorie, geografie, botanică, zoologie, anatomie, limbi clasice etc.) prin conținuturi (necesare, fără îndoială) botezate „discipline școlare” („educație pentru drepturile copilului”, „educație antreprenorială”, „educație sexuală”, „educație rutieră”, „educație juridică” etc.). Toate aceste teme din a doua categorie sunt subiecte de cunoaștere de neînlocuit în lumea contemporană, dar ele nu sunt discipline care să trebuiască apreciate de sine stătător și finalizate

Muza Clio în viziunea pictorului francez Pierre Mignard (1612-1695)

August 1916

Dr. MIHAIL E. IONESCU

Ne-am obișnuit cu interpretarea tradițională practic punctul de vedere al conducătorilor de atunci ai țării –, în liniile ei mari corespunzătoare adevărului istoric, potrivit căreia intrarea României în Primul Război Mondial, în august 1916, a avut loc ca urmare a presiunii extraordinare a Antantei exercitate asupra unui București prudent, prevăzător și negrăbit a acționa.

Potrivit acestei interpretări, obiectivul urmărit de conducerea politică a țării a fost realizarea reîntregirii Transilvaniei cu statul român; momentul intrării a fost determinat de presiunea marilor aliați Franța și Rusia, cu deosebire; s-au negociat până în ultima clipă operațiile aliate pe alte fronturi (la Salonic, în Galiția), prin care Antanta trebuia să sprijine acțiunea noastră militară împotriva Imperiului Austro-Ungar, respectiv aprovizionarea cu material de război, iar în cazul în care Bulgaria ne ataca, urmare a jocului alianțelor, câte efective aliate (trupe rusești) să fie dislocate în Dobrogea.

Negocierile au fost foarte disputate, mai ales în ce privește efectivele rusești din Dobrogea, dar și privind direcția noastră de ofensivă (în Nord, în Transilvania, sau în Sud, împotriva Bulgariei, cum susțineau marii aliați), când trebuia să fie declanșată ofensiva franceză a Armatei de la Salonic împotriva Bulgariei pentru a descuraja eventuala lovitură a acesteia împotriva României. Așadar, asigurarea condițiilor necesare pentru desfășurarea unei campanii militare victorioase.

În final, înainte de intrarea în acțiune, premierul român Ion I.C. Brătianu, după ce a semnat tratatul de alianță cu Antanta (4/17 august 1916), putea să spună în Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916, care va sigila prin vot decizia luată, dar și intimilor săi că faptul că patru mari puteri au pus semnătura pe acest document, recunoscând îndreptățirea drepturilor românești, va rămâne, chiar în cazul unei înfrângeri, un simbol care în viitor va face implacabilă reîntregirea vetrei naționale.

Era un artificiu retoric acest „în caz de înfrângere“, imaginat de Brătianu pentru a sublinia succesul diplomatic obținut, o premoniție între-

meiată pe calculul asimetriei de forțe cu inamicul imperial (România a declarat război doar Imperiului Austro-Ungar), o certitudine în ce pri-

vește viitorul imediat, o concesiune făcută cunoscutei teze a istoricului și teoreticianului militar german Carl von Clausewitz (1780-1831) privind

Tărtăria, la Cucuteni și la Gumelnița, românii fiind cel mai vechi și mai glorios popor din Europa, că suntem daci curați, de la care romanii ar fi învățat latinește; pe de alta, ni se spune de către alții că nu am

fost capabili de nimic de-a lungul vremii, că am fost o masă amorfă, că nu avem valori competitive, că toți istoricii noștri au cultivat nu realități, ci mituri naționaliste rușinoase, că nu suntem nici măcar români, că nu avem în trecut momente referință, că marile personalități ne sunt toate mici, că Eminescu a fost xenofob, iar Coșbuc minor, că Ziua Națională este o eroare etc. Nu este de mirare că, mișcându-ne în acest cadru, am ajuns cu istoria noastră de ocară, că disciplina este pusă sub semnul întrebării, iar slujitorii săi blamați.

Pentru remedierea răului, până se mai poate, trebuie, între altele, ca istoria să rămână o formă de cunoaștere apreciată, respectată și prețuită și, în primul rând, studiată. De aceea, istoria trebuie să aibă, ca disciplină școlară, la toate clasele și profilurile, cel puțin câte două ore pe săptămână.

Cei care sunt datori să facă cercetarea trecutului sunt istoricii, singurii care au capacitatea să ajungă la izvoare, să extragă din ele adevărul (parțial) și să-l explice pu-

... pe cale să fie înlocuită de cea online...

blicului. Amatorii de istorie – ingineri, medici, artiști etc. – să fie liberi să se pronunțe despre trecut, să scrie despre trecut, dar să-și recunoască amatorismul, să precizeze caracterul de eseu, de povestire, de

impresie al produselor lor. Nici eu, ca istoric, dacă scriu despre medicină sau despre chimie, nu mă pot da drept medic ori chimist! Credibilitatea unui domeniu o asigură exclusiv specialiștii, cei care au fost pregătiți anume să studieze acel domeniu. Și nici dintre specialiști, un contemporaneist nu e bine să se pronunțe științific despre Antichitate sau Epoca Medievală, după cum un medic orelist nu poate lucra la ortopedie, nici un anestezist nu va fi lăsat să opereze.

Menirea acestui congres este, între altele, dorința de reaşezare pe baze sigure a prestigiului istoriei ca formă de cunoaștere a vieții omenirii și poporului român, de revigorare a cercetării științifice în domeniu, de reconsiderare a statutului istoricului în societate și de asigurare a statutului de disciplină școlară a istoriei, la toate clasele și profilurile, în acord cu importanța cunoașterii istorice. Prin aceasta, nu dorim decât să reconferim ființelor și comunităților umane demnitatea, capacitatea

de alegere și de judecată, discernământul și creativitatea, spre revigorarea idealurilor care au făcut posibilă lumea și care se bazează pe cunoaștere și pe cunoștințe, pe comparație și pe credință, pe dialog, pe dreptate și adevăr, toate acestea subsumate binelui individual și general.

Științele istorice cultivă toate aceste valori, ceea ce înseamnă că ele cultivă viața omului și a comunităților umane, trăită în cunoștință de cauză, întru demnitate și onoare. ■

... și de facebook?

rile ca această „evacuare“ să fie concretizată „la momentul potrivit“, spune Mosolov în nu mai mult de două-trei zile, fără grabă și fără panică, astfel încât să nu-i fie stânjenită libertatea de acțiune strategică în România de justificate exigențe ale factorului politic român, ajuns sub control în Rusia, odată cu diviziile armatei române. A fost una dintre cele mai mari primejdii care au planat asupra existenței statului român în istoria sa modernă, ale cărei detalii sunt încă necunoscute.

În prima jumătate a lui martie 1917, Rusia intra însă într-o fază de destrămare accelerată, ca urmare a consecințelor luptei pentru putere după abdicarea țarului și instalarea unui guvern provizoriu, o revoluție socială de mari dimensiuni, având a pulveriza în câteva luni armata rusă și determinând prăbușirea Frontului de Est. România a fost neputincioasă în fața acestui șir de evenimente nefaste și nevoită, după eforturi eroice de păstrare a identității statale, să încheie o pace înrobitoare cu Puterile Centrale, în mai 1918, cu clauze (concesionarea resurselor de petrol și a altor bogății ale subsolului) care aveau ca punct terminus chiar anul 2016.

Evident că această succesiune teribilă de evenimente nu a fost deloc luată în calcul la București atunci când a fost decisă intrarea în război, la începutul lunii august 1916. A prevalat la nivel național un entuziasm contagios, pe care îl reflectă nenumărate consemnări de epocă, atât în

A.A. Mosolov

Vechiul Regat, cât și în Transilvania, privind declanșarea luptei de eliberare a teritoriilor naționale ocupate de imperiul vecin. Îndoiala trecătoare a lui Brătianu, acel „în caz de înfrângere“ mai sus evocat, poate nu era singulară. Dar îndatorirea unei conduceri responsabile a statului este aceea de a lua în calcul – în cazul unei asemenea decizii grele de consecințe și cu un quantum de incertitudine evident în cazul înfruntărilor militare – toate elementele care să fundamenteze o opțiune corectă.

S-a spus repetat că a fost practic o presiune extraordinară a Aliaților – mai ales din partea Franței de a face pasul decisiv, că acel comun

„acum ori niciodată“ al generalului rus Alekseev și al mareșalului francez Joffre a prevalat copleșitor, cuplat cu amenințarea că promisiunile din tratatul secret cu Rusia din septembrie 1914 – dreptul de a ocupa teritoriile românești din Imperiul Austro-Ungar la sfârșitul războiului și victoria Antantei în schimbul neutralității – vor fi anulate în caz contrar. Desigur, este mult adevăr în această afirmație, care de cele mai multe ori asemuiește presiunea aliată exercitată la București în vara anului 1916 cu un veritabil ultimatum. Dar tot nu poate fi absolută conducerea de la București de a nu fi evaluat, în cunoștință de cauză, în varianta intrării în război, o opțiune care să fi evitat succesiunea fatală a evenimentelor.

Ne putem întreba, de pildă, de ce nu a optat, așa cum era sfătuită de către Aliați, să recurgă la ofensiva în sud, întâlnind pe acest front forțe militare (bulgare) comparabile, ofensivă poate victorioasă deopotrivă cu brațul celălalt al cleștelui furnizat de Armata Sarraail de la Salonic și evitând astfel dezastrul rapid generat de incapacitatea de a lupta pe două fronturi. Sau, în același registru, dacă este adevărat că Aliații aveau nevoie de acțiunea românească pentru a ușura presiunea inamică pe alte fronturi – la Verdun și pe Somme anglo-francezii desfășurau lupte extrem de grele, fără perspective pozitive, iar ofensiva pe frontal central rus, condusă de generalul Brusilov își epui-

Necunoașterea realităților din Rusia avea să ne coste în 1917-1918; un soviet al soldaților, la Petrograd

„impredictibilitatea războiului“? Probabil că era câte ceva din toate aceste posibilități.

Misiunea lui Mosolov

„Viitorul imediat“ s-a vădit a fi însă tragic. După succese militare inițiale în Transilvania, armata română a trebuit să se replieze, fiind supusă dilemei unui război pe două fronturi, astfel că, la sfârșitul lunii noiembrie, trupele inamice, înaintând dinspre Vest și Sud, erau la porțile Bucureștilor. Guvernul român deja începuse acțiunea de refugiere la Iași, deopotrivă celelalte autorități centrale și familia regală. Tezaurul național era expediat în Rusia, armata era nevoită să intre într-o acțiune energetică de refacere, deplasând din teritoriile Olteniei și Munteniei, intrate curând sub ocupație, tinerii incorporabili pentru reconstrucția unei forțe militare noi în Moldova. Trupele rusești a trebuit să se extindă pe întreg frontul românesc – în 1917 erau aproximativ un milion de ostași ruși pe acest aliniament din România. În doar trei luni de la intrarea în război, România era parțial scoasă din luptă, aproximativ două treimi din Vechiul Regat se afla sub ocupație, comandanții trupelor aliate celor ruse li se adăugase din octombrie o Misiune Militară a Franței, condusă de generalul H. Berthelot – aveau mare influență asupra mersului operațiilor, comandamentul rus se declara împie-

Regele Ferdinand, regina Maria și principele Nicolae

dicat de guvernul român în aplicarea propriei strategii și propunea ca acesta să fie instalat undeva în sudul Rusiei, în Crimeea. Noul ministru al Rusiei în România, A.A. Mosolov, consemnează în memoriile sale că una dintre principalele sale misiuni odată cu sosirea în România la începutul lunii decembrie 1916 a fost să organizeze în detaliu „evacuarea“ armatei și a conducerii României în sudul Rusiei, în acest scop efectuându-se pregătiri detaliate în orașele Nikolaev și Herson și în zonele înconjurătoare. „Potrivit veștilor pe care le primeam, am constatat că această evacuare se află la ordinea zilei la Cartierul

nostru General. Or, la Iași, românii, mai ales regele și regina, nici măcar nu voiau să audă de așa ceva. Brătianu, de asemenea, se opunea unei asemenea eventualități în modul cel mai categoric. Era cât se poate de limpede și de firesc în același timp că [...] nu voiau să admită ca România să devină un stat fără teritoriu [...] Brătianu credea cu convingere în victoria finală a Aliaților și el considera, și pe bună dreptate, că în momentul încheierii păcii, România s-ar afla într-o postură proastă dacă ar înceta să existe pentru câțiva timp“. În scopul planificării evacuării autorităților și armatei române din Moldova, în luna decembrie 1916 au fost trimiși la Iași reprezentanți ai diverselor ministere ruse sub conducerea unui înalt funcționar (șambelanul Iaccevski), iar Mosolov, potrivit mărturiei sale, trebuia „cu orice preț s-o conving pe regină de necesitatea de a abandona Iașiul. I-am spus chiar că ar fi posibil ca ea să locuiască pe un vas de război românesc, ancorat în apele teritoriale rusești“.

„Acum ori niciodată“

La doar patru luni de la intrarea în război, România se afla practic în prag de dispariție, cu conducerea politică și militară, inclusiv armata, planificate a fi „evacuate“ de către autoritățile ruse aliate în sudul Rusiei. Cartierul General rusesc, cu aprobarea țarului, luase toate măsuri-

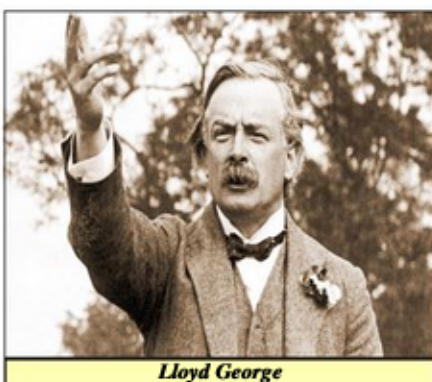

Între multe lucruri care i-au lipsit armatei române în 1916 s-au numărat și mitralierele; principele Carol testând o mitralieră

politică fiind în totală neștiință în privința evoluțiilor politice din cuprinsul uriașului său vecin de la Răsărit. Poate dacă ar fi fost mai bine informați în această privință, Bucureștii ar fi realizat că ultimatumul care li se adresase pentru a grăbi intrarea în război „acum ori niciodată” ar fi putut ascunde lucruri grave în ansamblul Antantei. De pildă, nu era oare acest ultimatum un semn al gravității situației unuia dintre aliați, în cazul nostru Rusia? Poate că utilizarea celor 600.000 de baionete românești nu era decât un balon de oxigen furnizat Rusiei pentru a se menține ca aliat valid în cadrul Antantei? Astfel Rusia putea să câștige timp pentru a se măsura cu devastatoarea criză internă, care curând o va zdrobi ca aliatul principal din Est al Antantei.

Se spera oare că prin intrarea României în război, mai ales cu o înaintare rapidă la sud de Dunăre, să fie furnizate opiniei publice din Rusia și deopotrivă cercurilor conducătoare din capitala țaristă impulsuri de redresare și timp pentru identificarea de soluții pentru depășirea crizei?

Cum știm retrospectiv, evoluția situației militare din România nu a facilitat aceste intenții/pla-nuri; dimpotrivă, a accelerat criza internă din Rusia. Oricum însă, dacă la București s-ar fi pus astfel de întrebări, ar fi fost angajată o altă narațiune a scenariului optim, s-ar fi înaintat pe o altă logică a eficienței și primejdiilor intrării

Lloyd George

României în război. Adică, nu atât cât trebuie să sprijine Aliții acțiunea românească a intrării în război pentru a fi încununată de succes, cum a fost logica negocierilor cu Aliții înainte de încheierea tratatului din 4/17 august 1916, cât dacă Rusia mai era capabilă să reziste, chiar dacă România izbândește în Transilvania (ori chiar în sud). Deopotrivă, dacă în cazul scenariului cel mai rău, anume înfrângerea, Imperiul Rus mai putea să fie un sprijin pentru a continua războiul. În asemenea condiții, pe potriua acestei narațiuni total absente din cauza lipsei de informații relevante privind situația Rusiei atunci, care ar fi trebuit să fie decizia luată de condu-

cerea politică în iulie-august 1916 la București?

Așa cum se vedește retrospectiv, marile înfrângeri înregistrate de armata rusă în a doua jumătate a anului 1915 în confruntările cu inamicul german și austro-ungar – care au produs cumplite pierderi umane și materiale și retragerea armatei către interior pe sute de kilometri – au declanșat nu doar o criză militară fără precedent, dar și începutul unui proces de dezagregare internă, politică și socială. Evoluția situației interne din Rusia a preocupat intens înalta conducere politică și militară a Antantei, stabilitatea Frontului de Est fiind pusă sub semnul întrebării. Premierul britanic Lloyd George notează în această privință în memoriile sale: „Aceste dezastru răsunătoare au pus bazele revoluției ruse. Adevărata stare de lucruri putea fi ascunsă miniștrilor Cabinetului britanic și, cu ajutorul cenzorului, publicului britanic, dar nu putea fi ascunsă mult timp de cei care erau preocupați direct, adică majoritatea oamenilor din Rusia [...] țărânul rus se schimba încet, dar muncitorii de la oraș

și-au exprimat indignarea în alarmante revolte, care au fost stăpânite doar cu armele de către poliție. De la insurgenții din Moscova s-a răspândit strigătul: «Fia-velor! Bestiilor! Nu aveți muniție pentru a lupta împotriva germanilor, dar aveți pentru a împușca ruși»”.

Imagine de la semnarea Păcii de la București, 24 aprilie/7 mai 1918

(Va urma)

zase potențialul, de ce a fost atât de încredincioasă în promisiunile de sprijin către București: livrarea unei cantități de 200.000 t zilnic de material militar; dislocarea în România, în Dobrogea, a peste 100.000 de militari ruși (cererea fusese de 200.000) în scopul de a descuraja un atac bulgar; lansarea cu zece zile înainte de intrarea României în război a unei ofensive a Armatei de la Salonic a generalului Sarrail, care să fixeze trupele bulgare.

Un răspuns prea rapid

Desigur, aceste întrebări, ca și altele asemenea, par că intră pe teritoriul contrafactualului, inamicul permanent al analizei istorice întemeiate pe „ce s-a întâmplat cu adevărat”. Parcurgerea literaturii românești despre momentul intrării în război în august 1916 – documente, interpretări istoriografice, memorialistică etc. – evidențiază că la București actul declanșării acțiunii era perceput ca un act care trebuia făcut. Dar însăși prelungirea vreme de doi ani a neutralității arată că România chibzuia cu atenție când să opteze pentru război. De aici și formularea menționată a premierului român, repetată și în Consiliul de Coroană premergător intrării în acțiune, anume că „fără îndoială că vom ieși învingători, dar nu sânt sigur, se poate să fim și învinși. De aceea, vreau să se știe bine, de toți, că, chiar învinși, tot cred că țara mea trebuie, în această clipă a evoluției ei istorice, să facă acest gest. În viața națiunilor sunt

Generalul Sarrail primește defilarea trupelor la Salonic

afirmări de drepturi care se socotesc mai mult decât izbânzi trecătoare și sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală [câtă dreptate a avut], care compromit viitorul lor pentru veacuri de-a rândul. Într-o atare situație este astăzi românismul, de aceea, chiar de ar fi să fim bătuți, faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au consfințit, printr-un act solemn, hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte, mai mare și mai însemnat decât oricând. Și dacă nu azi, mâine vom culege roadele acestor jertfe și acestor afirmări de drepturi”.

Putem admite (chiar suntem convinși) că la București

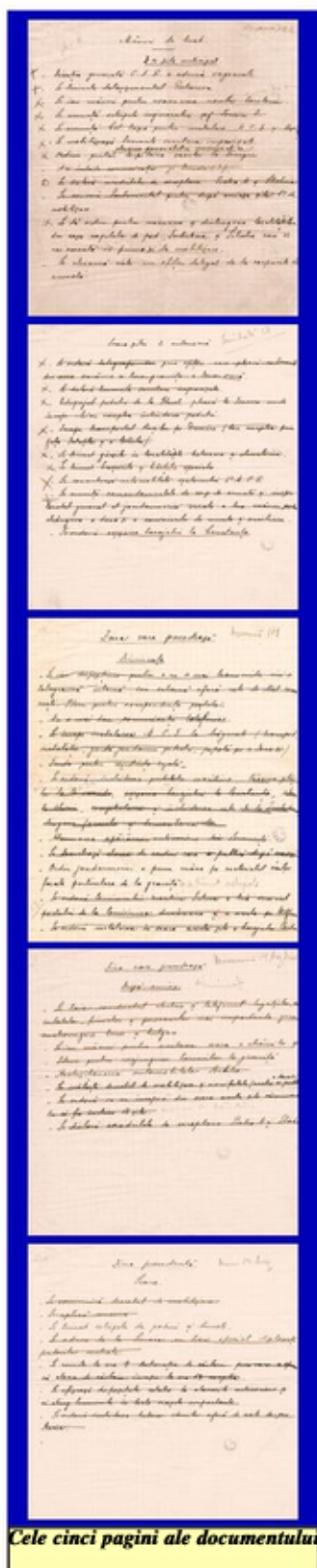
conducerea politică era conștientă că armata română nu era încă pregătită de război, că avea nevoie de un masiv sprijin aliat livrat numaidecât și constant pe parcursul perioadei ulterioare, ceea ce a justificat solicitările făcute pe parcursul negocierilor tratatului din 4/17 august 1916 cu Antanta, la care Alianții au răspuns afirmativ prea rapid, pentru a nu fi ridicate semne de întrebare cu răspunsuri deosebit de grave, îngrijorătoare.

Ce nu s-a știut în august 1916 la București?

De ce oare această grabă fără precedent pentru intrarea României în conflagrație, care să dea la București percepția că astfel se apropie sfârșitul războiului mondial? Deopotrivă, putem înțelege și obsesia conducerii de la București de a se împotrivi unei acțiuni în sud și decizia de a lansa ofensiva în Transilvania, pentru că astfel era satisfăcută starea de spirit națională. Dar aceasta nu scuză defel faptul că la București conducerea politică era complet ignorantă în ce privește starea de lucruri din interiorul Rusiei, criza gravă în care se zbătea această uriașă țară, fără de care acțiunea militară a României era sortită zădărniciiei pe termen scurt și mediu. Adică așa cum s-a întâmplat în următoarele trei luni de la intrarea în război. Mai grav, este chiar de neiertat ca la București să nu fie sesizată preocuparea majoră a statelor occidentale aliate față de criza internă din Rusia, conducerea

Prizonieri români escortați de militari germani pe Calea Victoriei

Cele cinci pagini ale documentului

aprecia I.G. Duca în memorii. Păstrarea secretului asupra momentului părăsirii neutralității s-a datorat oamenilor politici și militarilor, puțini, dar de mare încredere, cu care a lucrat Brătianu. Printre aceștia a fost și maiorul Radu R. Rosetti, care în perioada neutralității participase ca ofițer de stat-major la elaborarea unor studii operative și ipoteze de război menite să acopere orice situație conflictuală în care ar fi fost posibilă implicarea României. Totodată, aflat în permanent contact cu diplomați civili și militari francezi, englezi și italieni acreditați la București, a furnizat prim-ministrului Brătianu informații politico-militare utile. Cu Rosetti, premierul avea și o legătură specială. Între ei existau relații vechi bazate pe bună înțelegere și respect, pe o comuniune de idei și aspirații, dar și pe afinități de familie (cei doi erau cununați), ceea ce a favorizat o colaborare directă, discretă și eficientă.

Documentul a fost întocmit numai într-un singur exemplar scris de mână și prezentat lui Ion I.C. Brătianu, care l-a aprobat cu câteva excepții. Astfel, premierul nu a admis convocarea Parlamentului și închiderea comunicației pe Dunăre, prevăzute pentru ziua de 11/24 august. De asemenea, a hotărât ca starea de război să înceapă la ora 21.00 în ziua de 14/27 august, și nu la ora 24.00, cum prevăzuse Rosetti. Tot Brătianu a amânat dislocarea escadrilelor de aeroplan Piatra Neamț și Strehaia

din data de 11/24 august pentru dimineața zilei de 14/27 august. Aceste rectificări au fost operate de Brătianu chiar pe document prin tăieturi cu un creion albastru. Totodată, pentru zilele de 11/24 și 13/26 august, acesta a bifat (x) cu același creion albastru unele dintre operații în semn de aprobare. Pe măsură ce ordinele și operațiile se executau, maiorul Rosetti le tăia din document cu creionul negru și de asemenea făcea mici completări pe text, în funcție de modificările ce surveniseră pe parcurs. După cum rezultă din tăieturile cu creion negru, toate aceste măsuri preliminare cu caracter

Sediul Marelui Cartier General de la Paris

militar, polițienesc și administrativ, în vederea bunei desfășurări a mobilizării armatei, au fost executate la timp sau chiar în avans. După cum au fost așezate în pagină, în aparență la grămadă, puțin haotic, de la semnarea decretului de mobilizare la închiderea cârciumilor, aceste ultime preparative de război au avut fiecare o importanță și o valoare aparte, toate au fost priorități ale aceluși moment decisiv. De aceea încercăm să le dezvăluim așa cum apar în documentul original, ce se află în arhiva generalului Radu R. Rosetti, păstrată în colecția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, purtând

Operații Preliminare Mobilizării Armatei

MARIA GEORGESCU

Maiorul Radu Rosetti,
persoana de încredere căreia...

În noaptea de 14/27 august 1916, la ora 24.00, era decretată mobilizarea armatei române în conformitate cu planurile de mobilizare și cu prevederile planului de campanie din 1916 („Ipoteza Z”), pregătite din timp de Marele Stat Major, având în vedere limitele resurselor interne și situația geostrategică a României, prinsă între cele două mari coaliții de forță. Armata urma să ducă acțiuni pe două fronturi, ofensivă în Transilvania și apărare în Dobrogea.

... prim-ministrul Ion I.C. Brătianu i-a cerut să pregătească o listă cu măsurile de primă urgență, premegătoare decretării mobilizării

● Secret păstrat într-o „țară de indiscreții și indiscreții” ● Un singur exemplar, scris de mână ● Directorul general al Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor trădează ● Regele Ferdinand și principele Carol, la Scroviștea, regina Maria și restul familiei regale, la Buftea ● Cărciumile, închise 18 zile

Idată cu apropierea datei prevăzute pentru intrarea armatei române în război, au fost luate măsuri preliminare ce urma a fi executate imediat înainte de mobilizare, concret în timpul celor patru zile anterioare (joi 11/24-duminică 14/27 august 1916). Sarcina elaborării acestor măsuri i-a revenit maiorului Radu R. Rosetti, șef al Biroului Operații, cu acordul și în înțelegere cu superiorul

său locotenent-colonelul Ioan Rășcanu, șeful Secției III din Marele Stat Major. Din motive de maximă securitate, rezultatul muncii sale trebuia cunoscut și avizat doar de Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul și totodată ministrul de Război până la 15/28 august 1916. Păstrarea secretului semnării tratatului de alianță și a pregătirilor pentru intrarea în război a fost o preocupare majoră a premierului, pentru a

asigura momentul de surpriză și a ajuta ofensiva armatei române peste Carpați.

In chip surprinzător, indiscreția a fost absolută, „într-o țară de indiscreții și indiscreții”, mai ales că la Ministerul de Război „se luaseră unele dispozițiuni ce ar fi trebuit să trezească atenția lumii”; de pildă, contingente concentrate pe graniță sau unele transporturi, după cum

prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, prin care se arăta că mobilizarea fusese decretată, iar toate unitățile și serviciile trebuia să deschidă plicurile cu planul de campanie „Ipoteza Z”. Acest ordin telegrafic a fost transmis chiar de maiorul Rosetti.

La fel de urgentă era pregătirea mobilizării Marelui Cartier General – („transport, instalație, gardă jandarmi pedestri, popotă”), care a început chiar în seara zilei de 14/27 august. La ora 20.00, un tren special pleca din Gara de Nord cu destinația Periș pentru a transporta Eșalonul I, din care făceau parte generalul Dumitru Iliescu, șeful Marelui Cartier General, și adjutantul acestuia, maiorul Toma Dumitrescu, precum și Secția Operații, urmată de Secția Transporturi și Automobilisti. Opțiunea Periș pentru instalarea Marelui Cartier General s-a făcut în ultimul moment, ca urmare a cercetărilor întreprinse de Rosetti, care a constatat că localitatea Măgurele, aleasă inițial, nu era adecvată, neavând spațiu suficient și nici legătură cu calea ferată. Cu o zi înainte, Rosetti deja rechiziționase în acest scop clădirile Administrației Domeniilor Coroanei de la Periș. Această mutare, precum și cea a familiei regale erau necesare, „spre a le scoate din zarva și intrigăria Bucureștilor și spre a preîntâmpina, pe cât era cu putință, indiscrețiunile”. Secretul s-a păstrat, „adversarii au știut că Marele Cartier General nu mai era la București, au bănuț că era la Buftea, dar n-au știut că era la Periș”, preciza Rosetti în memoriile sale.

Locotenent-colonelul Ioan Rășcanu

O altă măsură luată privea constituirea gărzii de la reședința regală, odată cu stabilirea regelui Ferdinand și a principelui Carol la Scroviștea; regina Maria cu restul familiei stăteau la Buftea, la palatul lui Barbu Știrbei.

Tot în aceeași dimineață, s-au dat „dispoziții pentru a nu se mai transmite nicio telegramă internă sau externă, afară de cele de stat românești”; la fel pentru corespondența poștală și „nu se mai permiteau comunicații telefonice”. De asemenea se hotărâ: închiderea porturilor maritime, „lăsarea plășilor” la Cernavodă pentru a apăra pilonii podului, instalarea barajelor la Constanța, la Chiciu și la Corbu (jud. Brăila), completarea și închiderea celor de la Turtucaia, stingerea farurilor și demontarea lor. Pentru București se hotărâ „alarmarea apărării antiaeriene”. Jandarmeria primea misiunea de „a pune mâna pe materialul căilor ferate particulare de la graniță”, în acest

scop fiind trimise echipe de intervenție. Imediat trebuia să „se taie conductul electric și telefonul legațiilor, consulatelor, firmelor și persoanelor mai importante germano-austro-ungare, turce și bulgare”; s-au luat măsuri pentru „arestarea seara a străinilor și pentru oprirea trenurilor de a ajunge la graniță”, precum și pentru „rechiziționarea automobilelor Behles [numele unei firme germane care activa în România]”. Din seara acestei zile, cârciumile urma să fie închise 18 zile, iar vânzarea băuturilor să fie restricționată.

În seara zilei de 14/27 august s-au transmis ultimele ordine: „se aplică cenzura; se trimet echipele de poduri și tuneluri; se aduc de la Sinaia cu tren special diplomații Puterilor Centrale; se remite la ora 9 declarația de război; din acest moment România era în stare de război; se afișează dispozițiile relativ la atacurile antiaeriene și se sting luminile în toate orașele importante; se ordonă închiderea tuturor vâmlor, afară de acele despre Rusia”.

Executarea acestui ansamblu de ultime operații înaintea mobilizării a determinat o activitate febrilă în Ministerul de Război, derulată „în mare taină”, după cum relatează I.G. Duca, implicând atât Poliția cât și Siguranța, îndeosebi în privința măsurilor referitoare la cetățenii străini.

Coroborat cu alte surse, documentul conceput de Rosetti contribuie la o mai bună cunoaștere a muncii și a atmosferei intense și încordate din preajma declanșării războiului de întregire. ■

amprenta celor doi factori de răspundere implicați direct: prim-ministrul Ion I.C. Brătianu și maiorul Radu R. Rosetti.

Astfel pentru ziua de joi 11/24 august, s-au prevăzut misiuni ce urmăreau eficientizarea căilor ferate și concentrarea unor trupe: adunarea vagoanelor de către Direcția generală C.F.R. și mobilizarea trenurilor sanitare improvizate, trimiterea la destinație a Detașamentului Palanca (jud. Vrancea) cu trupe de acoperire a graniței. Au fost date dispoziții ce aveau în vedere evacuarea noului teritoriu ca urmare a ofensivei strategice de străpungere a Carpaților. De asemenea, s-au dat ordine „pentru plecarea personalului însărcinat cu torpilarea vaselor la Giurgiu” și „pentru evacuarea și distrugerea localităților din raza capetelor de pod Turtucaia și Siliștea, care se vor executa în prima zi de mobilizare”, în ideea sprijinirii frontului sudic, ce avea ca obiectiv asigurarea alinierii Dunării și a frontierei de stat din Dobrogea. Tot în aceea zi au fost chemați la București câte un ofițer delegat de la corpurile de armată, pentru a li se comunica ordinele privind intrarea în luptă.

Colonelul Victor Verzea, director general al Poștelor, Telegrafelor și Telefoanelor, era anunțat să instaleze acest serviciu la Marele Cartier General și la reședința regală. Cu toate ordinele repetate, va rămâne la București pe motiv că avea

dublă pneumonie, pretextând că doctorii nu i-au permis deplasarea. Ulterior s-a aflat că în realitate a trădat, punându-se în slujba inamicului.

În seara zilei de sâmbătă 13/26 august, s-a ordonat, prin ofițerii care fuseseră chemați la București și care se întorceau la unități „cu trenurile în aceea seară, să se treacă granița spre Austro-Ungaria a doua seară, adică pe 14/27 august, ora 21.00. Acești ofițeri erau șefii de stat-major ai corpurilor de armată. Pentru a anula orice indiscreție, Brătianu a ales varianta informării lor directe, respingând pe aceea a transmiterii telegrafice a acestui ordin de extremă importanță (vezi ștergerea cu creion albastru din document). De asemenea, s-a ordonat să se concentreze automobilele Eșalonului I al Marelui Cartier General în vederea începerii mobilizării acestuia și „să se disloce trenurile sanitare improvizate”. În aceeași seară: „se trimet gărziile în localitățile balneare și climatice; se trimet broșurile și hărțile speciale; se anunță comandamentele de corp de armată și Inspectoratul general al jandarmeriei rurale a lua măsuri pentru strângerea a doua zi a convoiurilor de munte și auxiliare [convoaiele de aprovizionare pentru tru-

pele de acoperire ce urma să treacă granița peste Carpați]”.

Pentru frontul de sud se specifica: „echipajul podului de la Ghecet pleacă la Isaccea, unde începe chiar noaptea întinderea podului”; „începe transportul rușilor pe Dunăre (trec noaptea prin fața Galaților și a Brăilei)” și începe „așezarea barajului la Constanța”. Tot în aceea zi comisarul maritim de la Sulina a preluat „serviciul portului de la Comisiunea dunăreană și a arestat pe Wilfan” (probabil un austriac, șeful acestui serviciu). Acest ordin prevăzut pentru 14/27 august s-a executat în avans, conform adnotării pe marginea documentului, făcută de Rosetti cu creion negru.

Ca urmare a precipitării evenimentelor, dimineața de duminică 14/27 august a fost mult mai aglomerată, înglobând și măsurile ce erau prevăzute pentru după-amiază, conform însemnărilor făcute de Rosetti pe document. De altfel, regele Ferdinand semnase cu o zi înainte decretul pentru mobilizare, decretul pentru starea de asediu și ordinea de bătaie a armatei.

Astfel, se decreta starea de asediu, urmând a fi făcută publică după-amiază, ca și decretul de mobilizare și manifestele regale. În privința decretului de mobilizare, deși se stabilise să fie comunicat în seara zilei de 14/27 august, a fost transmis imediat după încheierea Consiliului de Coroană. Toate comandamentele au primit ordinul telegrafic semnat de

De la stânga la dreapta: generalul Berthelot, Barbu Știrbey, Radu Rosetti și un ofițer francez

șescu nota: „Eram în august. Grădinile prăfuite, străzile și zidurile prăfuite. Lumea, cuprinsă de neliniște, parcă presimțea ceva. Se luau mereu mai multe măsuri în vederea unui război.” Se vopsesc felinarele de pe străzi, pentru camuflaj pe timp de noapte.

Mai apare un semn al tensiunii sporite. Se înmulțesc semnalările privind activități de sabotaj sau de spionaj. După explozia de la Pulberărie (*Magazin istoric*, nr. 7/2016), se iscă o adevărată isterie. „Cele petrecute la Pulberăria Dudești e (sic!) de natură a îngrijora toată suflarea românească și de aceea «destul» – scrie în *Adevărul*. Nu ne trebuiesc probe pentru a acuza pe bulgaro-germani de asemenea crime, căci cine afară de ei are interes ca România să se găsească dezarmată în aceste momente critice?” Urmează Arsenalul, unde se găsesc două bombe, una în atelierul de tâmplărie, alta la uzina electrică, menite să îl arunce în aer. Ne lămurește *Epoca*: de fapt, a fost vorba de o simplă neglijență a muncitorilor în a manipula o piesă

necesară în procesul de producție. Deja de câteva zile de la Arsenal fuseseră concediați muncitorii străini. „Atragem atențiunea autorităților în drept că la intrarea tunelului dinspre Galați – semnalează *Universul* –, la niște lucrări pentru săparea unor maluri, sunt angajați de antreprenorul respectiv și 10-12 lucrători străini, după cât ni se pare bulgari. Se impune înlăturarea lor din acel punct.” Din același ziar aflăm că în noaptea de marți spre miercuri, o mână criminală a încercat să incendieze și să arunce în aer uzina

de serviciul de informații al Poștei, înființat de domnul Verzea, directorul general al Poștei. Ceea ce n-a descoperit serviciul respectiv a fost că tocmai directorul trădase.

Altfel, România rămâne aceeași. În București domnește o murdărie de nedescris. „Lumea trece și înjură de dimineața până seara pe incapacității și gheșefării de la primărie, cari n-au un pic de rușine, lăsând să se perpetueze o asemenea stare de lucruri.”

A dispărut mărunțișul. I.G. Bibicescu, guvernatorul B.N.R., se pronunță contra celor care acumulează moneda măruntă pentru a trage foloase din nevoile zilnice ale cetățeanului. Trebuie măsuri aspre de pedepsire a vinovaților, cum s-au luat în alte țări. Tot el precizează că pentru a putea primi depozite la toate sucursalele și a mări tezaurul, s-au comandat blindajele necesare. Întâmplarea a făcut ca acestea să ajungă mai întâi la Iași. Au apărut zvonuri că Banca Națională ar urma să se mute la Iași. Nu este nimic adevărat.

Apoi, la jumătatea lunii, lucrurile se precipită. La 13 august, *Universul* scoate o ediție specială în care anunță convocarea Consiliului de Coroană pentru a doua zi. „Mai putem adăoga, ca fapt precis, că în ce privește tratativele diplomatice cu Quadrupla, ele au fost terminate cu succes și au și căpătat forma definitivă și oficială.” Într-adevăr, la 4/17 august 1916 se semnează Tratatul de Alianță între România

Defilarea armatei la 10 mai 1916 și o caricatură cu amenințarea vulturului imperial austro-ungar la adresa României: „Ai grijă! Adu-ți aminte ce i-am făcut Serbiei!”

electrică din Câmpina, care distribuie curent electric pe toată Valea Prahovei. Directorul uzinei, Carol Einemann, și ginerele lui, Harent, au plecat cu două zile înainte în Germania. În sfârșit, în urma unui denunț al lui Nicolae Iorga, Romulus Voinescu, inspector general al Poliției, a mers să ancheteze la Vălenii de Munte un posibil complot menit să distrugă depozitul de furaje al armatei din localitate. Mai serioasă este povestea de la Poșta Centrală. Trei funcționari plăsmuiau telegrame false și le vindeau unor agenți de la legații străine din Capitală. Faptul a fost descoperit

PRIMA LUNĂ DE RĂZBOI

„Treceți batalioane române Carpații...”

Ziarul Universul își informează cititorii că nicio lună din an nu este mai bogată în fapte istorice pentru români ca luna august. „Dea Domnul ca și luna august din 1916 să înscrie în ea una din cele mai mărețe fapte ale istoriei neamului nostru [...] declarația lui [a regelui] solemnă că s-a hotărât să se pună în fruntea bravei noastre oștiri pentru a o duce la îndeplinirea marelui ideal național.”

Sunt din ce în ce mai puține îndoieli că vom intra în război. Cei din redacția ziarului *Adevărul* rămân cei mai vehemenți. A trecut și 1 august și nu s-a întâmplat nimic. „Acum ni se dă termenul de 15 august, când ni se va da cel de 1 septembrie.”

În schimb, *Universul* publică un editorial optimist. „În vederea zilelor noastre mari, se simte în țară o pregătire ca pentru o sărbătoare cum n-a mai fost. România, care de doi ani de zile participă doar cu mintea la acest război, își așteaptă și ea ceasul să participe cu trupul și cu sufletul. Lumea satului, toată, fără deosebire, în același cuget și aceeași sim-

țire, stă de mult gata, dornică să audă chemarea de pe urma căreia să împlinească ceea ce i-a fost orânduit și nimănui altuia, nici înaintașilor, nici urmașilor. În lumea orașului, afară doar de partea de putregai de care nicio nație nu e scutită, aceleași figuri, aceiași pregătire a minții și a inimii la înălțimea vremii ce ne-a fost dat s-o trăim. Va să zică, sufletește țara e pregătită să-și facă datoria, armele îi sunt gata, totul, zice-se, e rostuit pentru înfruntarea bărbătească a primejdiei.” Că lumea satului era pregătită certifică și Octavian Goga. „Zilele trecute, la congresul studenților din Sala Eforie, s-a desprins din mulțime și a pășit la tri-

bună un om mărunțel, tânăr, cu fața oacheșă, îmbrăcat țărănește. Cuvintele lui apăsat și fără meșteșug au zguduit auditoriul și l-au pătruns de-un fior nou, necunoscut încă. Țăranul era distinsul învățător Mihalache din Muscel a început așa: «Viu de la țară, domnilor, să vă spun că noi suntem gata, fiindcă flămânzii sunt totdeauna gata».

Mulți români sunt convinși că războiul se apropie. Cineva, vrând să plătească birjarului o cursă, cu un bilet de cinci lei, este refuzat pe motiv că „e așa de rupt, că nimeni nu mi-l primește [...] Apoi în curând, când o fi război, hârtiile n-au să mai aibă niciun preț.” Zec Cămară-

curile de petrecere – ca și casele particulare – n-au avut voie să lase nicio rază de lumină să se mai strecoare în afară. Obloanele trebuiau puse și perdelele lăsate. Toate locurile publice urma să fie în-

să-și repete scena și față de alții, mai sensibili, poate, a-vânturilor patriotice.“

La Sinaia, la ora 18.00 a sosit un domn deputat cu un automobil și a adus vestea cea mare. La 24.00 s-a anunțat că se sting luminile, pentru că se apropie două aeroplane austriece. După ce s-au stins luminile, s-au înălțat drapelele român și francez, aclamate de public. S-a cântat *Deșteaptă-te române!*, *Marsilieze* și *Hora Unirii*. La ora 03.00 au sunat goarneau și s-au tras clopotele la Mănăs-

poporului chemarea la arme. Cu drapelul desfășurat, gornii sună, iar copiii cântă «La arme!». E un delir general“.

In zilele următoare, entuziasmul e mare, mai ales pe fondul comunicatelor, care anunță victorii după victorii pe frontul din Transilvania. „De azi înainte, patimile, urile, luptele interne au încetat. Nu mai suntem decât o Românie care luptă să fie România Mare și în care persoanele au dispărut pentru a face loc sforței comune, sforțare

care mână la luptă pe țăranul de la sate și pe orășean, pe simplul muncitor și pe intelectual, ca împreună, cot la cot, să moară pentru țară“ sună un editorial din *Adevărul*. „Un blestem de veacuri s-a năruit în două zile și două nopți. Carpații cari ne rupeau în două, Carpații cari ne încercuiau peste mijloc cu o chingă de fier, Carpații nu mai sunt. Oștirea noastră i-a mutat în țara românească“ scrie Octavian Goga. I se alătură și Take Ionescu, cu editorialul *Armata*

pe vârfuri. „Desigur suntem de-abia în întâiele zile ale războiului și un popor serios ca al nostru nu-și pierde mințile în izbândă, cum nu și-ar pierde inima în înfrângeri. Dar cum să nu năveselim astăzi, când vârfurile Carpaților, vârfurile acestea la cari râvnim de o mie de ani, sunt în stăpânirea dornăntului și pe ele falfăie tricolorul nostru?“ Avertismentul unui grup de domnișoare este expediat în pagina a doua a *Universului*: „Să ne ferim

chise la ora 9 [...] Străzile erau pline de lume care circula fără rost în beznă, căutând să vadă și să afle [...] Pe Calea Victoriei, între Palat și Teatru, am întâlnit pe popa Vasile Lucaciu, bătrânul meu prieten. Mă strânge în brațe, «plânje» și în mijlocul sughițurilor, cu brațele la cer, îmi îngână cu disperare: «Când mă gândesc că flăcăii mei au trecut granița detestată și că nu am fost eu în fruntea lor, cu crucea în mână!». «Dar de ce nu te duci, părinte?» Popa s-a oprit pe loc, m-a sfredelit cu ochii lui șireți și blajini și, schimbând tonul, cu glasul cel mai natural și fără niciun patos, mi-a spus frumos: «Ce, omule, ești nebun?». Și netulburat, dar cam supărat (crezuse probabil că-mi bat joc de el), a pășit maiestuos mai departe,

„MIRACOL“
 pentru d-nii ofițeri activi și de rezervă
 LADIȚA-PAT-MASĂ de CAMPANIE, Brevetată.
 Aprobată și recomandată de Onor. Ministerul de război cu Ord. No. 6823. Indispensabilă în Campanie-manevră concentrări. Putând cuprinde toate efectele prevăzute de regulament și transformându-se cu ușurință într'un pat somieră, lung de 2 mtr. lat 70 cm., solid, confortabil, și în masă la care pot sta 4-6 persoane. Costul unei lădițe „Miracol“ complete LEI 100, cu ramburs. Pentru d-nii ofițeri activi în rate.
 A se adresa inventatorului d-nul V. Z. LIVOVSCI, farmacist căpitan de rezervă.
 Buzău.

Manifest răspândit în august 1916 printre românii din Transilvania și ideea unui întreprinzător: lădița-pat-masă de campanie, „pentru domnii ofițeri în rate“, creația farmacistului, căpitan în rezervă, V.Z. Livovschi

tirea Sinaia. A doua zi dimineața toată lumea s-a adunat la gară în așteptarea veștilor noi. Circulau tot felul de zvonuri despre primele lupte, despre răniți. S-au adus și flori cu care să acopere pe vitejii ce urma să sosească de la frontieră. Dar n-a venit nimeni și mulțimea s-a risipit.

La Câmpulung, „seara, toată lumea e pe stradă, așteptând ora 12, când, după obiceiul strămoșesc, prin sunete de clopote și trompete se anunță

și Franța, Rusia, Marea Britanie și Italia. Ne povestește Argetoianu cum au decurs lucrurile. „Convenția fusese semnată în casa lui Vintilă Brătianu din strada Aurel Vlaicu, de către Ionel Brătianu în numele României și de Poklewski-Koziell, ministrul Rusiei, în numele celor patru mari Puteri [...] Semnătura Convenției și data intrării în război (14 august) au fost ținute cât se poate de secrete“. Și tot Argetoianu ne dă o imagine înțelesul formulării pe care a folosit-o: „cât se poate de secrete“. „Pe la 9 și pe la 10 august, oamenii cu relații în sferele oficiale fuseseră preveniți să-și ridice rudele și prietenii, mai ales de pe Valea Prahovei [...] E locul să însemnez aici că exodul precipitat al vilegiaturistilor de la Predeal, Azuga, Bușteni, Poiana Țapului și Sinaia s-a desinat

ca o prefață de dezordine în preajma «începerii», ca să înțelegem expresiunea consacrată în acele vremuri. Trenuri luate cu asalt, lipsa de locuri în vagoane, femei strivite, copii răătăciți, bagaje pierdute, urlete, înjurături și blestemuri – un tablou «avant la lettre» și pe scară redusă al dezastrelor viitoare. Pe vreme ce garile erau pline de confuzie, șoseaua Predeal-București era plină de automobile, de trăsuri și de căruțe care se duceau și se întorceau fără mult rost. Din punct de vedere al organizării, războiul se arăta, chiar din prețuia lui, sub culorile cele mai negre.“

A doua zi, duminică, deși se luaseră măsuri „pentru a se

deruta curiozitatea publică“, mii și mii de cetățeni s-au îngrămădit pe Bulevardul Elisabeta și pe străzile ce duceau la Palatul Cotroceni, unde se ținea Consiliul de Coroană. De la Podul Elefterie până la Calea Victoriei era o mare de capete. S-au luat măsuri ca mulțimea să nu treacă de Podul Elefterie. S-a precizat de dimineață, de prefectul Capitalei, că zărele nu vor putea

lumea avea impresia că avea dreptate.

Să-i dăm din nou cuvântul lui Argetoianu. „Capșa era în ebulițiune. Cafeneaua, restaurantul, cofetăria, trotuarele erau ticsite de inime războinice. Nimeni nu voia să se oprească decât dincolo de Tisa [...] O bucurie contagioasă și colectivă, căreia nu i se poate rezista și care îmbracă haina celui mai copilăresc și generos entuziasm, ce nu ține seama de nicio realitate și dă mâna cu absurdul [...] Am trecut la Jockey-Club, unde, pe la orele 5 d.m., am asistat din balcon la proclamarea mobilizării. În stradă era o mare de oameni, ca la

scoate ediții speciale înainte să se dea comunicatul oficial.

La Palatul Cotroceni cei convocați au început să sosească de la 09.30. Pe la 10.15 persoanele răzlețe care se aflau prin curtea Palatului au fost îndepărtate. Consiliul a ținut până la ora 13.00. Carp, Marghiloman și Titulescu au plecat împreună. Brătianu, membrii guvernului, N. Filipescu și Take Ionescu au fost salutați cu urale de mulțime, la plecare. Patrula străbat străzile Capitalei. În berării, la colț de stradă era un singur subiect de discuție: „Ce vom face? Ce hotărâre se va lua la Consiliul de Coroană“. Se paria cu frenezie și toată

sărbătoare. Delir și îmbrățișări. După un sfert de ceas, urlete și urale și mai tari. Regele și regina treceau spre Șosea, într-un automobil deschis. Mi-a fost dat să asist pentru prima oară în România la o adevărată explozie de iubire și de loialism față de dinastie. Abia putea mașina să înainteze [...] Cu apusul soarelui atmosfera de euforie a început să se schimbe puțin. Nicio lanternă n-a mai fost aprinsă pe străzi; restaurantele, cafenelele, lo-

MEMORII DIN RĂZBOI

THEODOR PÂSLARU

În colecția de documente manuscrise a domnului dr. Constantin Dobrescu se află un masiv volum de memorii aparținând lui Theodor Pâslaru, subofițer al armatei române implicat în câteva misiuni ale Serviciului de Informații al armatei române în cursul Primului Război Mondial. Am valorificat parțial aceste memorii, relatând rolul său în derularea corespondenței secrete dintre mareșalul Prezan și Lenin (Magazin istoric, nr. 11/2013).

Împlinirea unui secol de la intrarea României în Primul Război Mondial, pentru români un război de întregire națională, ne oferă posibilitatea de a lansa în circuitul public o parte mai consistentă a memoriilor menționate. Exprimăm, în acest context, întreaga noastră grațitudine domnului dr. Constantin Dobrescu pentru larga deschidere manifestată față de necesitatea alimentării cu surse inedite a istoriei războiului pentru întregirea României.

Theodor (Toader) Pâslaru s-a născut la 16 aprilie 1888, în Tecuci. Părinții săi au fost Petrea Pâslaru, cefarist din Tecuci, și Rucsanda, fiica preotului Toader Popoiu din Nicorești. Tradiția familială pe linie paternă pretindea că strămoșul lor cel mai îndepărtat era unul dintre feciorii Vrâncioaiei, din vremea lui Ștefan cel Mare.

Fiind nepot de popă, Theodor Pâslaru a avut privilegiul de a urma cursurile Seminarului teologic din Huși (septembrie 1899-aprilie 1902). Se părea că viitorul său este predestinat. Severitatea și chiar brutalitatea personalului didactic al seminarului, grefate pe criza provocată de moartea mamei, l-au determinat să-l părăsească. A urmat cursurile școlii profesionale din Bârlad (septembrie 1902-iunie 1904), dobândind calificarea de lăcătuș.

Cum exista o mare cerere de forță de muncă calificată în metalurgie, domeniu esențial pentru modernizarea societății românești, și împins de neliniștile tinereții, a lucrat temporar la Șantierul naval „Fernic” din Galați, Fabrica de zahăr din Mărășești (aici s-a calificat în cazangerie), Fabrica metalurgică „Clain” din Ploiești, Uzinele „Wolf” și „Vulcan” din București etc.

A efectuat serviciul militar în anii 1909-1912 la Focșani, în Regimentul 16 Artilerie. A urmat școala regimentară de brigadiieri, fiind înălțat la gradul de brigadier (caporal) și apoi sergent. A participat la al doilea război balcanic (1913) și a fost concentrat în 1914 și 1915.

În august 1916, deși a fost mobilizat pe loc, Theodor Pâslaru s-a integrat voluntar unității militare din care făcea parte, Regimentul 16 Artilerie, și a plecat pe front. Memorialistul descrie cu talent, însuflețire și probitate drumul de război al unității sale: Focșani – Nehoiași – Zambor – Cohalm (Rupea) – Feldioara – Homorod – Șinca Mică, Șercaia Făgăraș – Brașov – Focșani.

În perioada noiembrie 1916-ianuarie 1917, când armata română se afla în retragere, a îndeplinit misiuni secrete în spatele frontului inamic, în zona Ploiești-Buzău.

Subiectivismul memoriilor impune confruntarea acestora cu alte surse documentare. Am întreprins o asemenea operațiune comparând memoriile lui Theodor Pâslaru cu alte surse istorice: volumul al II-lea din istoricul oficial România în războiul mondial, alcătuit de Serviciul Istoric din Marele Stat Major al Ministerului Apărării Naționale, Ed. Monitorul Oficial, București, 1936, și volumele I-II ale lucrării lui Constantin Kirițescu, Istoria Războiului pentru întregirea României, ediție anastatică, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2014.

Am constatat că, pe cât este omeneste posibil, Theodor Pâslaru a relatat cu obiectivitate evenimentele. Vom concretiza la locul potrivit această aserțiune. Memoriile sale, oglindă a trăirilor individuale sau colective, a faptelor relatate, aduc cititorului, după un secol, fiorul războiului și al epocii. Ele oferă informații inedite despre detaliile înaintării și luptelor trupelor române în Transilvania, despre retragerea lor din fața inamicului în zona Ploiești-Buzău, precum și despre acțiunile serviciului român de informații în spatele frontului, chiar în timpul retragerii.

Filă din jurnalul manuscris:
ziua de 15 august 1916

până la sfârșit de manifestații zgomotoase, de serbări cu deliruri etc, că alții au vândut pielea ursului de mult și... ursul e departe încă”.

La redacția *Adevărului* s-a prezentat un funcționar din Bazargic, care pleacă pe front. Soția lui s-a înrolat și ea ca soră de caritate. Vor să găsească o familie care să aibă grijă de copila lor de 12 ani, inteligentă, drăguță și harnică, e-levă la școala profesională, care ar putea să fie de ajutor în gospodărie, cât luptă ei pentru patrie. N. Petrescu-Comnen, „cunoscutul avocat din Capitală”, anunță că oferă câte 1.000 lei primului militar român care capturează un drapel unguresc, un drapel bulgăresc și celui care este primul trecut pe ordinea de zi a armatei pentru purtare eroică. Un bătrân lăptar de lângă București s-a prezentat, cerând să i se dea și lui o uniformă pentru a merge pe front. Cei patru băieți ai lui erau deja mobilizați. La Turtucaia vestea mobilizării a sosit prin telefon. Soldatul Bogdan Vintilă, din Regimentul 80 Infanterie, care trebuia să o comunice superiorilor, de emoție, nu a putut rosti decât „Trăiască România! Trăiască România!” Ofițerii prezenți au izbucnit în urale.

Încet, dar sigur entuziasmul se mai domolește. Apar primele liste cu cei căzuți. Cel dintâi este locotenent-colonelul Gh. Poenaru Bordea, din Regimentul 30 Muscel.

Mai figurează în acel prim comunicat cu pierderile șapte ofițeri și 107 trupă, răniți fiind șapte ofițeri și 450 trupă. Zoe Cămărășescu nota: „Ne venea vestea morții cunoscuților, foștilor noștri dansatori la petreceri...”

Măsurile impuse de autorități încep să stârnească comentarii. „Incontestabil că Bucureștiul e posac și trist de cum se înnoptează. Goana împotriva luminii este ca în timpurile cele mai înapoiate

consumație publică vor fi închise după ora 21.00, cu excepția restaurantelor din gări. Abia spre sfârșitul lunii se pot folosi din nou telefoanele. Durata maximă a unei convorbiri este de doar trei minute. Convorbirile se vor ține doar în română și franceză. În schimb, se închid cafenelele, ca să nu se mai răspândească zvonuri. Ca să nu mai fie înjurat Brătianu, comentează malițios Marghioloman. Cum cenzura este din ce în ce mai aspră, C. Mille se întreabă: „Nu ar fi cazul să își înceteze presa apariția?”

Apoi, la 25 august, cade ca un trăsnet vestea: am pierdut Turtucaia! Cum în curând încep să vină vești proaste și de pe frontul din Transilvania, pesimismul se instalează. „Turtucaia – notează Argetoianu – a fost o pedeapsă pentru toate mârșăviile pe care atâta vreme le-am tolerat în țara noastră [...] Trecând de la o extremă la alta, oamenii nu mai vorbeau acum de România Mare, ci de prăbușirea României Mici [...] Cu Turtucaia a început la noi ura împotriva partidelor.”

Și totuși, unii se gândesc deja ce va fi după război. „Muncitorul român de la sate și de la orașe, pornind la luptă, să știe că, dacă se va întoarce acasă, va fi om la fel ca ceilalți oameni, proprietar pe pământul care îl muncește, și cetățean cu dreptul de vot egal.” Semnează, în *Adevărul*, Constantin Bacalbașa, Președintele Casei Centrale a Meseriilor și a Asigurărilor muncitorești.

Florentina DOLGHIN,
Theo STĂNESCU-
STANCIU,
Alexandru PIȚIGOL,
Dorin MATEI

EROI
pe câmpul de onoare

Lista de pierderi No. 1

Morti

Locot.-colonel Poenaru-Bordea G. Reg. Muscel No. 30.
Locot. Macarie N. Reg. Ștefan cel Mare No 13.
Locotenentul Stoicescu E. N. din Marină.
Sublocot. Erceanu N. Reg. 57 Infanterie.
Sublocot. Bălănescu Alexandru Reg. Dolj No. 1.
Sublocot. Pantzu I. Paul Reg. 55 Infanterie.
Sublocot. Constantin Gheorghe, Reg. Muscel No. 30.
107 oameni de trupă al căror nume se va publica ulterior.

Răniți

Locot.-colonel Ulescu Gh. Reg. Prahova No. 7.
Capitanul Scheletu T., Reg. 4 Vânători.
Capitanul Tutulescu Radu, reg. 67 Infanterie.
Locotenent Cepianu Grigore, reg. Muscel No. 30.
Locotenent Luculescu Stelian, reg. Dâmbovița 22.
Sublocot. Ebervein Alexandru, reg. 56 Infanterie.
Sublocot. Căcea E. Ioan, reg. 55 Infanterie.
450 oameni de trupă al căror nume se va publica ulterior.

**Prima listă cu pierderi
și locotenent-colonelul Gh. Poenaru-Bordea**

ale umanității. În adevăr, poate numai pe vremea Închiziției, autoritățile constituite erau atât de ostile luminii ca astăzi. Nicio lampă, nicio feștilă, nicio scânteie!... Exagerând ca totdeauna, subalternii mărunți ar fi în state să-ți interzică și luminile... ochilor.” Toate publicațiile, afară de cotidiene, sunt suspendate până la noi instrucțiuni. În următoarele 18 zile se interzice vânzarea și punerea în consumație a băuturilor alcoolice. Toate locurile de

lizare pe loc? Îl arăt. El îmi spune: – Stai pe loc, nu avem niciun ordin în privința ta de a te încorpora. Atunci îi spun: – Vreau să mă duc și la Tecuci, să-mi iau rămas bun de la frați, surori și neamuri. Dau mâna cu el și plec la Tecuci. Acolo, mă găsesc cu fratele meu cel mare, Toma, Dumnezeu să-l ierte. Îl îmbrăcase în Regimentul 64 Infanterie și peste două zile pleca. Pe fratele mai mic ca mine, Vasile, îl îmbrăcase și pe el, la Regimentul 24 Infanterie. O facem în seara aceea câteșitreci, frățeste, în casă la fratele Toma. El avea și trei copii, un băiat mai mărișor și două fetițe. Cât am stat în noaptea aceea la el, îi lua în brațe pe rând și îi pupa mereu, parcă nu mai făcea a bine. Avea săracul presimțirea că nu îi va mai vedea.

Peste două zile a plecat Regimentul lor 64. Se îmbarcă la gară. Mă urc și eu în vagonul unde era el și merge și fratele Vasile, câteșitreci. Îl petrecem până la Focșani. Ultima sărutare frățască de despărțire. El ne spune adio fraților, de acum nu ne vom mai vedea și începe a plânge. Trenul s-a pus în mișcare. Mă uit cât îi zarea să-l văd, dar el s-a dus făcându-și datoria ca un ostaș credincios țării și la

Dealul cu Florile, pe Argeș, fu împușcat drept în țeasta capului, după ce scăpase din prăpădul de la Turtucaia (*Magazin istoric*, nr. 11/2006) trecând Dunărea înot, cu încă alți patru tecuceni din compania lui; erau buni înotători și acolo și-a găsit moartea în luna octombrie 1916.

Eu rămân la Focșani, fratele Vasile pleacă la Tecuci. Eu mă duc prin regiment, mă duc pe sus la mobilizare. Plutonierul Buclea, foarte ocupat. Îi spun,

în caz de mobilizare. Și băiatul îmi spune un cântec. Eu îi spun, să văd, dacă se poate, voi face. Ai bani? Am destui. O mai făcură și alții. Bine, îi zic. El era, atunci, stăpân a 40 pogoane de vie la Nicorești, numai selecții, diferite specii. Seara, la ora opt, ieșim în oraș, eu și plutonierii de la mobilizare. Le spun: – Voi plăti masa astă-seară. Dragii mei, ori o plătesc eu, deși buget așa mare nu am, dar aveți voi. Le aduceam aminte cu cu-

vintele acestea de când eram activi. Până la 12 noaptea am avut timp de mâncat, băut bine și discutat și aranjat pentru verișorul meu, care căuta a-și salva pielea de saramură. Amândoi îmi spun aranjează dumneata, noi facem și s-a făcut. Băiatul a

Ofițeri germani examinând sonde aruncate în aer pe Valea Prahovei

mergem împreună prin oraș. Mă duc prin fosta baterie a mea. Sergentul furier și plutonierul Hurjui Vasile îmi spun: – Ce cauți, domnule Pâslaru? Pe ordinea de bătaie nu figurezi! Le spun: – Lăsați, măi băieți, am și eu altceva. Era o forfotă de oameni în tot regimentul, nu mai știam singur ce fac și îmbrățișam mereu la oameni. Eu mă duc peste tot, când, ce-mi văd ochii, pe vărul Costică, mai mare ca mine, ce făcuse serviciul militar la călărași cu schimbul, acum vârsat Regimentului 16 Artilerie,

plătit masa noastră și alte mese pentru câteva zile și de barbă cu perdaf cu tot și nu l-am mai văzut nici azi pe verișorul.

In a doua zi, le spun, eu mă duc până la Panciu și am plecat să văd pe Getta [aventură amoroasă din tinerete a lui T. Pâslaru – n.n.]. Ea se măritase și avea și un copil. Îmi era dor de ea și de popă și preoteasă, dar problema mai grea era că de la Panciu până la ea erau 20 km și mai bine. Norocul mi-a surăs. O căruță, chiar din satul acela, aștepta o

Mă prezint la regiment

15 august 1916. Declarația de război a României. Prezent în Transilvania la Semsan-Jorj (Sfântu-Gheorghe). Și iată că a sosit și Ziua sfântă, 15 august, Sfânta Maria, și seara, la ora 7.00, într-o duminică, se trag clopotele la toate bisericile. Tocmai eram la masă, afară, în curte, cu alți chiriași și cu familiile lor. Când au auzit, femeile au început să plângă, iar noi, bărbații, cântam La arme! Frumoasă piesă. În aceeași oră a fost înmănată declarația de război Austro-Ungariei și atunci au și trecut trupele noastre Carpații și, tot în seara aceea, orașul [Ploiești – n.n.] a rămas pe întuneric. Iată începutul războiului.

Adoua zi, la fabrică, în continuare cu lucrul. A treia zi, se prezintă un ma-

birou să li se dea ordin de mobilizare pe loc. Biroul nu avea ordine [formulare – n.n.].

ne facă alte ordine, ca în termen de patru zile să ne prezentăm regimentelor din care făceam parte. Ne-a achitat imediat sumele ce aveam de primit [de la fabrică – n.n.] și am plecat fiecare la casele noastre. Eu stau două zile acasă și a treia zi plec la regiment, la Focșani. Nu am știut că acest maior, pentru prostia făcută, a fost înlocuit și în ziua plecării mele mă cheamă la fabrică.

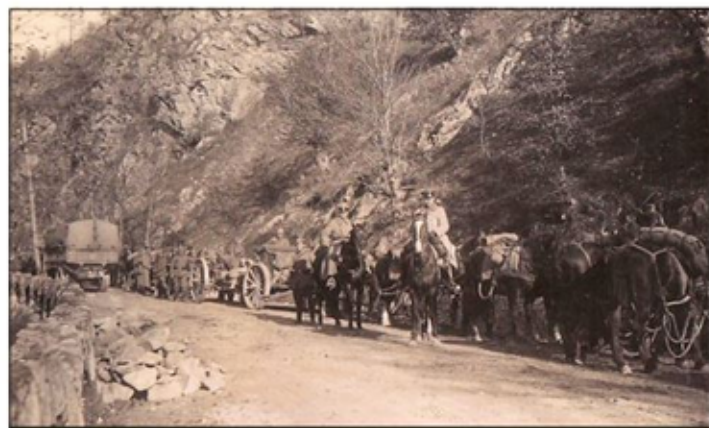

Militari români în marș ...

ior, detașat de la Arsenalul armatei, cu un tabel, face apelul. Sunt toți. Ni se comunică că, cu începere de pe ziua de 20 august, toți mobilizații vor dormi în cazărmi-barăci ale fabricii. Îi raportăm că avem copii și soții, care ne îngrijesc, și e greu pentru noi de a accepta acest lucru. El înjură surugeste pe toți și dă ordin: care nu vor [să doarmă în cazărmi – n.n.] să iasă un pas înainte. Am ieșit vreo 60 de lucrători. Au mai rămas vreo 90, care nu au ieșit. Toți cei 60 au fost trimiși la

Atunci maiorul dă ordin unui plutonier, ce venise cu el, să

Mă prezint la regiment [în Focșani – n.n.]. Camaradul meu și prieten, plutonierul Buclea, îmi spune: – Bine, dragă Păslarule, la noi ce cauți? Faci parte din Arsenalul armatei și figurezi la Rafinăria Teleajen, ce cauți la Regiment? Ai ordin de mobi-

... și coloană austro-ungară în Pasul Surduc-Lainici

EVENIMENT

CENTENARUL INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI EVOCAT LA NEW YORK ȘI WASHINGTON

Autorul în timpul expunerii de la Ambasada României din Washington...

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

La invitația Institutului Cultural Român din New York am făcut o deplasare în Statele Unite ale Americii pentru a susține două conferințe și a organiza o expoziție cu imagini de pe frontul românesc. Evenimentul a fost suscit de apariția, cu doi ani în urmă, a cărții noastre Războiul cel Mare. Fotografia pe frontul românesc 1916-1919 (Editura I.C.R., București, 2014).

La 14 iunie 2016, la Romanian Cultural Institute din New York (200 East 38th Street at 3rd Avenue), s-a desfășurat, între orele 18.00 și 22.00, complexa manifestare așezată sub titlul „«Vești de pe Frontul de Est» – O perspectivă la centenar asupra României în Primul Război Mondial“, la care, pe lângă noi, au fost invitați să susțină prelegeri mai mulți cercetători americani dedicați acestui subiect. Expunerile și-au propus să evidențieze câteva aspecte interesante și inedite legate de Războiul pentru Întregirea Neamului: latura iconografică a conflictului reflectată atât prin activitatea Serviciului Fotografic al Armatei, cât și a unor fotografi amatori aflați sub arme; contribuția unor americani la eforturile românești la vreme de război; o abordare novatoare a studiilor militare, politice și diplomatice dedicate momentului istoric analizat, ce a

schimbat radical aspectul lumii moderne; în sfârșit, evocarea experienței acumulate de un eminent savant, profesorul Glenn E. Torrey, în decursul unei jumătăți de veac de cercetare a arhivelor și a amplei bibliografii, în mai multe limbi, consacrată participării românești la acest conflict armat. De menționat că domnia sa este autorul celei mai recente, ample și definitive istorii în domeniu, *The Romanian Battlefront in World War I* (University Press of Kansas, 2012), tradusă la noi de Dan Criste și apărută sub titlul *România în Primul Război Mondial* (Meteor Publishing, București, 2014). Tot profesorului Torrey i se datorează și editarea interesantelor scrieri memorialistice ale bravului general Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze și marele prieten al românilor, care a contribuit în chip esențial la victoriile din 1917 ale trupelor noastre pe

persoană și m-a luat și pe mine.

Ajung cu bine. Era pe înserate, amurgise puțin. Bat la poartă. Iese popa afară. Cine e? Eu îi zic: Oameni buni, dar nu știu dacă dumneavoastră sunteți buni primitori de oaspeți. Vine și-mi deschide poarta. Când mă vede, rămâne surprins. Șerpoaica de Getta îmi aude gura și iese cu copilul în brațe, pe cerdac. Era uluită acum, când mă vede.

Nu știa ce să creadă ochilor, cu toate acestea. Noi ne-am îmbrățișat împreună. Intru în casă, fiind invitat de preoteasă. Le spun scopul venirii mele aici. Am venit să vă văd și să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră, că nu știu de-acum, vă voi mai vedea sau nu, că peste două zile plec pe câmpul de luptă. Apoi am fost servit cu de toate, de toți, bucurându-se mult de venirea mea, spuindu-le că am fost pe la părintele Andrei și cucoana preoteasă la Focșani și acolo am dormit două nopți, spuindu-le că vin la dumneavoastră. Până noaptea târziu am avut numai discuții cu toții. Iar de la Getta am vrut a ști cum trăiește cu soțul. Mi-a spus că bine, e băiat bun, e tot fecior de popă și acum e mutat cu serviciul la o stație pe linia [ferată – n.n.] principală și de zece zile nu a venit acasă. Fiind târziu, mi-a aranjat dormitorul și m-am culcat.

A doua zi, dis-de-dimineață, am plecat cu brișca lor. Ei mi-au dat o damigeană cu

vin, câteva roți de cașcaval și ceva unt pentru popa Andrei. Acum, la revedere la toți, să vă gălesc cu bine.

Ajung la Focșani, îi dau acele aduse gazdei și plec la regiment. Le spun la băieți: – Acum, hai Vasile și tu, Costică, la magazie să-mi iau și eu toate și mă duc și eu

Un pistol Steyr

pe front. Zis și făcut. Mă echipez complet. Toate noi, muniție și îmbrăcăminte de război, centiron, toc, revolver, un Ștaer [Steyr – n.n.] cu 36 cartușe, sabie și săculețul cu pansamente și altele. Le fac pachet și mă duc cu ele la popa [Andrei – n.n.] și mă schimb. Las pe ale mele în păstrare la buna gazdă și mă întorc la regiment. Seara la 10, plec cu un convoi de 60 de oameni la gară să luăm direcția Buzău, apoi pe linia [ferată – n.n.] Nehoiași până la [spre – n.n.] Borsec, în Transilvania, și de acolo în direcția Feldioara până la [aproape de – n.n.] Sfântu-Gheorghe, unde găsim regimentul și bateria noastră lângă

Podul de fier al Oltului, în marginea orașului.

Când m-au văzut, s-au mirat cu toții. Era în ziua de 29 august 1916. Căpitanul mă întreabă: dar ce-i cu mine? I-am spus că eu am cerut a veni pe front. Îi arăt și ordinul de mobilizare pe loc. Se miră că am făcut gestul acesta. Îi raportează domnului maior și domnului colonel [comandantul regimentului, colonelul Andrei Gorgos – n.n.]. Ei dau din cap, zâmbind. Pe mine mă repartizează la secția III, Batalionul de tragere, chesoane de îmbroșare. Toți băieții mă întrebau ce mai e prin țară, că ei erau a-

proape sătui de neodihnă și mizerie. Bietului plutonier-major Curtovici, când mă vede, au început a-i da lacrimile din ochi. Mă întreabă ce-i la Ploiești și dacă știu ceva de soția și copilul lui. I-am spus că i-am lăsat cu bine și mi-am luat la revedere la plecarea mea. El stătea a treia casă, la Ploiești, de mine. Cât am stat noi de vorbă, atunci se preda orașul Sfântu-Gheorghe, de o doamnă, soția unui conte, colonel de husari unguri, fiica unui general român.

(Va urma)

**Prezentare și editare
Traian D. LAZĂR**

BRICUL „MIRCEA” LA BICENTENARUL S.U.A.

MARIAN MOȘNEAGU

Încă din vara anului 1973, Ambasada S.U.A. adresa poporului român, prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe, o invitație oficială din partea poporului Statelor Unite de a lua parte la comemorarea celei de-a 200-a aniversări a Revoluției Americane.

În cadrul pregătirilor pentru marcarea bicentenarului S.U.A. (1776-1976), un loc deosebit a revenit și manifestărilor întreprinse de organizațiile comunităților etnice. Ca urmare, pentru a asigura un nivel adecvat acestor manifestări, reprezentanți ai Episcopiei Misionare și ai Uniunii și Ligii Societăților românești din America s-au adresat Ambasadei noastre de la Washington cu dorința de a primi sprijin din partea Asociației „România”. Reprezentanții unor organizații românești au solicitat 10 costume populare, obiecte de artizanat, discuri de muzică populară și alte materiale promoționale.

Programul manifestărilor legate de bicentenarul inde-

pendenței S.U.A. a fost deschis în luna septembrie 1974 prin marcarea la Philadelphia a 200 de ani de la Convocarea primului Congres Continental și au continuat pe parcursul anilor 1975 și 1976, punctul culminant reprezentându-l acțiunile organizate în preajma și cu prilejul bicentenarului Zilei independenței din 4 iulie 1976.

Într-o serie de state precum Anglia, Franța, R.F. Germania, Italia, Spania, Austria, Finlanda ș.a. au fost create comitete speciale pentru coordonarea acțiunilor organizate cu acest prilej. Și în România s-a decis constituirea unui Comitet de organizare a manifestărilor științifice și culturale pentru aniversarea în România a

bicentenarului Statelor Unite ale Americii. Astfel, în țară a fost organizată de către Academia R.S.R. o sesiune de comunicări științifice, în cadrul căreia au fost evocate relațiile româno-americane, factorii de cultură românească în cultura americană, americanii de origine română și marile evenimente din istoria modernă și contemporană a României.

De asemenea, s-a propus editarea în anul 1976 a unui timbru românesc dedicat evenimentului, reflectarea bicentenarului în presa centrală și de specialitate prin articole, emisiuni, știri, reportaje etc. consacrate evenimentului și lansarea lucrării *Revoluția americană și George Washington* a profesorului Alexandru Vianu,

frontul din Moldova – *Memorii și corespondență (1916-1919)* (Editura Militară, București, 2012). Deoarece ilustrul și venerabilul istoric a absentat din cauza unor probleme de sănătate, comunicarea sa – *Reflecții personale asupra a 50 de ani de cercetări și scrieri despre România și Primul Război Mondial* –, în care prezenta avaturile prin care a trecut în timpul perioadelor de cercetare în România, în anii comunismului, când îi era îngreunat sau chiar interzis, pe nedrept, accesul la materialele de arhivă de către excesiv de vigilenta Securitate, a fost citită de dl. Latham. Ceilalți doi conferențieri au fost domnii prof. Ernest H. Latham Jr., care a avut comunicarea *Dr. Bayne: Un erou american pe frontul românesc*, și prof. Paul E. Michelson cu *România și Primul Război Mondial; o perspectivă la centenar*. Semnatarul acestor rânduri a prezentat comunicarea *Soldați și fotografii, imagini surprinse de amatori pe frontul românesc (1916-1918)*, ilustrată cu proiecții.

După aceste expuneri a fost vernisată expoziția „Marele Război – fotografii de pe frontul românesc 1916-1919”, încheată după o riguroasă selecție de imagini din colecția subsemnatului. A urmat proiecția filmului documentar *Dealul 789*.

Ultimul punct de rezistență (2009), regizat de Nicholas Dimancescu și produs de tatăl acestuia, gazetarul Dan Dimancescu, care a făcut o prezentare a peliculei și a comentat modul în care a fost realizată în România. Asistența, care a numărat aproximativ 60 de persoane, a fost entuziasmată de seara academică oferită cu ocazia centenarului intrării României în conflagrație.

A doua zi, conferențierii și organizatorii evenimentului – domnii dr. Mircea Suci, director adjunct al I.C.R. New York, și dr. Eduard Andrei – au primit un lung mesaj de felicitare și caracterizare a fiecăreia dintre expuneri din partea doamnei dr. Mona Momescu, lector de limba și cultura română de la Columbia University The Romanian Language Institute.

La 15 iunie am părăsit metropola New York și ne-am îndreptat spre Washington D.C., unde vineri 17 iunie, la orele 12.00, a avut loc, la sediul Ambasadei României, un eveniment

așezat sub același generic. De data aceasta au fost doar doi conferențieri, dl. prof. Latham și subsemnatul. Excelența sa domnul ambasador George Maior i-a prezentat călduros pe cei doi istorici și le-a salutat efortul de a participa la un asemenea program într-o toridă după-amiază washingtoniană. Expunerile au fost adaptate mediului în care erau susținute. Astfel, prezentarea noastră s-a încheiat cu proiecții de imagini de la reînsenărilor inspirate de Marele Război pe care le-a întreprins, de-a lungul anilor, Asociația „6 Dorobanți”, făcând astfel legătura între imaginile istorice, de arhivă, și experiența trăită plenar prin asemenea spectacole de „istorie vie”, în care „soldații de duminică” reconstituie, cu fidelitate, specificul vieții de campanie.

Scenele reprezentate au fost atât de convingătoare, încât un spectator a întrebat cum de s-a păstrat atât de bine culoarea pe acele fotografii din 1916-1918, fiind în imposibilitate de a distinge diferența dintre tipurile originale de soldați și interpreții contemporani ai străbunicilor combatanți de acum 100 de ani. La manifestarea din capitala federală au participat circa 47 persoane, între care am avut plăcerea să-l întâlnesc pe prof. Larry J. Schaaf din Baltimore, somitate în domeniul istoriei fotografiei, pe care, în 2012, cu ocazia conferinței internaționale dedicate bicentenarului Szathmari, l-am avut oaspete la București.

In ultima zi de ședere, 20 iunie, a fost programată o întâlnire cu dr. Grant G. Harris, șeful Sălii de Lectură pentru Publicații Europene de la Biblioteca Congresului, căruia i-am oferit recente volume *The Great War. Photography on the Romanian Front (1916-1919)* și Asociația „6 Dorobanți” – zece ani de la fondare (Editura Oscar Print, 2016). Cele două lucrări au fost primite cu grațitudine și apreciate la superlativ, mai ales că erau redactate în engleză sau bilingv, cum e cazul celei din urmă.

Deplasarea în Statele Unite ale Americii a reprezentat un succes și a lăsat urme ce vor putea fi depistate – și cercetate – de generațiile viitoare de istorici dedicați studiului relațiilor româno-americane. ■

... și alături de Ernest Latham (stânga) și Grant Harris

istoric al anului 1976, implic subiectivul și pateticul ca aparținând organic acelui timp. Acelui nave. Acelui echipaj, căruia, printr-un concurs benefic de împerejurări, i-am aparținut. Înșușindu-mi-l.

Înaltul profesionalism al cadrelor, sentimentul responsabilității, al demnității, exercițiul rigurilor militare, unitatea de voință și acțiune, mândria de a sluji pavilionul, temeritatea, iscusința, imaginația, harul artistic, ținuta și marțialitatea ei și altele și altele ținând de profesie, de legătura cu țara, de afirmarea identității într-un colectiv maritim mondial și iarăși altele și altele, de la bunătățile tradiționale servite la bord, puzderia de invitați de pe meridianele lumii, la spectacolele folclorice date

de echipaj la puntea centru, plecările de la cheul suprapopulat cu localnicii atrași de ineditul prezenței marelui velier, spectacolul mărișcesc unic, la salutul

Participarea bricului „Mircea” și medalia comemorativă bătută cu acel prilej

party-uri ușor snobe date de gazde în Venezuela, Columbia, Mexic, mai tovarășești în Cuba și pitorești în S.U.A. și iarăși altele, perfecta sportivitate în regata internațională Bermuda – Newport, o evidentă curiozitate cultural-spirituală care a condus mulți membri ai echipajului în librării și muzee și pinacoteci,

orgolioasă că în siajul acelui marș triumfal în premieră absolută, iată, istoricul bric «Mircea» și echipajele lui de astăzi au făcut din Atlantic un spațiu familiar, purtând pavilionul mult mai la nord de ultima Thule.

Temerarilor de astăzi și de mâine, BUN CART ÎNAINTE! ■

lipsa de apetit pentru tavernă și bordel, puncte de reper plus busculada aferentă pentru alte echipaje care au determinat alarmări ale poliției militare și intervenții în forță, zic suma sumelor a făcut din «Mircea» și echipajul anului 1976 un monolit referențial al propagandei și diplomației românești.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2016, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numea comandantul Regimentul 16 Artilerie de care aparținea Theodor Pâslaru?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2016 este:
Negustorul Bogaciov din Minsk

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de **doamna Sabina Centea, din Sibiu**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2017.

Adresa noastră: **Magazin istoric, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București**

publicată de Editura Științifică și Enciclopedică.

Dintre participările românești la ceremoniile organizate în S.U.A. ne vom opri la participarea navei-școală „Mircea” la manifestările marinărești „Operation Sail”, organizate la New York în 1976.

Cu toate pânzele sus, la Ziua Americii!

În perioada 4 martie-30 august 1976, nava-școală „Mircea” a executat un marș de instrucție în apele internaționale cu traversarea Oceanului Atlantic și vizitarea porturilor Las Palmas (Insulele Canare), La Guaira (Venezuela), Cartagena (Columbia), Veracruz (Mexic), Havana (Cuba), Newport, New York, Baltimore și Philadelphia (S.U.A.), Hamilton (Insulele Bermude, Marea Britanică), Lisabona (Portugalia) escală tehnică și Alger (Algeria).

Cu acest prilej, nava comandată de căpitanul de rangul 3 Eugen Ispas a participat la regata a III-a Bermuda – Newport a marilor veliere și la manifestările prilejuate de sărbătorirea bicentenarului Independenței S.U.A.

Prezența navei în porturile vizitate s-a bucurat de un interes deosebit din partea autorităților civile și militare, precum și a populației civile, velierul fiind vizitat de peste 10.700 de persoane.

Căpitanul de rangul 3 Eugen Ispas, comandantul navei la prima traversare a Atlanticului

În timpul marșului s-au parcurs 6.575 Mm cu vele în 2.854 ore, 12.820 Mm cu motorul în 1.611 ore, străbătându-se în total 19.395 Mm în 4.465 ore.

Conform planului de învățământ pe anul școlar 1975-1976, pe timpul marșului cadeții Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân” și ai Școlii Militare de Maiștri de Marină din Constanța au continuat pregătirea teoretică prevăzută în planurile de învățământ pentru anul II, efectuând simultan și perioada de practică.

Între porturile Las Palmas și La Guaira s-a navigat neîntrerupt 35 zile.

În ziua de 20 iunie 1976, în momentul luării startului în regata Bermuda – Newport, nava americană „Gazela Promeiro” a încercat să depășească nava-școală „Mircea” prin babord, abordând-o.

Pe timpul marșului velierului-școală „Mircea” de la Hamilton la Newport și de la Newport la Philadelphia au fost ambarcați pe navă 20 de cetățeni americani și patru elevi.

Scriitoarea americană de origine română Gina Gogoiu i-a dedicat lui „Mircea” un poem, publicat în revista *Tribuna României*.

În siajul amintirilor...

Experiența unică a echipajului navei-școală „Mircea” a fost imortalizată pentru posteritate de scriitorul Radu Theodoru, singurul „intrus” la bord pe timpul marșului spre cele două Americi, în paginile lucrării *Noi, «Mircea» și Atlanticul*, apărută în anul

1978 la Editura Militară. La cei aproape 93 de ani, venerabilul general de flotilă aeriană, veteran de război, Theodoru își amintește cu nostalgie acest episod memorabil din viața sa și a istoriei Marinei Române: „Rememorând aventura mea existențială la bordul bricului «Mircea» în marșul

Botezul zeului Neptun și un certificat eliberat cu acel prilej

În august 1916, ofensiva rusă condusă de generalul Brusilov a fost oprită.

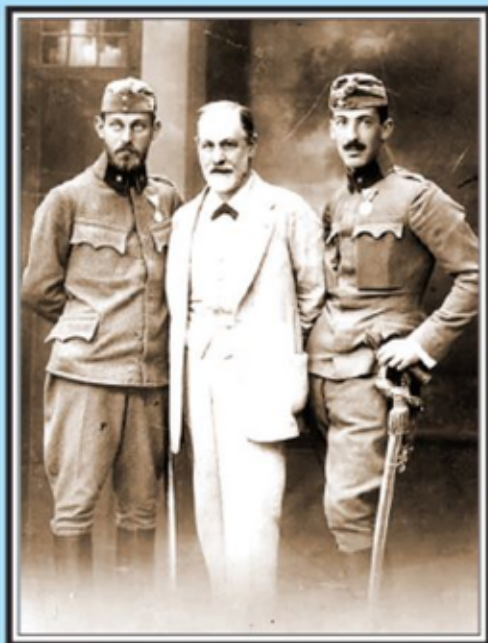
Un rol important au jucat legiunile poloneze, formate de generalul Pilsudski (al doilea din dreapta, cu mustață) ca să lupte pentru recâștigarea independenței Poloniei

Între 5 și 17 august 1916 italienii au purtat 12 bătălii pentru a ajunge în orașul Trieste, dar fără succes. Abia la sfârșitul Primului Război Mondial și-au putut împlini acest vis. În imagine: piața centrală a orașului, în august 1916

ALBUM ISTORIC

În luna august a anului 1916, România intra în Primul Război Mondial. Am ales pentru planșele acestui număr opt imagini, din diferite alte colțuri ale lumii, toate având ca numitor comun aceeași lună august a anului 1916.

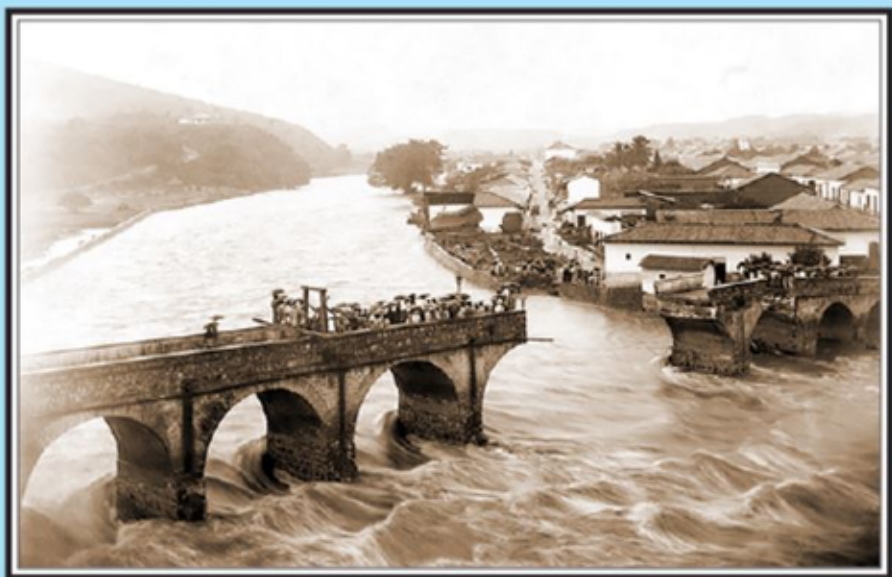
*Sigmund Freud, creatorul psihanalizei,
se fotografiază la Salzburg cu cei doi fii, Ernst (stânga) și Martin*

*Ofițeri australieni iau micul dejun, în timpul luptelor pentru satul francez Pozieres,
care au durat două săptămâni, în cadrul Bătăliei de pe Somme*

*Pablo Picasso și pictorul Mosie Kisling, fotografiați la Paris,
la 12 august, de Jean Cocteau*

O viitură rupe podul din Tegucigalpa, Honduras

În februarie 1916 clădirea Parlamentului canadian din Ottawa a fost distrusă de flăcări. Imaginea surprinde șantierul de reconstrucție, în august același an

O drezină utilizată de francezi în spatele frontului pentru aprovizionare și transport, la Weserling

forțele victorioase ale Axei Berlin-Roma-Tokio. Doar „Leul britanic”, epuizat și rănit, se încapățâna încă să reziste în fața forțelor răului.

În aceste condiții, la 22 iunie 1941, Hitler ordonă declanșarea Operațiunii „Barbarossa” și Wehrmachtul atacă Rusia. În pofida succeselor de moment ale armatei germane, era începutul sfârșitului, iar anglo-saxonii au simțit imediat aceasta. Nesfârșitele convorbiri anglo-americane, purtate, de multe ori în secret, încă din 1939, au intrat sub imperiul urgenței.

În decembrie 1939, secretarul de Stat american Cordell

Versurile poetului Longfellow pe mesajul trimis de Roosevelt premierului britanic

Hull hotărâse înființarea unui comitet special însărcinat cu studierea problemelor păcii și a reconstrucției de după război. O lună mai târziu, la 3 ianuarie 1940, în tradiționalul mesaj către națiune, președintele Roosevelt sublinia interesul Americii de a contribui, după terminarea războiului, la instaurarea unei păci durabile și juste. După numai câteva zile, sub conducerea subsecretarului de Stat Sumner Welles, se constituia un Comitet con-

Prim-ministrul Winston Churchill mângâie pisica navei „Prince of Wales”

sultativ pentru problemele politicii externe postbelice, a cărui sarcină consta în culegerea și analizarea informațiilor cu privire la evoluția războiului și mai ales la schițarea cursului de după încheierea păcii. Aceste preocupări erau împărtășite cu prisosință și în Marea Britanie, unde se resimțea acut nevoia unei declarații care să menționeze scopurile războiului. Evoluția catastrofală a acestuia, după prăbușirea Franței, împiedica însă o perspectivă clară a viitorului și nimeni nu se încumeta să anticipeze situația Europei sau a lumii la terminarea războiului. Cu bombe germane căzând peste orașele Angliei, victoria părea încă foarte îndepărtată. Ceea ce nu îl împiedica însă pe „buldogul” Churchill să își înalțe degetele a victorie în văzul tuturor. Era convins – și nu se sfia să o spună de câte ori avea ocazia – că America va intra cât de curând în război, punându-și în chip decisiv formidabila sa forță umană, militară și economică în obținerea victoriei finale. Așa că aștepta venirea americanilor pentru a începe și discutarea statutului lumii postbelice.

Între timp, Comitetul consultativ din cadrul Depar-

tamentului de Stat a elaborat un Memorandum cu privire la interesele americane în refacerea economică de după război. Documentul, menținut secret, este considerat și astăzi de o importanță deosebită, deoarece conținea idei și principii care vor ghida politica americană pe tot parcursul războiului. El stabilea, pentru prima oară, interdependența dintre politic și economic, reclama-

mând astfel necesitatea stabilității politice în lumea postbelică, condiționată de problematica dezarmării, reducerea cheltuielilor militare și menținerea păcii. Succesele militare germane din 1940 au impus, o dată mai mult, Departamentului de Stat găsirea căilor pentru împiedicarea unei victorii a Axei. Astfel, președintele Roosevelt a propus și Congresul a aprobat, la 16 septembrie 1940, Legea de împrumut și închiriere („Lend and Lease Act”), intensificând sprijinul american pentru statele care se opuneau Axei. Era o lege „cu dedicație”, cum am spune astăzi, în virtutea căreia America putea, dincolo de statutul său încă neutru, să exporte masiv alimente, armament, muniții și echipamente în principal spre Marea Britanie.

Afost balonul de oxigen de care Anglia avea nevoie pentru a întrezări victoria. În noiembrie 1940, cercurile oficiale britanice au lansat ideea unei conferințe interaliatate care să afirme lumii întregi voința de a lupta până la înfrângerea Axei. După înlăturarea a nenumărate obstacole, Conferința a avut loc anul următor, în iunie, prile-

75 ani

Fotografie realizată în timpul întâlnirii celor doi lideri, cu semnăturile celor prezenți: președintelui Roosevelt, prim-ministrului Churchill, generalului american George Marshall și amiralilor americani H.R. Stark și E.J. King

Conf. univ. dr. ȘTEFAN CIOCHINARU

În august 1941, în golful canadian Placentia din Argentina, Terra Nova, umiditatea trecea de 90%, iar frigul și ceața încă nu cedau asaltului verii atlantice. Valurile oceanului se spargeau furioase de țărnuș stâncos. Ancorate în condiții de maximă securitate, cuirasatul britanic „Prince of Wales” și cel american „Augusta” găzduiau la bordul lor pe Sir Winston Churchill, prim-ministrul Regatului Unit, și pe Franklin D. Roosevelt, președintele Statelor Unite, cei doi urmând să discute, în sfârșit față în față, situația îngrijorătoare în care se afla lumea întreagă (Magazin istoric, nr. 7/1986). De fapt, cei doi oameni de stat aveau în față un tablou catastrofal. Dar și o urgență: Rusia comunistă intrase în război!

La doi ani după ce Germania declanșase Al Doilea Război Mondial prin invadarea Poloniei, la 1 septembrie 1939, Europa era desfigurată, iar harta lumii părea de nerecunoscut. Polonia, Cehoslovacia, Austria, Luxemburg, Olanda, Belgia, Franța, Danemarca, Norvegia erau ocupate de armatele lui Hitler. Italia fascistă cucerise

Albania, jumătate din Iugoslavia (cealaltă jumătate revenise Germaniei) și atacase Grecia, unde intervine și Germania, care ocupă Atena. Jumătatea estică a Poloniei, Estonia, Letonia, Lituania, Basarabia, Ținutul Herța și Bucovina de nord (cele trei din urmă pământuri românești) erau ocupate de U.R.S.S. Bulgaria, Iugoslavia, Ungaria,

România și Slovacia semnaseră Pactul Tripartit, alăturându-se Axei. Finlanda își trecuse unitățile militare sub comandă germană. În Africa, Italia lui Mussolini ocupase Libia, Somalia britanică și asalta Egiptul, Sudanul și Kenia. În Asia, forțele japoneze ajunseseră până în Vietnamul francez. Lumea întreagă părea prea mică pentru

golf din Terra Nova canadiană. Din rațiuni de securitate, personajul cel mai important de la bord, Sir Winston Churchill, era numit în telegramele cifrate „colonelul Warden”. Câteva lungimi mai departe, steagul înstelat al republicii americane flutura deasupra vasului de război „Augusta”. La bordul său se afla „amiralul Q” sau, altfel spus, președintele Franklin D. Roosevelt. Acolo, la capătul lumii, cei doi mari bărbați urma să pună la cale viitorul războiului și al păcii.

Prima întrevedere a avut loc chiar în seara aceleiași zile. Fără prea multe introduceri, nici nu era nevoie, președintele Roosevelt a evocat de la început nevoia redactării unei declarații comune care să reitereze unele principii politice fundamentale. Într-un spirit de concordie desăvârșită, cei doi lideri au enunțat chiar în timpul dineului câteva dintre ideile ce urma să fie menționate în document. Drept urmare, a doua zi, în zori, Churchill îi schițează verbal subsecretarului permanent al Foreign Office, Alexander Cadogan, un proiect de declarație, pe care acesta îl elaborează imediat, după care i-l prezintă omologului său american Sumner Welles. Documentul din dimineața de 10 august conținea următoarele principii: 1) țările semnatare nu urmăresc niciun fel de măriri teritoriale; 2) ele doresc să nu se realizeze niciun fel de modificări teritoriale fără voința liber exprimată a popoarelor în cauză; 3) cele două state se angajează să respecte dreptul popoarelor de a-și alege forma de guvernământ, precizând

Sumner Welles

că sunt preocupate mai ales de apărarea libertății cuvântului și a gândirii, fără de care o asemenea opțiune este iluzorie; 4) ele consideră necesar să se realizeze o repartizare echitabilă a surselor de materii prime între toate națiunile lumii și 5) crearea de condiții pentru stabilirea unei păci care să înlăture pentru totdeauna tirania nazistă și care să prevadă înființarea unei organizații internaționale efective care să asigure securitatea tuturor popoarelor, navigația liberă pe mări și eliminarea poverii înarmărilor.

Welles a considerat că ultimele două puncte erau destul de neclare și oarecum limitate

în scopul lor și că era nevoie în schimb de o prevedere specială privind eliminarea tarifelor vamale protecționiste. Ca urmare, diplomatul american pregătește un proiect propriu de declarație în al cărei preambul se afirmă dorința celor două părți semnatare de a asigura securitatea țărilor lor în fața politicii de dominație mondială și cucerire militară a Germaniei naziste și a aliaților acesteia. Pentru realizarea acestui deziderat era necesară adoptarea unor principii de bază în orientarea liniei lor politice și pe care părțile să își fundamenteze speranțele într-un viitor mai bun al lumii. Punctele 1 și 2 erau identice cu formularea din proiectul britanic. Punctul 3 era drastic redus, din el păstrându-se doar stipularea respectării dreptului popoarelor de a-și alege forma de guvernământ. Punctul 4 a primit o formulare nouă: cele două guverne vor acționa pentru promovarea relațiilor economice reciproc avantajoase prin eliminarea oricăror discriminări la import și pentru accesul liber, în termeni egali, la piețele de desfacere și la sursele de materii prime. În sfârșit, punctul 5 menționa dorința de instaurare a păcii, după

distrugerea tiraniei naziste, pace care, printr-o organizație internațională efectivă, va asigura evoluția tuturor statelor în securitate și fără amenințări. Pacea astfel concepută urma să asigure tuturor popoarelor securitatea navigației pe mări și oceane și să prevină alte cheltuieli militare decât cele necesare pentru apărare.

Firește, Welles a înaintat spre aprobare, împreună cu varianta

Winston Churchill și Harry Hopkins (primii doi din dreapta)

juind reprezentanților Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Canadei, Australiei, Noii Zeelande, Africii de Sud și delegaților guvernelor în exil ale Belgiei, Cehoslovaciei, Greciei, Luxemburgului, Olandei, Norvegiei, Poloniei, Iugoslaviei și reprezentantului francezilor liberi ai generalului De Gaulle adoptarea unei rezoluții prin care se angajau să continue lupta până la victoria finală, „singura bază reală a unei păci durabile fiind voința de cooperare a popoarelor libere, într-o lume în care ar dispărea amenințarea cu agresiunea și ar fi posibilă instaurarea securității economice și sociale”.

Luna următoare, în iulie, Sumner Welles declara public că nu este prematur ca guvernele doritoare de pace să ia în considerare căile viitoare de evoluție a omenirii. Subsecretarul de stat american propunea chiar crearea unui nou instrument care să înlocuiască eșuata Ligă a Națiunilor în reglementarea problemelor dintre state și care să fie capabilă să reinstaureze legea și ordinea în lumea postbelică. O lume care să înlăture cursa înarmărilor și să asigure o pace durabilă prin garantarea accesului liber și egal al tuturor popoarelor la resursele de materii prime și energie.

Distrugătoare ce urma să fie trimise Marii Britanii în cadrul „Lend and Lease Act”

Pe fondul acestor preocupări intense de reorganizare a lumii postbelice, conjunctura internațională se schimbă spectaculos odată cu intrarea în război, la 22 iunie 1941, a Uniunii Sovietice. În lupta, de acum comună, împotriva Germaniei, are loc semnarea acordului anglo-sovietic, din 12 iulie 1941, ceea ce îl determină pe președintele Roosevelt să ia urgent legătura cu premierul Churchill, cerându-i ca Marea Britanie să nu își ia niciun angajament față de U.R.S.S. cu privire la situația de după război, „pentru bunul motiv că atât Marea Britanie cât și Statele Unite doresc siguranța păcii viitoare, prin dezarmarea provocatorilor de tulburări, iar

în al doilea rând, trebuie avută în vedere posibilitatea consolidării statelor mici în interesul armoniei...” Acest mesaj a fost, practic, lumina verde pentru întrevvedere de urgență a liderilor lumii anglo-saxone.

Președintele Statelor Unite i-a cerut subsecretarului de Stat Sumner Welles să urgenzeze pregătirea întâlnirii cu premierul Churchill, atrăgându-i atenția că discuțiile vor fi axate pe problemele militare. În sfârșit, chiar dacă S.U.A. erau încă neutre, la nivel politic se putea realiza un acord general între guvernele celor două state, deoarece, în analiza președintelui american, una dintre cauzele principale ale eșecului Societății Națiunilor a fost absența unui acord politic între marile puteri, la sfârșitul războiului. Astfel, cu ocazia unei vizite în Anglia, în iulie 1941, Harry Hopkins, consilierul personal al președintelui american, îi aduce premierului Winston Churchill invitația lui Roosevelt pentru o întrevvedere, undeva, într-un golf din nordul Atlanticului. Prim-ministrul acceptă invitația după consultări rapide cu regele George al VI-lea și cu Cabinetul britanic.

La 9 august, cuirasatul „Prince of Wales” al Majestății Sale regele Marii Britanii își arunca ancora la malul unui

Imediat după atacarea U.R.S.S. de Germania, britanicii, deși bombardați zi și noapte de Luftwaffe, au înțeles că era începutul sfârșitului

Iubiri celebre

CAROL AL IX-LEA MARIE TOUCHET

FLORENTINA DOLGHIN

În 1566, când a cunoscut-o, regele Franței se afla la vânătoare la Orléans, orașul ei de baștină. Avea 16 ani și era de șase suveran, de la moartea tatălui, Henric al II-lea. Franța era guvernată în realitate de Caterina de Medici, mama lui. Marie Touchet avea cu un an mai mult decât el și nu aparținea lumii lui. Era fiica unui mic gentilom. Totul părea a-i despărți și totuși cei doi au trăit o poveste de dragoste cu adevărat sinceră.

Prin forța sentimentelor lor, Carol al IX-lea (1550-1574) și favorita Marie Touchet (1549-1638) au știut să-și impună relația și la Curte. Caterina de Medici a fost atât de înțeleaptă, încât a tras foloase de pe urma situației. Idila pasională a fiului i-a lăsat câmp liber de acțiune. A putut guverna regatul nestingherită.

Se spune că până pe la 16 ani, Carol al IX-lea nu manifesta nici cel mai mic interes față de tinerele de la Curte, care roiau în jurul lui. Visa numai la Maria Stuart (1542-1587), regina Angliei. Indiferența lui față de sexul frumos a făcut-o pe prințesa de Montpensier, limbă ascuțită, să-și permită o remarcă ironică la adresa suveranului. Tânărul, amuzat, nu a ratat

ocazia să-i răspundă: „Dacă m-aș apuca să fac curte damelor, s-ar putea să le auziți pe toate regretând faptul că au trezit leul adormit“.

O scenă de gelozie

Iar de atunci el chiar s-a trezit din adormire, iubind în stânga și dreapta; ce-i drept, și pentru

lui Cadogan, și documentul redactat de el. Președintele Roosevelt a analizat ambele proiecte în dimineața zilei de 11 august și a redus preambulul, eliminând hotărât referința la organizația internațională postbelică. Ca urmare, Welles a redactat o a treia variantă, care a fost supusă atenției lui Roosevelt, Churchill și consilierilor lor în aceeași dimineață de 11 august. Noul document avea un preambul minimal: reprezentanții celor două guverne considerau necesar a face cunoscute principiile comune pentru politica lor viitoare. Punctul 1. cele două state nu urmăresc expansiunea teritorială sau de altă natură; 2. ele nu doresc modificări teritoriale care să fie în dezacord cu voința liber exprimată a popoarelor în cauză; 3. părțile se angajează la respectarea dreptului tuturor popoarelor de a-și alege forma de guvernământ și la restabilirea autoguvernării pentru cei care au fost forțați a o pierde; 4. semnarii recunosc accesul tuturor popoarelor, fără discriminare și în condiții egale, la piețele de desfacere și la sursele de materii prime necesare pentru prosperitate; 5. părțile vor acționa pentru restabilirea unei păci care să asigure securitatea în limitele frontierelor naționale, precum și garanția unei vieți libere și fără lipsuri; 6. cele două state militează pentru asigurarea securității pe mări și oceane pentru toate statele; 7. toate popoarele lumii trebuie să renunțe la folosirea forței. Deoarece pacea nu poate fi menținută atâta vreme cât unele state amenință alte state, dezarmarea unor asemenea națiuni este esențială.

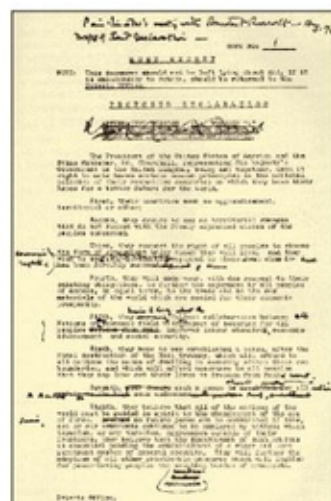
Secretarul de Stat Cordell Hull

De asemenea, cele două guverne se angajează să susțină toate măsurile care pot duce la reducerea poverii înarmărilor.

In principiu, proiectul de document a întrunit acceptul celor prezenți. Cu o singură excepție, căci premierul Churchill a cerut și argumentat în favoarea reintroducerii referirii la organizația internațională efectivă de după război. Dar Roosevelt era intrabil la acest capitol, deoarece, atunci când candidase ca vicepreședinte, în 1918, susținuse, între altele, și ideea participării Statelor

Unite la Societatea Națiunilor și, ca urmare, pierduse alegerile. Oricare referire la o organizație internațională putea trezi din nou reacția izolaționiștilor și în acel moment președintele nu putea risca o asemenea perspectivă. O miză mult mai mare se afla în așteptare, Roosevelt pândind un motiv pentru a putea aduce America în război. Churchill a

înțeles. Cu atât mai mult cu cât în discuțiile care au urmat pe marginea problemei comerțului și a accesului la materii prime în lumea postbelică s-a opus formulării americane care, practic, desființa sistemul preferențial din cadrul Imperiului Britanic. În plus, premierul britanic ar fi vrut ca textul declarației să fie aprobat în prealabil și de Dominioanele britanice, ceea ce ar fi impus prelungirea conferinței cu câteva zile sau amânarea pentru o dată ulterioară a semnării documentului. Ca urmare, a propus eliminarea termenului „fără discriminare” și adăugarea precizării „cu recunoașterea obligațiilor existente”. Pentru premierul Marii Britanii, aceasta însemna menținerea sistemului preferențial stabilit prin Acordurile de la Ottawa din 1932. Ca să nu întârzie și mai mult semnarea declarației, Roosevelt a acceptat această formulă de compromis. Ca urmare, punctul 4 a fost formulat astfel: „Ei vor acționa, respectând obligațiile existente, pentru ca în viitor toate statele, mari sau mici, învingătoare sau învinse, să aibă acces, în termeni egali, la comerț și la sursele de materii prime necesare pentru prosperitatea lor economică”.

Textul Cartei cu însemnările lui Churchill

(Continuare în p. 55)

Margot), și să o instaleze la Paris, într-o reședință particulară, unde o putea vizita zi de zi. Tânărul, îndrăgostit până peste urechi, i-a scris poezii în strofe de șase versuri, în care primele două cuvinte formau anagrama numelui ei. Iar Marie, iubindu-l nespuse, reușea să-i tempereze și să-i îndulcească temperamentul aprig și firea uneori anxioasă și violentă. Se spunea chiar că în prezența favoritei lui, Carol era calm, bun și blând; el, care omora fără milă, chiar cu plăcere, animale domestice. Curtenii vedeau adesea această pereche plimbându-se în parcurile castelelor Chambord, Blois, Amboise, Chessy, iar oamenii simpli de pe Valea Loarei ticluiseră chiar un cântecel despre cei doi tineri îndrăgostiți.

Metresă totdeauna, soție niciodată

Legătura nu putea rămâne multă vreme ascunsă familiilor celor doi, mai ales reginei-mame, Caterina de Medici, care la început a rămas perplexă.

Pe de o parte, se bucura pentru seninătatea adusă de Marie pe chipul fiului ei, cel în mod obișnuit bolnăvicios și irascibil. În plus, femeie înțeleaptă, cu vocație strategică, vedea dincolo de acest cuplu legătura între un catolic și o protestantă, care ar mai

fi putut detensiona discordiile dintre catolici și reformați, poate până a le stinge. Ca mamă însă, avea un ochi rău față de influența prea mare pe care o căpătase Marie Touchet asupra fiului. În sine ei refuza ideea că viața regelui era stăpânită de o ființă de rang necorespunzător unui monarh. În plus, se temea de înrăurirea unei protestante asupra vederilor catolice ale suveranului, pe care îl știa a fi slab și ușor influențabil.

Carol însă era destul de matur, realiza că legătura cu Marie îi putea fragiliza poziția ca rege al Franței, dincolo de relațiile cu propria

mamă. Și, ca să n-o irite prea mult pe Caterina de Medici, a preferat să o mute pe fată din Paris, la un castel aproape de Grenoble, proprietatea Margaretei de Valois, sora lui. Distanța nu a afectat deloc relația de dragoste.

Dimpotrivă. Regele a continuat să vină foarte des în vizită la castel... la sora lui.

Dar Caterina de Medici a decis să-i caute fiului ei o soție demnă de rangul lui. Și chiar a găsit-o, în persoana fiicei lui Maximilian, împăratul Austriei, Elisabeta (1554-1592),

descrișă ei ca model de virtute și de frumusețe. Ceremonia de nuntă urma să se desfășoare cu mare pompă. Când a aflat de proiectatul mariaj, Marie nu a emis nicio pretenție, nu a făcut nici cel mai mic reproș regelui. Demult se temea, de patru ani deja, de momentul fa-

tidic când iubitul ei va avea o soție legitimă. Dar când a văzut portretul viitoarei mirese s-a liniștit: „Nu mă tem deloc de nemțoaica asta“!

Nunta s-a celebrat la 26 noiembrie 1570, la Mézières. Mariajul s-a și consumat. Dar Carol era cu gândul tot la Marie, pe care o va frecventa tot mai des. O iubea și o va iubi până la ultima suflare. Tânăra îi va rămâne necondiționat fidelă, total devotată, lipsită de orice pornire arivistă, mulțumită că pot fi din când în când împreună, departe de mondenitățile și intrigile de la Curte.

Soția lui Carol al IX-lea,
Elisabeta de Austria
(portret de François Clouet)

Fayet, proprietatea surorii lui Carol al IX-lea

Caterina de Medici cu patru dintre copii: viitorul Francisc al II-lea, viitorul Carol al IX-lea, Margareta de Valois (căsătorită cu Henric al IV-lea) și viitorul Henric al III-lea

că gurile rele vorbeau deja că ar putea avea un viciu ascuns, o aversiune față de sexul opus. Mai ales hughenotii spuneau asta, cei cărora monarhul trebuia să le închidă gura. Franța traversa atunci perioada dinaintea războaielor religioase, a Nopții Sfântului

Bartolomeu, sângerosul masacru din 24 august 1572, când mii de protestanți, bărbați, femei și copii au pierit (*Magazin istoric*, nr. 3/1973). Autorul lui a fost chiar Carol al IX-lea, sub impulsul autoritar al mamei. Carol s-a supus întotdeauna mamei. Nu i-a ieșit din cuvânt.

Acest monarh a trăit o singură pasiune în viața lui, cea pentru Marie Touchet. Tinerii s-au plăcut reciproc, de la prima privire. Marie era splendidă, scrie admirativ Stéphane Bern, în volumul al patrulea din ciclul *Secrets d'Histoire* (Albin Michel, 2013). Subțire, cu păr negru, ochi mari, nas bine proporționat, o gură senzuală, o dantură de un alb-strălucitor, umeri frumoși, bust remarcabil. În plus, era o fată plină de spirit. Datora erudiția tatălui, senior de Beauvais și de Quillard, care îi transmisese, odată cu educația aleasă, gustul pentru arte și științe. Mama, de origine flamandă, Marie Mathy, era fiica unui medic de Curte și aparținea unei familii protestante. Domnișoara grațioasă nu avea cum să nu atragă atenția regelui Franței. Care la început a încercat să reziste atracției pentru fată. Fără succes.

Învingându-și timiditatea, tânărul i-a cerut responsabilului cu garderoba regală, Albert de Gondi, să o invite la Curte. Așa începea o iubire care se va încheia doar odată cu moartea regelui, opt ani mai târziu. Iar din aceea zi a anului

1566, Carol va face totul pentru a-i sta fetei cât mai mult în preajmă.

Înainte de a-l cunoaște pe suveran, Marie avea un iubit, un anume Montluc. Au existat desigur binevoitori care n-au scăpat prilejul să-l informeze pe rege. Iar el a intrat în jocul geloziei. Într-o seară i s-a spus că „trădătore” ține prinsă la talie o scrisoare de dragoste de la Montluc. Mintea tânărului fierbea de curiozitatea de a o citi, așa că și-a făcut un plan șiret. A anunțat în grabă o agapă, unde a invitat mai multe tinere doamne, între care, evident, pe Marie. Apoi i-a poruncit căpitanului Lachambre să caute în oraș pe cei mai pricepuți hoți de buzunare, care să fure în timpul mesei punguțele tuturor damelor și să le depună într-un loc la îndemâna regelui.

Zis și făcut. Marie a fost plasată lângă suveran la masă, ca să-i poată fi urmărită orice mișcare, să nu se poată dispensa de scrisoare, și, la sfârșit, Carol a recunoscut ușor punguța ei. Care conținea... epistola. A doua zi i-a arătat-o supărat lui Marie. Ea a negat la început, mai ales că numele ei nu era scris pe acea hârtie, dar n-a putut spune că punguța, cu tot ce conținea, nu era a ei. Apoi a izbucnit în plâns și l-a implorat pe Carol să o ierte. Iar el i-a cerut să nu-l mai vadă niciodată pe Montluc. Marie a promis și s-a ținut de promisiune. În mod ciudat, incidentul n-a făcut decât să aprindă și mai tare dragostea regelui pentru fată.

Prima mișcare, pentru a o menține aproape și pentru a o lua cu el peste tot unde se deplasa itinerant Curtea Franței (*Magazin istoric*, nr. 6/1984), a fost să o propună drept cameristă surorii lui, Margareta de Valois (regina

Chambord, în al cărui parc tinerii se plimbau adesea

secret, în castelul de lângă Grenoble. Acest copil va supraviețui. După ce primul, născut cu doi ani mai devreme, murise imediat după naștere. Băiețelul va fi botezat Charles, ca omagiu adus tatălui. Fericitul eveniment va fi ținut secret o vreme, pentru a nu provoca scandal la Curte, dar regina Elisabeta va afla, din zvonurile care circulau, ceea ce o va îndura cu atât mai tare, cu cât ea nu-i dăruise soțului decât o fetiță.

Mulți curteni luau în râs viața lui Carol cu o favorită și nașterea copilului lor. Regele nu gusta deloc ironiile și nu s-a sfiit să închidă gurile trăncănitoare. Chiar se mândrea fericit că are un băiat. Singur a anunțat vestea tuturor și s-a grăbit să-l recunoască pe micuțul Charles ca bastard, după tradiția monarhică franceză. De asemenea, a prezentat copilul mătușii Margareta, apoi a oferit mamei copilului castelul Hallier, lângă Nibelle (Loiret). Acolo va veni și el adesea, cuplul găsindu-și armonia deasupra leagănului bebelușului. Liniștea le-a fost de scurtă durată.

Zbaterile unei mame

Bolnav de ani buni, probabil de pneumonie, Carol va muri la castelul din Vincennes, destinat dintotdeauna odihnei regilor, un an mai târziu, la 30 mai 1574. Nu împlinise 24 de ani. S-a stins în ajunul zilei când plănuse cu un apropiat al lui, Paul de Gondi, să redacteze un testament în favoarea favoritei lui. De aceea la Curte s-a zvonit că moartea a survenit ca o consecință a epuizantelor zile petrecute cu metresa lui.

După moartea lui și în ciuda resentimentelor pe care i le purta Caterina de Medici, Marie a obținut permisiunea să rămână la Curte, păstrându-și o poziție onorabilă. În 1578 s-a căsătorit cu François de Balzac d'Entragues, guvernator de Orléans. Omul fusese

dintotdeauna admiratorul ei fidel, până acolo încât i se spunea în deriziune „d'Entragues Touchet, duce de Orléans“. Cu el Marie va avea două fiice, Marie-Charlotte și Catherine-Henriette, viitoarea contesă de Verneuil, care va deveni și ea o favorită, a regelui Franței Henric al IV-lea.

În ce-l privește pe bastardul lui Carol al IX-lea, Charles de Valois, după ce, la moartea Caterinei de Medici, a moștenit comitatele Auvergne și Lauraguais, va deveni mai târziu duce de Angoulême.

În 1604 Marie a fost din nou amestecată într-un scandal, de fapt, compromisă într-un complot urzit de soțul ei, fiul Charles și fiica ei Catherine-Henriette. Ei trei ar fi plănuț să-l impună drept moștenitor al tronului Franței pe fiul celei din urmă, Gaston-Henri, cu Henric al IV-lea, în locul fiului legitim al regelui, viitorul Ludovic al

XIII-lea! Șase ani mai târziu a izbucnit un nou scandal. Cealaltă fiică a ei, Marie-Charlotte, a adus pe lume un băiat al cărui tată era mareșalul François de Bassompierre, bărbat căsătorit și încununat de mari victorii militare. Marie, întristată de conduita fiicelor, a încercat cu disperare să obțină promisiuni de căsătorie de la seducătorii lor suspuși. În zadar.

Dizgrația bătea la ușă. La moartea lui Henric al IV-lea, în 1610 (*Magazin istoric*, nr. 7/1974), Marie cu toți membrii familiei i-au căzut pradă. Obligată să părăsească Curtea Franței și castelul Hallier, fosta favorită regală își va petrece timpul citind operele lui Plutarh. Va supraviețui un sfert de secol soțului, François de Balzac, și se va stinge la 28 martie 1638, în hotelul ei particular parizian din Place des Vosges, la vârsta de 89 de ani. A fost înhumată în Biserica „Minimes“ din Place Royale din Paris. ■

Castelul Hallier va găzdui în secret fericirea cuplului

În tot acest timp Caterina de Medici conducea regatul. Fiul ei, care era totuși regele țării, nu se amesteca în treburile de stat. Cu atât mai puțin Marie. Dar între rarele sfaturi pe care i le-a dat iubitului ei a fost acela de a și-l apropia pe amiralul Gaspard de Coligny (1519-1572), convertit la protestantism și șef al hughenotilor. Gestul lui Carol va avea consecințe dezastruoase. Fascinat de această personalitate, pe care o considera un fel de substitut de părinte, Carol i-a acordat nesfârșite privilegii, favoruri, ca unui prinț de sânge, ceea ce a provocat furia Caterinei de Medici.

O victimă regală a Noptii Sfântului Bartolomeu

Devenit unul dintre cei mai influenți consilieri regali, Coligny i-a propus, la începutul verii 1572, să-i sprijine militar pe răsculații flamanzi contra stăpânirii spaniole și să declare război lui Filip al II-lea al Spaniei. La această decizie partida catolică s-a opus.

Dar, dincolo de aceste preocupări de ordin politic, Curtea a asistat la formarea unui nou cuplu: la Paris, în ziua de 18 august, s-a celebrat căsătoria Margaretei de Valois, sora suveranului, cu protestantul Henric de Navarra, viitorul Henric al IV-lea. Era un mariaj dorit de Caterina de Medici, tot din rațiuni politice, un semn de reconciliere națională. Toate căpeteniile protestante au participat la eveniment. Unitatea aparentă a durat însă puțin, pentru că patru zile mai târziu, Coligny era grav rănit, victimă a unui atentat. În Capitală spiritele s-au încins, situația devenind explozivă. Caterina de Medici se temea

de răzbunarea protestanților și, în urma unui consiliu ținut în seara de 23 august 1572, i-a cerut fiului să ordone eliminarea lui Coligny și a tuturor șefilor protestanți.

Pradă unei crize de nervi, Carol s-a trezit zbierând: „Să fie omorâți toți, unul să nu mai rămână, ca într-o zi să nu mi se reproșeze“! Câteva ore mai târziu debuta teribilul masacru al protestanților, cu mii de victime în toată Franța. Carol, instigatorul direct al Noptii Sfântului Bartolomeu, care n-avea nici 22 de ani atunci, va fi un martor neputincios al masacrului, care, odată pornit, nu a mai putut fi oprit și de care se simțea responsabil. Era pierit, deprimat. De la zi la zi se simțea tot mai sfârșit, febra nu-i ceda. Coșmaruri cumplite îl bântuiau nopțile, anunțându-i sfârșitul iminent.

Disperată să-și vadă fiul agonizând, Caterina de Medici și-a călcat pe inimă și a chemat-o la Curte pe Marie Touchet. Spera ca lângă ea fiului ei să-i revină bucuria de a trăi. Tânăra se va instala într-o mică reședință din apropiere de Luvru, unde Carol își va petrece după-amiezile, ca să uite gândurile negre ce-l hărțuiau. Dar regele era schimbat. Marie avea în față un om pradă unor puternice crize de paranoia, care vedea peste tot trădători și comploturi. Starea lui se agrava de la zi la zi, în ciuda prezenței femeii iubite.

Ea va aduce pe lume la 28 aprilie 1573 un băiețel, în cel mai mare

Masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu și (sus, în dreapta) Regina Margot

poporului român în realizarea actului de la 23 august a început să fie accentuat în mod excesiv, iar al Armatei Roșii în mod corespunzător diminuat. Istoriografia română actuală pleacă de la preceptul ocupării României de trupele sovietice; o parte a ei își asumă intrarea țării în războiul antisovietic, îl albește chiar pe Ion Antonescu.

De aceea este cu atât mai interesant, după cum sublinia și autorul notei, să aflăm aprecieri și observații făcute pe urmele calde ale evenimentelor.

Informarea lui Dangulov din 9 ianuarie 1947 era scrisă pentru conducerea Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe al U.R.S.S. și își propunea o analiză a situației politice din țară și a relațiilor dintre regele Mihai și reprezentanții sovietici în România. Este de înțeles că Dangulov nu putea eluda rolul regelui în evenimentele din august 1944. „Pasul important făcut de regele Mihai în organizarea arestării lui I. Antonescu, scria Dangulov, a fost determinat de împrejurările foarte complicate create în țară după intrarea Armatei Roșii pe teritoriul României“.

Făcând trimitere la mărturii ale unor oameni politici apropiați Curții, Dangulov sublinia că și în perioada celor mai strălucite succese ale armatei germane pe Frontul de Răsărit, la Curtea regelui român s-au făcut simțite înclinațiile pro-engleze. Ele erau evidente, de pildă, în compunerea statului major, creat pe lângă Curte, după cum s-au făcut simțite în însăși organizarea loviturii de stat. În opinia lui Dangulov, faptele îndrituiesc aprecierea că evenimentele de la 23 august au fost o variațiune a loviturii de stat regale.

În ciuda stereotipurilor care au circulat, diplomatul sovietic aprecia ca foarte modest rolul Partidului Comunist Român. „În ce privește participarea comuniștilor la lovitura de stat, comunica el la Moscova, mai corect ar fi să spunem că regele este cel care i-a atras pe

comuniști să ia parte la lovitura de stat, mai degrabă decât că ei, comuniștii, l-au atras pe rege“. În componența grupului organizator în care a fost inclus unul dintre liderii partidului comunist, L. Pătrășcanu, rolul comuniștilor, în opinia lui Dangulov, a fost „eminamente simbolic“. Delegația ce urma să poarte negocieri privind armistițiul la Moscova, care a fost condusă de Pătrășcanu, a fost completată cu reprezentanți ai Partidelor Național-Țărănesc și Liberal.

Dangulov mai menționa vădita exagerare

a rolului maselor răs-culate în realizarea răsturnării regimului Antonescu: „Imediat după ce a avut loc lovitura de stat, în unele cercuri, apropiate partidelor de stânga, s-au făcut încercări să se prezinte lucrurile ca și cum lovitura a avut loc sub presiunea maselor populare. Adică se lăsa impresia, din relatări, că la rebeliune au participat multe mii de muncitori. Dar fapte incontestabile stau probă că asemenea

asertiuni sunt lipsite de temei.“

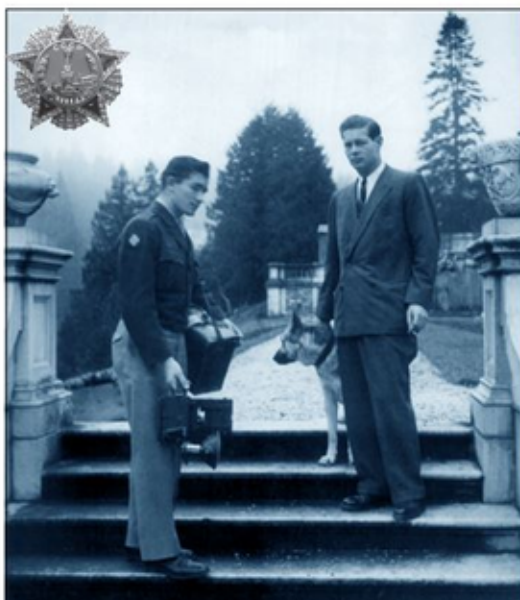
Și, mai departe: „Trebuie totuși să recunoaștem că în momentul când s-a săvârșit lovitura de stat, la aceste operații, cu precădere în raioanele București și Ploiești, la eliberarea lor au luat parte câteva detașamente de muncitori, dar ele nu au jucat cine știe ce rol important în înfrângerea nemților, pentru că în Capitală intraseră deja puternicele armate sovietice“. Dangulov considera lovitura de stat un fenomen indiscutabil pozitiv, pentru că a lipsit Germania de unul dintre aliați și a pus la dispoziția Națiunilor Unite foarte importante resurse militare și economice ale României, ceea ce a contribuit la distrugerea Germaniei.

Eforturile părții române de a se desprinde de aliatul german au fost apreciate de Moscova. Confirmarea clară a acestui fapt a fost decorarea regelui Mihai cu cel mai înalt ordin militar sovietic, „Victoria“.

În românește de Florentina DOLGHIN

Scenă din filmul realizat mult după evenimentele din august 1944, menit să demonstreze rolul formațiunilor de luptă patriotică conduse de partidul comunist

Regele Mihai împreună cu unul dintre corespondenții de război americani, la Castelul Peleş (4 octombrie 1947; în stânga sus: Ordinul „Victoria”), ...

T.A. POKIVAILOVA
(Moscova)

La 9 ianuarie 1947, primul secretar al Ambasadei U.R.S.S. la București, S.A. Dangulov, trimitea acasă o informare privind situația politică din România, după alegerile parlamentare din toamna anului 1946. În document se face o analiză retrospectivă a evenimentelor de la 23 august 1944, în urma cărora a fost înlăturat regimul Ion Antonescu.

Intotdeauna în România aprecierea evenimentelor de la 23 august a suferit influența conjuncturii politice, care s-a schimbat în funcție de necesitățile politicii interne și externe. Astfel, imediat după evenimentele din august 1944, atenția s-a concentrat asupra rolului regelui Mihai, care ar fi organizat la București, în condițiile înaintării Armatei Roșii, o lovitură de stat și înlăturarea dictaturii fasciste a conducătorului Antonescu, asigurând ieșirea României din războiul antisovietic și trecerea ei de partea coaliției antihitleriste (*Magazin istoric*, nr. 8/1990).

După instaurarea, la 6 martie 1945, a Guvernului Petru Groza, prieten al U.R.S.S. și

Exclusivitate

**23 AUGUST 1944
LA CALD**

... și filmând, tot la Sinaia

controlat de comuniști, rolul principal în eliberarea României a revenit Armatei Roșii și Uniunii Sovietice. Iar venirea la putere a comuniștilor, la sfârșitul anului 1947, a adus concluzia predominantă că în pregătirea și înfăptuirea insurecției armate de la 23 august rolul decisiv l-a avut Partidul Comunist Român. Operațiile victorioase ale Armatei Roșii pe direcția balcano-dunăreană, rolul ei hotărâtor în nimicirea nemților pe teritoriul României au fost reconsiderate doar drept condiții favorabile pentru victoria poporului român.

In timpul lui N. Ceaușescu (1965-1989), rolul Partidului Comunist Român și al

cuviincioși. Mai mulți dintre ei îmi făceau curte. Țin minte că pe unul îl chema Kalașnikov, avea 22 de ani și zicea că vine la ai mei să mă ceară de soție. Eu nu aveam niciun gând de măritiș, la doar cei 14 ani pe care îi aveam în realitate, deși tata mă declarase de 15 ani, ca să mă poată angaja! Mult mai târziu, când am aflat de celebra mitralieră AK 47, inventată de Mihail T. Kalașnikov, m-am gândit, adesea, oarecum mândră, dacă nu

aflau și Dumitru Dumitru, pe care nu-l poate uita pentru cum cânta, cu jale: „piatra-i piatră, de e piatră/ o calcă calul și crapă/ inima mea multe rabdă...“, dar și frumosul frate al poetului Marin Sorescu, Fănică Sorescu, pe care l-a văzut mort, în plină tinerețe, în Munții Tatra.

Privind, ca într-un glob magic, spre întâmplările petrecute în urmă cu 72 de ani, doamna Maria Rădescu își re trăiește amintirile, cu o fidelitate a memoriei care o uimește și pe ea. „La un moment dat, Petrică a trecut Dunărea, la Chilia Veche,

fundul apei, iar caii se înecau. „Vedeam bieții cai cum, oboșiți de înot, se înecau și apoi pluteau cu picioarele în sus pe Dunăre. Eu eram într-o barcă cu Petrică și cu doi colegi ai lui și încercam să ne retragem spre Tulcea. Nu am mai putut să mă întorc acasă. Eram sigură că toți ai mei muriseră“.

Ajunși la Tulcea, cei patru supraviețuitori sunt găzduiți într-un sat de peste Dunăre și, a doua zi, 23 august 1944, află că „se făcuse armistițiu“. „Nu știam ce înseamnă asta, dar, curând, Petrică a aflat de la un diriginte de Poștă din Tulcea că Regimentul 33 Tulcea din Divizia 10 se recompilează la Ploiești. Așa că băieții au plecat în mare grabă, iar eu am

rămas la familia unuia dintre camarazi, în Tulcea. Din fericire aveam la mine buletinul, dar bani, deloc. Nici trenurile nu mergeau, așa că am rămas la Tulcea cam o lună. Până la urmă am reușit să prind și eu un marfar și am

ajuns la Ploiești. A fost un drum foarte greu și plin de primejdii, dar am avut noroc să-l întâlnesc pe unul dintre tovarășii logodnicului meu și până la urmă am îmbrăcat și eu haina militară, fiind înrolată în armată, la bucătărie. Pe data de 31 decembrie 1944, chiar în noaptea de Revelion, am pornit spre front, spre Ungaria, într-un tren marfar, încărcat cu militari, căruțe și cai și cu tot ce era necesar pentru război. Eram singura fată din acel tren“, își amintește doamna Maria, cu ochii stră-

cumva, însuși vestitul inventator fusese tânărul acela care mă dorea de soție!“

Evenimentele de pe front au dus la retragerea rușilor și la venirea, în 1941, a trupelor române. Doamna Maria își amintește că „era haos“ atunci și că ea a rămas fără serviciu.

În vara anului 1944, tânăra de 17 ani lucra la bucătăria unei alte cantine, unde a sosit un grup de ofițeri, de fapt, o întreagă promoție de 40 de proaspăt absolvenți. Ei aveau ca misiune să păzească linia a doua a frontului, care era pe țărmul Mării Negre. Printre acești tineri ofițeri români se afla și acela care avea să-i marcheze destinul, ca viitor logodnic și, apoi, ca soț, un moldovean, pe nume Petre Șoptelea. Iar printre prietenii acestuia, alături de care tânăra Maria avea să cunoască experiența frontului, se mai

Români deportați din Basarabia, în 1940 (stânga); în vara anului 1941, armata română defilează pe străzile Chișinăului

ca să comande rogojini pentru camuflarea adăposurilor de observație de pe țărmul mării, în care stăteau soldații români. Eu m-am gândit să-i fac o vizită în Chilia Veche și, după ceva timp după ce l-am întâlnit, a început prăpădul“.

Un bombardament teribil, declanșat pe neașteptate, a împiedicat-o să se mai întoarcă acasă. Din Chilia Veche se vedea cum ardea Chilia Nouă. Pe Dunăre navigau haotic tot felul de ambarcațiuni, multe se scufundau, numeroase căruțe se duceau la

„SĂ VADĂ TOATĂ LUMEA CĂ ȘI ROMÂNCELE NOASTRE AU FOST PE FRONT ÎN LINIA ÎNTÂI“

ADINA ȘTEFAN

La începutul anilor 2000, doamna MARIA RĂDESCU s-a prezentat într-o audiență la generalul Marin Dragnea, președintele Asociației Naționale a Veteranilor de Război, pentru a se înscrie în asociație, ca fost ostaș român luptător în Al Doilea Război Mondial. Cu acel prilej, i-a spus generalului Dragnea că, în 1945, a ajuns cu Regimentul 33 Tulcea din Divizia 10, aflat sub comanda colonelului Târnoveanu, până în linia întâi din Munții Tatra.

La revenirea în țară, în aprilie 1945, abia împlinise 19 ani, dar tânăra, care își urmasse logodnicul pe front, după ce iureșul evenimentelor de la 23 august 1944 o rupsese de ai săi, se transformase într-un ostaș greu încercat, care suferise alături de camarazii în ochii cărora privise moartea și chinurile fără de sfârșit și de la care învățase ce înseamnă eroismul.

Din experiența războiului doamna Maria Rădescu a învățat să trăiască cu dragoste de viață, demn și cu iubire de oameni, așa cum o dovedesc și faptele sale de binefacere care îi împodobesc, astăzi, cei 90 de ani pe care i-a împlinit în martie, de Bunavestire.

Singură pe lume, dar nu uitată de oameni, doamna Maria Rădescu se întreabă adesea cum de s-a întâmplat ca dintre toate rudele ei și o mulțime de cunoștințe, doar ea să se mai afle în viață. Acasă, pe malul Dunării, în Basarabia, la Chilia Nouă, unde s-a născut, într-o familie de oameni gospodari, au fost opt copii, patru băieți și patru fete, ea fiind cea mai mare dintre surori. Pri-

vește o fotografie de familie, de prin 1959, pe care a făcut-o cu prilejul revederii celor dragi, la vreo 14 ani după ce războiul o smulsese din mijlocul familiei, și nu-i vine să creadă că toți cei din poză au părăsit această lume și au lăsat-o doar pe ea în urma lor. „De ce, doamnă, tocmai pe mine m-a ținut Dumnezeu atâta? Probabil că are vreun gând cu mine!“, crede doamna Maria.

Doamna Maria Rădescu,
invitată de Ziua Veteranilor la Cercul Militar

Singura fată din trenul spre front

Și, bucurându-se să-și retrăiască amintirile de demult, povestește despre anii în care, de-abia ieșită din copilărie, a început să muncească pentru a-și ajuta familia. „Pe atunci, în 1940, Basarabia era ocupată de ruși. La cantina la care eram casieră, mâncau ofițerii, majoritatea tineri și foarte

la păduchi. Iar eu sufeream de pelagria. Când am ajuns în țară, eram două epave. Îmi amintesc de prima zi la București, printre ruine, la Gara de Nord, lângă Magazinul «Sora», care

fusese bombardat. Acolo ne-am despărțit de un camarad și, după câteva zile, petrecute la Mari-oara, sora lui Petrică, am plecat și noi, spre Moldova. Pe drum am văzut Valea Prahovei bombardată, mustea pământului de petrol. La Iași, am văzut sutele de cadavre de soldați nemți, care apăruseră odată cu topirea zăpezii. Tineri frumoși, cei mai mulți dintre ei.

Cei doi au avut noroc. Au supraviețuit și, un an mai târziu, s-au căsătorit. Au avut o fetiță, Emilia. Apoi s-au despărțit și fiecare s-a recăsătorit. Doamna Maria a devenit doamna Rădescu. Fiica sa Emilia, pe care a crescut-o cu toată dragostea, a devenit o persoană admirabilă, un specialist în comerț exterior, un om credincios și cu har muzical. A fost mândria mamei. Dar, în 2004, la un an după moartea soțului ei, a murit și ea, lăsându-și mama, până atunci o femeie fericită, frântă de durere și singură pe lume.

La 90 de ani, sărbătorită de foștii camarazi

În acest an, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani, doamna Maria Rădescu a fost omagiată de camarazii de front, care, chiar de ziua sa, 25 martie, de Bunavestire, la inițiativa domnului general Ma-

Martie 1945. Soldați români în Munții Tatra; la împlinirea vârstei de 90 de ani, felicitată acasă de generalul Octavian Leru

rin Dragnea, i-au trimis un buchet de flori, o diplomă și o medalie, pe care, domnul general Octavian Leru i le-a înmănat, chiar la dânsa acasă, în pritorul apartament din Floreasca, unde locuiește. Iar la 26 aprilie, la Cercul Militar, când s-a sărbătorit Ziua Veteranilor de Război, doamna Maria Rădescu a fost invitată, tot de președintele Dragnea, să stea în primul rând, alături de generalii combatanți în Al Doilea Război Mondial.

„Să porți în totdeauna la piept insigna de veteran de război“, i-a spus generalul Dragnea doamnei Maria. „Să vadă toată lumea că și femeile române au luptat în linia întâi“.

Singură, dar la fel de plină de viață, în sufletul său, la 90 de ani, ca și în tinerețe, doamna Maria Rădescu este astăzi o binefăcătoare în cel mai autentic sens. Banii pe care i-a moștenit de la cei dragi, pe care i-a pierdut, i-a donat în scopuri caritabile. Mai întâi, în 2007, suma de 2 miliarde de lei a dăruit-o sinistraților din Chiselet, județul Călărași, rămași fără locuințe după inundațiile provocate de Dunăre. Apoi, la Dâlga, tot în județul Călărași, a construit, în amintirea fiicei și a ginerelui său, o biserică, cu hramul „Sfinții Împărați Constantin și Elena“, pentru ca oamenii să nu mai meargă patru kilometri până la cea mai apropiată biserică. Iar anul trecut, pentru victimele de la „Colectiv“, și-a donat pensia de veteran de război pe șase luni.

Tu bește oamenii și în tot ce face se poartă demn și cu o noblete de neam ales, deși este un om din popor. Doamna Maria Rădescu se simte și astăzi un ostaș român și este fericită la gândul că este prețuită de camarazii de luptă. ■

Știința în cuvinte potrivite

La Radio România Cultural
Cu Corina Negrea și Dan Manolache
Luni-vineri, de la ora 13.20

lucind de lumina emoției și a mândriei de a se număra printre cei 15.000 de veterani din Al Doilea Război Mondial care mai trăiesc, astăzi, în România.

În Munții Tatra

Trenul a ajuns la Simeria, unde a stat vreo două-trei zile. „Așteptând să trecem granița, am avut ocazia să văd un tren, tot de marfă, plin de sași și șvabi, mai ales tineri, care urma să fie deportați în U.R.S.S. Cereau apă, și soldații noștri le dădeau cu furtunul, deși era iarnă. O bătrână în straie populare venea mereu și le aducea de mâncare. Dar, la un moment dat, noaptea, trenul lor s-a pus în mișcare și a plecat, pe furiș. Când bătrâna a revenit și n-a mai găsit trenul, a leșinat. Mi-a fost foarte milă de ea, mai ales că mă gândeam mereu la ai mei, pe care, nici eu nu știam dacă aveam să-i mai revăd vreodată“. Și doamna Maria plânge și acum, amintindu-și de acele clipe.

Din fericire, pentru ea, comandantul, colonelul Târnoveanu, o aprecia și ținea la ea, mai ales pentru faptul că era de vârstă apropiată cu cea a

copiilor lui. Acest lucru o încuraja și o făcea să fie la înălțime în tot ce avea de făcut, fără să se plângă, oricât de greu îi era.

Din Ungaria, au trecut în Cehoslovacia. „O mare parte din drum l-am făcut cu ajutorul căruțelor cu coviltir. Înnoptam în case bombardate, părăsite. Era iarnă grea și puneam păături în ferestrele sparte. Când făceam popas, soldații adormeau acolo unde puneau capul jos, sleiți de oboseală și nemâncăți. Eu, care aveam marmitele cu mâncare în căruță, le puneam mâncare caldă în gamelă și-i scuturam să se trezească și să mănânce. Așa am ajuns sub Munții Tatra, în linia întâi. Pe șosea, unuia dintre camarazii lui Petrică, Popescu îl chema, i-a luat capul un proiectil, chiar sub ochii mei. Văzusem și rusoaice, care detectau minele, cum erau făcute bucăți, când călcau pe un exploziv. Și erau așa tinere și frumoase! Noaptea, căruțele trase de cai pitici, de munte, duceau mâncare soldaților din tranșee, mâncare caldă, cu carne de vită, dar și nelipsita secărică, pentru a le ridica moralul și a-i mai încălzi puțin. Iar la întoarcere aduceau răniții și

morții. Un șanț adânc, săpat deja în pământul înghețat, îi aștepta pe cei morți“.

Fata inimoasă și harnică care asigura hrana comandamentului avea ca ajutoare la bucătărie doi soldați. Dar când se aduceau morți din tranșee, ajutoarele ei erau trimise în linia întâi, să-și înlocuiască camarazii căzuți în luptă. Și atunci ea făcea, singură, treaba a trei oameni.

Înapoi, în țară

La un moment dat, Petrică Șoptelea a fost rănit și trimis la un spital din Ungaria, în orașul Miskolc, unde l-a însoțit și logodnica sa, prin bunăvoința comandantului. „Acolo era improvisat un spital de campanie, în aula celui mai mare liceu din oraș. În mijloc se afla o masă mare, pe care se opera, iar de jur-împrejur, pe jos, pe ceva paie, acoperite cu o pătură și un cearceaf, stăteau răniții. Multora li se amputau membrele, unii fiind răniți, alții degerați. Mulți erau răniți la cap. Mirosul era insuportabil, ca și gemetele neîntrerupte. Petrică avea o rană la sold. S-a vindecat, dar, curând, s-a îmbolnăvit de tifos exantematic, de

Doamna Maria cu soțul, Petrică Șoptelea, și fiica, Emilia

Fotografia de familie care îi trezește nostalgii și multă durere (doamna Maria este cea de pe primul rând, a doua din stânga)

săud, Cluj, Făgăraș, Sibiu, Alba.

Numele obiceiului diferă de la o zonă la alta. Din Țara Oltului până în Mărginimea Sibiului se numește buzdugan. Pe Valea Sebeșului, pe Secașe, pe Valea Ampoiului și în jurul zonei Alba poartă numele de peană. În satele din Apuseni este cunoscut sub numele de cunună. La terminarea secerișului gospodarii adunau într-un snop cele mai frumoase spice. Acestea erau simbolul belșugului hambarelor, al prosperității, fiind investite de imaginarul colectiv cu puteri magice, numite chiar „puterea grâului”. Pentru a asigura o recoltă rodnică în anul ce urma, gospodarii lăsa în într-adins pe câmp spice neseccate. Din aceste ultime spice culese de pe ogor se împletea cununa și se oprea un pumn de boabe pentru a fi măcinate, atunci când se făcea făina pentru colacii de nuntă. Imaginarul colectiv investea aceste boabe cu puteri magice, care aveau să aducă bogăție, noroc și prunci mulți și sănătoși tinerei familii.

Cununa se împletea sub formă de buzdugan sau cruce, de soare, de cerc sau stea. În unele sate se împletea

Femeile împleteau cununi

și sub forma unui triunghi. După ce era împletită, era arătată gospodarilor de o „fată curată” – fecioară. Aceasta o purta pe cap și străbătea tot satul, până la casa celui mai harnic dintre gospodari, însoțită de alai. Cununa era întâmpinată de toți sătenii, ei ieșindu-i în cale cu oale cu apă pentru a o uda, gestul simbolizând purificarea, curățenia, fertilitatea, prosperitatea. Apoi fata dădea cununa gazdei, care o așeza pe masă. Momentul era urmat de o petrecere, la care se puneau pe mese mâncăruri ca la zile de sărbătoare. Se coceau

colaci din făină albă, se frigeau bucăți de carne, se coceau plăcinte și se închinau ulcele și câni de vin sau vinars. Urmau jocuri și cântece până târziu în noapte. În sate din zona Alba, la Sălciua, Lupșa, Cugir, cununa era scuturată deasupra mesei, în casa gazdei, gestul simbolizând belșugul care trebuia să coboare asupra casei și a familiei alese gazdă.

Făină albă pentru colaci împlețiți simbolic

Interesante sunt similitudinile între obiceiul cununii și cel al nunții, relevate atât prin trimerile la măritiş din *Cântecul cununii*, cât și prin unele urmări practice: în sate din Apuseni se spunea că fata care purta cununa se mărita până la sfârșitul acelui an. De asemenea, spice din cunună se păstrau pentru a fi puse în steagul de nuntă, pentru protecția și belșugul tinerei familii și pentru a le menii viață lungă, bobul de grâu fiind simbolul vieții, al nemuririi. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

**A fost odată
ca niciodată**

DE RÂNDUL CUNUNILOR ȘI AL BUZDUGANELOR...

Dr. GEORGETA ROȘU

„Cununa-nspicată, din holdă tăiată“

„Stăpână, stăpână,/ Gată cina bine/ Că cununa-ți vine/ Cununa de flori/ Cu secerători/
Fete și feciori/ Cununa-nspicată/ Din holdă tăiată/ Chiar de pe răzor/ Din grâu roșior/ Cununa
de spice/ Acum îți aduce/ Ți-o aduce un june/ Pune masa, pune/ Stăpână, stăpână/ Nu fi
supărată/ Holda-i secerată/ Fete și feciori/ Și ei îți aduce/ O cunună cruce/ Crucea lui Cristos/
Tot din grâu frumos...“

Versurile reprezintă un fragment din *Cântecul cununii*, rostit de secerători în cadrul practicilor agrare care consfințeau încheierea secerișului. La începutul secolului trecut cununa era identificată în două ipostaze. Una era aceea individuală. Fiecare familie, după ce termina secerișul, își făcea o cunună din spice, o uda, uneori chiar dădeau roată mesei cu ea și o păstrau în casă, cu speranța unor roade bogate în hambare și pentru a menține fertilitatea și prosperitatea familiei.

A doua ipostază reprezintă cununa în cadrul clăcii, acolo unde participau toți membrii obștei, mai ales cei care

Pe Valea Ampoiului, la seceriș

luaseră parte la seceratul grâului.

În cadrul clăcii obiceiul se desfășura după alte rânduieli. Întâi de toate, se alcătuiau cetele cu clăcași care trebuia să secească laolaltă grâul. Fetele din ceată adunau spicele cele mai frumoase și împleteau

cununi, după modelul pieptănăturilor purtate de mirese. Urmau formarea alaiului, apoi însoțirea fetei care purta cununa la casa gazdei, cel mai harnic gospodar, acela care obținuse cea mai bogată recoltă. În unele sate toate fetele din alai purtau cununi. Alaiul se oprea la răspântii pentru stropitul cununilor. Când intrau în casa gazdei, cântau și descântau cununa și apoi o puneau pe mijlocul mesei. În zilele secerișului munca la câmp începea la răsăritul soarelui și se încheia la asfințit. Cu toate că deceniile de comunism au dus la dispariția, în mare parte, a obiceiului, acesta s-a păstrat încă în Bistrița-Nă-

șinii de cusut, din când în când mototolea până la care lucra și din ochi îi curgeau lacrimi (confeccionarea steagului și arborarea lui pe casă la momentul potrivit s-au dovedit a fi lucruri înțelepte; alți locuitori ai Clujului, care nu au avut această prevedere, s-au pomenit cu geamuri sparte, iar unii dintre ei au fost molestați). Noi, copiii, sora mea și cu mine, ambii elevi de liceu, trăiam în vacanță prelungită, fiind convinși că anul școlar este încă departe și îl vom începe la Sibiu. Eu aveam 11 ani, mi se clătina un dinte de lapte, poate ultimul, și mă încăpățânam să citesc cu opinteli *Crimă și pedeapsă* a lui Dostoevski, iar sora-mea își petrecea zilele cu fostele colege și prietenele care rămăneau în Cluj.

Avenit și ziua ocupării Clujului, care s-a transformat în Koložsvár. După ce au intrat în oraș, ofițerii unguri și poate și oameni din trupă au dat năvală la tutungerii și au cumpărat urgent întregul stoc existent de țigări „Naționale”. Se pare că le găseau foarte gustoase, deși, după știința noastră, nici tutunul unguresc nu era de lepădat.

Dacă nu mă înșel, într-o zi de vineri, după încheierea misiunii tatălui meu, urma să plecăm din Cluj. Deja era arvunit un camion în care să îngrămădim mobila și alte lucruri. Camionul ne-ar fi dus până la Feleac, la vreo cinci kilometri de Cluj, pe unde trecea noua graniță, și același camion ne-ar fi transportat apoi până la Sibiu, ținta călă-

Cornel Centea, consilier la Curtea de Apel, în fața casei pe care a trebuit să o părăsească, împreună cu familia

toriei noastre. În marșea dinaintea acelei zile de vineri, eram cu prietenul meu Teofil Pop; amândoi foarte necăjiți, pentru că urma să ne despărțim, și făceam planuri cum să izgonim armata de ocupație. Soră-mea era și ea plecată de acasă pe la prietene de-ale ei.

În acea zi fatidică de marți deci, ne-am pomenit, soră-mea și cu mine, anunțați nu mai știu pe ce cale să venim repede acasă. Se întâmplase că sosise o înștiințare din partea comendurii militare a orașului, semnată de colonelul Beck, al cărei conținut, în traducere, era acesta:

De la Comandamentul militar regal maghiar al municipiului Cluj

Domnului Centea Cornel, consilier

Cluj

Baba Novac 16

De pe teritoriul Ungariei vă expulzez împreună cu familia, cu efect imediat.

Vă invit ca, pentru a fi transportat, după primirea prezentului ordin, să vă prezentați la gară cu bagajele de strictă necesitate (eventual cu o pătură și cu hrană rece pentru o zi), în termen de trei ore, dar cel mai târziu până la orele 14.

Împotriva acestei hotărâri nu se poate face apel.

*Locotenent colonel (ss) Beck
Comandantul militar al municipiului Cluj*

Indicația de a ne pregăti „eventual cu o pătură și cu hrană rece pentru o zi” a fost o

simplă șicană, pentru că, așa cum s-a dovedit, călătoria noastră urma să dureze trei zile, nu una singură, lucru care nu se putea să nu fie cunoscut de domnul Beck.

Părinții au reușit să ne adune pe noi, copiii, în timp util, au încropit un geamantan cu lucruri de primă necesitate și o legătură cu alimente și, la ora 14.00, eram pe peronul gării. Aici am prezentat documentul de la domnul Beck și apoi am fost urcați într-un vagon, împreună cu alții. Trenul avea vreo opt vagoane; probabil că situația era, în fiecare vagon, similară cu cea din al nostru. Întâmplător noi am nimerit într-un vagon C.F.R. din acelea pe care scria „Opt cai sau 48 de oameni”. Noi eram în număr de 78. Când ne-am urcat în vagon, pe podeaua acestuia era întins un strat gros de balebă de cal. A fost măturată de bărbați din vagon și ne-am instalat, de bine de rău, fiecare cum am putut.

Amintiri, amintiri...

Familii de români expulzate din Transilvania, în bou-vagoane

1940. ÎNTUNECATUL DRUM AL EXPULZĂRII

OVIDIU CENTEA

Negocierile bilaterale sterile purtate în cursul lunilor iulie și august 1940 pentru reglementarea diferendului dintre România și Ungaria privitor la soarta Transilvaniei au luat un sfârșit brutal la 30 august 1940, când decizia arbitrajului de la Viena („Dictatul“ de la Viena) a fost adusă la cunoștința celor două țări. Soluția a fost dată de comisia constituită din miniștrii de Externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop, și al Italiei, Galeazzo Ciano. Textul prevedea cedarea către Ungaria a unui teritoriu de 43.492 km² din teritoriul național român, cu o populație estimată atunci la 2.609.000 locuitori, dintre care 1.304.898 erau de etnie română și 968.371 de etnie maghiară. Printre localitățile mai populate care se aflau în teritoriul cedat se numărau Clujul, Oradea și Târgu Mureș.

După publicarea prevederilor „Dictatului“, toate instituțiile statului român s-au refugiat în alte orașe: din Cluj, de exemplu, Teatrul Național și Opera Română au ajuns la Timișoara, iar Universitatea „Regele Ferdinand“ și Curtea de Apel la Sibiu. Odată cu ele, o mare parte dintre locuitorii de etnie română de la orașe și sate au plecat în bejenie în ceea ce mai rămăsese din biata Românie. Alții au rămas pe loc, unii sperând să se integreze în activitățile desfășurate în noua administrație, ceilalți având de îndeplinit misiuni de scurtă durată, de interfață, după care urma să plece în România. Din această ultimă categorie a făcut parte și familia mea.

Tata, Cornel Centea, consilier la Curtea de Apel, primise însărcinarea de a preda unele documente instituției echivalente ungu-

rești, iar mama, profesoară pensionară, făcea bagajele în vederea plecării. Țin minte că, în zilele care au precedat intrarea trupelor maghiare în

Cluj, ea își luase sarcina de a confecționa un steag roșu-alb-verde care trebuia arborat în ziua „Z“. În timp ce lucra, stătea aplecată deasupra ma-

Defilarea trupelor maghiare pe străzile Clujului

liarizați cu geografia Ungariei ne-au alarmat, spunând că trenul se îndreaptă spre Seghedin. Noi, copiii, care auzisem de chinurile îndurate de români în vestitele închisori din acest oraș, eram foarte mândri că vom intra și noi în istorie. Totuși, aspirația noastră nu s-a împlinit: la un moment dat trenul a cârmit către sud și următoarea stație în care am poposit a fost Békéscsaba, oraș aflat pe teritoriul Ungariei vechi.

In gara Békéscsaba nu s-a adunat lume, ca la Cluj și la Oradea, să ne batjocorească și să ne scuie; se pare că populația maghiară din *anyaország* (patria mamă) era mai puțin îndârjită împotriva românilor decât ungurii din Ardeal.

Seara am plecat din Békéscsaba spre Lökösháza, o localitate aflată pe teritoriul maghiar, în dreptul gării Curtici. Aici, în timpul staționării, ocupanților vagoanelor le-au fost confiscate toate valorile pe care le aveau asupra lor.

Gara Lökösháza era mică, nu avea peron și nici pasarelă. Atitudinea localnicilor a fost ilustrată numai de doi lucrători de la căile ferate. Aceștia, după ce au trecut prin fața noastră, s-au dus la jandarmii care ne păzeau și le-au declarat că cineva, aflat la fereștrua vagonului, ar fi strigat: „Nézd, bűdös magyarok“, adică „Uite, niște unguri imputați“. Ca urmare, jandarmii s-au urcat în vagon și i-au poruncit tatei să coboare. Au plecat din raza noastră vizuală și s-au întors după vreo jumătate de oră, tata având hainele rupte și ochelarii spărți și cu urme de lovituri pe față și pe corp. Apoi jandarmii s-au urcat din nou în vagon și i-au ordonat părintelui Pompei Onofrei să-i urmeze. După vreo jumătate de oră s-a întors și părintele Onofrei. Și el fusese bătut sălbatic.

Ce i-a determinat pe jandarmi să procedeze astfel? Lucrurile au fost reconstituite în felul următor: în timp ce muncitorii treceau prin fața vagonului, discutând despre evenimentul care adusesse trenul în gară, un domn aflat

la fereștrua de aerisire a vagonului nostru ne-a relatat cu voce tare că și în Lökösháza a auzit strigându-se „Nézd, bűdös oláhok“, nu numai în Cluj și în Oradea. Muncitorii le-au comunicat jandarmilor cele auzite, înlocuind însă, în mod tendențios, cuvântul „oláhok“ prin „magyarok“. În plus, cei doi au adăugat, de la ei, că persoana care s-ar fi exprimat astfel purta ochelari, ceea ce nu era adevărat. Așa se explica de ce, dintre toți cei din vagon, au fost selectați doar tata și părintele Onofrei, singurii care purtau ochelari.

Incă un amănunt, privindu-l pe părintele Onofrei. Acesta locuia în Cluj chiar în catedrala greco-catolică a orașului, biserica „Schimbarea la față“, de pe Strada Regina Maria. Într-o noapte, după intrarea ungarilor în Cluj, a auzit bătăi puternice în ușă, s-a dus să deschidă și s-a pomenit față în față cu niște indivizi care l-au întrebat „Unde sunt ascunși legionarii?“. Părintele Onofrei a răspuns că nu există în biserică niciun fel de legionar, drept care o parte dintre indivizi a făcut o percheziție amănunțită, evident fără niciun rezultat, iar ceilalți au început să-l bată crunt și au încercat să-l spânzure. Că lucrurile s-au petrecut așa stă mărturie faptul că preotul, care știam că, de felul lui, avea o barbă roșcată frumoasă, de vreo 15 centimetri lungime, se prezentase în gară pentru a fi expulzat fără barbă și purtând niște urme urâte pe față, semn că barba îi fusese smulsă.

După această amplă paran-teză, inițiată de episodul al cărui erou principal, alături de tata, a fost părintele Onofrei,

Pe peronul gării și pe pasarella care traversa liniile de cale ferată era o grămadă de lume care striga spre noi „Büdös oláhok“, adică „Români împuțiți“, și ne scuipa. De altfel, după intrarea ungarilor, Clujul era înțesat cu afișe cu conținut antiromânesc, dintre care îmi amintesc câteva: „Liba māj, kacsă māj/ Nem lesz többé zece mai“, adică „Ficat de găscă, ficat de rață/ Nu va mai fi niciodată zece mai“, cuvântul unguresc „māj“ (ficat) pronunțându-se la fel cu românescul „mai“. Alte lozinci pe care le strigau ungurii, de asemenea afișate prin oraș, erau „Mindent vissza!“, adică „Totul înapoi!“, „Horthy, Csáki, Teleki,/ Minden oláh mennyen ki!“, adică „Horthy, Csáki, Teleki./ Toți valahii să dispară!“ ș.a.

În trenul nostru, într-un vagon separat, se aflau mătușa Margareta, soția unchiului Iani, împreună cu verișoara noastră Mirela. Unchiul Iani plecase mai înainte la Timișoara, însoțind Opera Română și Teatrul Național din Cluj, deja refugiate în acel oraș.

Mirela avea doar vreo doi anișori și fusese operată cu câteva zile înainte de mastoidită. În virtutea acelei fraze din somația domnului Beck, privitoare la neacordarea dreptului de apel, mătușa mea și Mirela au fost îmbarcate ca toată lumea și expulzate.

Am fost expulzați cu același tren, fără să știm însă unii de alții.

O explicație pentru modul în care am fost aleși noi, cei expulzați, din masa de locuitori români ai Clujului, a fost deslușită în urma discuțiilor purtate în vagon. Probabil că la Comenduirea orașului a fost studiată cu atenție cartea de telefoane a Clujului și din ea au fost selectați cei care aveau nume românești. În casa nouă în care ne mutasem, de-abia cu vreo trei luni înaintea acestor evenimente, nu aveam încă telefon, dar am fost găsiți în cartea veche. În sprijinul acestei concluzii stă faptul că scrisoarea Comandamentului militar era dirijată pe adresa veche a familiei Centea. Ceea ce a rămas neclar până în ziua

de azi este modul în care scrisoarea a ajuns totuși la noua adresă. Probabil că vreun fost vecin ne făcuse pustiul de bine de a informa autoritățile maghiare despre mutarea noastră.

Am rămas încremeniți în vagoane, în situația descrisă, până seara. Când s-a lăsat întunericul, ușile vagoanelor au fost trase și sigilate și trenul s-a pus în mișcare, cu o viteză de mărfar. Așa că abia spre dimineață ne-am pomenit în gara Oradea. Aici ușile vagoanelor au fost deschise și, la comanda „Copiii să coboare“, noi am coborât și am fost conduși la WC-ul gării, încadrați de niște jandarmi cu pene de cocoș la chipiuri; aceștia ne-au însoțit pe tot parcursul călătoriei. Ajunși în WC, eu, care toată noaptea am simțit nevoia de a mă ușura, nu am mai fost în stare să profit de ocazie și m-am întors în vagon așa cum plecasem. Evident că aici a reînceput presiunea. După copii au fost conduse la WC femeile, cu același ceremonial, și în final, drumul a fost parcurs de bărbați.

În gara Oradea s-a repetat la indigo ceea ce s-a întâmplat și la Cluj. Lumea de pe peronul gării și de pe pasarelă striga la fel, „Büdös oláhok“, și ne batjocorea. Diferența era că scena nu a ținut de la prânz până seara, ci de dimineața până seara. La trenul nostru s-au mai atașat apoi câteva vagoane cu expulzați orădeni, printre care am aflat ulterior că se găsea și episcopul Nicolae Popovici. Seara, după vizita rituală la WC-ul gării, am fost din nou sigilați și trenul a pornit, trecând în Ungaria. Cei din vagon fami-

În pragul blocului din Strada Baba Novac nr. 16 (stânga) și la plimbare cu un prieten, pe Corso din Cluj

Premierul austriac Karl Renner se adresează participanților, la semnarea Tratatului de Pace de la Saint-Germain-en-Laye

DISPUTA TERITORIALĂ DINTRE IUGOSLAVIA ȘI AUSTRIA

Dr. ION GABRIEL ANDREI

La Conferința de Pace care a urmat celui de Al Doilea Război Mondial, Iugoslavia titoistă a încercat să obțină extinderi teritoriale în dauna unor state învecinate, precum Austria, prevalându-se de argumente etnografice, istorice, economice și strategice.

În decembrie 1946, autoritățile iugoslave au elaborat „Memorandumul Guvernului Republicii Populare Federative Iugoslavia referitor la Carintia slovenă, la regiunile frontaliere slovene din Stiria și la croații din Burgenland”, prin care revendicau teritorii, locuite parțial de etnici sloveni și croați, care rămăseseră în cadrul Austriei după încheierea Primului Război Mondial, prin Tratatul de Pace de la Saint-Germain-en-Laye din 10 septembrie 1919, cu Austria, și prin Referendumul din Zona „A” din Carintia, din 10 octombrie 1920.

Tragic bilanț

Memorandumul constituia o aprofundare a unui alt Memorandum, elaborat de Guvernul Republicii Populare Federative Iugoslavia la 18 februarie 1946. El afirma responsabilitatea Austriei pentru participarea la război de partea Germaniei hitleriste, stipulată de Declarația Conferinței de la Moscova, din octombrie 1943, care consta în: a) planificarea și executarea agresiunii împotriva Iugoslaviei, anexarea de teritorii iugoslave și germanizarea populației iugoslave, pe

baza teoriilor naziste privind necesitatea distrugerii poporului sloven; b) participarea totală la agresiunea hitleristă contra Iugoslaviei, în condițiile în care Austria, fără să opună vreo rezistență, a devenit principala bază militară de atac a Germaniei împotriva statului iugoslav la 6 aprilie 1941, iar o parte a comandanților militari și a trupelor hitleriste a fost constituită din austrieci; c) ocuparea Iugoslaviei și comiterea crimelor de război împotriva populației iugoslave, prin intermediul Gestapo-ului, a aparatului militar, administrativ și econo-

revin la trenul cu care am fost expulzați și la momentul în care, tractați de o locomotivă românească, am plecat din Lökösháza și în foarte puține minute am ajuns la Curtici și apoi la Arad. Sigur că, în drum spre Patrie, din tren s-au putut auzi strigăte de „Trăiască România!”, „Ardealul este românesc!” și altele la fel. Nu bag mâna în foc că nu s-ar fi auzit și vorbele „Büdös magyarok!”. Fapt cert este că, ajunși în Arad, ne-a întâmpinat pe peronul gării o masă întinsă cât era peronul de lung, cu tot felul de bunătăți pe ea, locuitorii Aradului manifestându-și simpatia și compătimirea pentru cele hărăzite nouă să le îndurăm.

Părintele Pompei Onofrei,
și el expulzat cu același tren

Acolo, pe peron, erau mulți români arădeni care se ofereau să găzduiască familii dintre cele expulzate, pe o perioadă mai lungă sau mai scurtă. Fapt cert este că tata a fost invitat

ca, împreună cu familia lui, să locuiască un timp la domnul Mihali, directorul sucursalei din localitate a Băncii „Albina”. Așa încât, pe parcursul a două zile, am locuit la Arad într-o clădire foarte frumoasă, proprietate a acestui domn. Țin minte că domnul Mihali avea în casă o scară interioară între parter și etaj, fasonată dintr-un singur trunchi de lemn.

După ce s-au mai întocmit ceva forme, tata, mama, soră-mea și cu mine ne-am urcat într-un tren cu geamantanul care conținea hainele noastre, asta fiind toată averea familiei, și am plecat la Sibiu. ■

Carta Atlanticului o piatră la fundația lumii de astăzi

(Urmare din p. 37)

După finalizarea negocierilor, Churchill a trimis o lungă telegramă Guvernului britanic pentru a obține, conform procedurii constituționale, asentimentul acestuia. Nu a uitat însă să sugereze Cabinetului său de la Londra că, la ultimul punct, ar trebui adăugată o referire la stabilirea unui sistem larg și permanent de securitate, adică exact „organizația internațională efectivă”, cu altă pălărie. Desigur, decizia Cabinetului britanic era urgentă, cu atât mai mult cu cât declarația putea fi considerată doar un document provizoriu și parțial cu privire la obiectivele războiului, menit a asigura toate statele asupra justetei acestora, și nu ca o structură definitivă a ceea ce urma a se construi după victorie. Deci, fără obstrucții suplimentare.

Mesajul lui Churchill a fost primit la Londra în seara zilei de 11 august 1941 și Cabinetul s-a întrunit imediat. O a doua întâlnire a guvernului s-a făcut în dimineața zilei de 12 august. Churchill a fost urgent informat că Londra era de acord atât cu textul propus, cât și cu sugestia prim-ministrului referitoare la amendarea ultimului punct din declarație. În plus, Londra aprecia că referirea la accesul la sursele de materii prime trebuia reformulată astfel: „vor acționa pentru

asigurarea accesului tuturor popoarelor, fără discriminare și în condiții de egalitate, la sursele de materii prime ale lumii, care sunt necesare pentru prosperitatea lor economică și promovarea extinderii maxime a piețelor pentru schimbul internațional de bunuri și servicii în lumea întreagă”. De asemenea, Guvernul britanic dorea să fie adăugată o clauză astfel formulată: „sprijină colaborarea deplină dintre națiuni în domeniul economic, menită a asigura tuturor popoarelor eliberarea de teama neajunsurilor, ameliorarea condițiilor de muncă, progres economic și securitate socială”.

În cele din urmă, Roosevelt și Churchill au căzut de acord asupra textului final în care au fost incluse și câteva dintre amendamentele britanice și care s-a constituit din părțile acceptate din cele patru variante scrise de mână de Churchill și Cadogan, respectiv de Welles și de Roosevelt. Ca urmare, în ziua de 14 august 1941, textul rezultat a fost încredințat telegrafistilor de pe cele două nave de război, care l-au transmis la Washington și Londra, iar apoi l-au comunicat presei.

În pofida faptului că nu există un document original, această telegramă a intrat în istorie sub numele de Carta Atlanticului, fiind considerată astăzi, prin valoarea universală a principiilor și ideilor sale fundamentale, drept liantul cel mai de seamă al Aliaților din Al Doilea Război Mondial și piatra de temelie a Organizației Națiunilor Unite. ■

vot a unui teritoriu pur sloven, Valea Zila (Gailtal), oferit Austriei; oferirea către Italia a unei regiuni majoritar slovene, Valea Kanal (Valcanale); cedarea către Iugoslavia, înainte de vot, a unor teritorii pur slovene, Valea Mezice și Jezersko, prin care a fost diminuat artificial și metodic numărul slovenilor admiși să voteze la plebiscit. Izolarea centrelor economice prin traseul zonelor plebiscitare a permis industrișilor și marilor proprietari funciari austrieci să exploateze în favoarea Austriei starea de dependență a slovenilor. Deși rezultatul plebiscitului a consemnat 59% dintre voturi (22.025) în favoarea Austriei și 41% (15.279) a Iugoslaviei, întreaga regiune a fost preluată de Austria. În chestiunea plebiscitului, mai precis prin neincluderea Văii Zila (Gailtal), locuită de sloveni, în teritoriul unde s-a desfășurat votul, Austria a fost sprijinită de Italia, care a reușit să preia, tot fără vreun plebiscit, zona Valea Kanal (Valcanale), situată pe versantul opus al Alpilor.

Guvernul iugoslav mai sublinia: Carintia slovenă nu este decât o parte a teritoriului sloven. Carantania, primul stat sloven, s-a situat tocmai în Carintia slovenă. În pofida germanizării, Carintia slovenă a rămas un teritoriu etnic sloven compact, cu 120.000 de sloveni. Cei 60.000 de germani, care în majoritate trăiesc în orașe, sunt rezultatul și mărturia vie a germanizării forțate de secole. Situația geografică a Carintiei slovene este caracterizată prin accesibilitatea terenului către sud-est, către lu-

Rudolf Maister (în medaillon) și luptători din subordinea lui

goslavia, unde converg căile sale de comunicație vechi și naturale. Carintia slovenă s-a dezvoltat economic ca parte complementară a economiei slovene. După Primul Război Mondial, s-a comis o injustiție împotriva Iugoslaviei prin Tratatul de la Saint-Germain-en-Laye, prin atribuirea către Austria a regiunilor limitrofe slovene din Stiria, aprecia documentul oficial al Guvernului iugoslav. Din totalul de 10.000 de locuitori ai acestor zone, 6.000 erau sloveni.

În pofida angajamentelor asumate în domeniul drepturilor minorităților, Austria a suprimat drepturile vitale și naționale ale croaților din Burgenland, din zona de est a Austriei, unde, pe fondul germanizării premeditate și meto-

Proclamarea Statului Sărbilor, Croaților și Slovenilor, la Ljubljana, 20 octombrie 1918

cu limba germană, nu mai rămăseseră decât 70.000 de croați.

Recensăminte inexacte

Guvernul Republicii Populare Federative Iugoslavia prezenta mai multe revendicări. În primul rând, alipirea la Iugoslavia a Carintiei slovene, cu o suprafață de 2.470 km² și o populație de 180.000 locuitori, precum și a regiunilor limitrofe slovene din Stiria, cu o suprafață de 130 km² și 10.000 locuitori. Apoi oprirea germanizării croaților din Burgenland și reglementarea problemei acestora, fie prin acordarea pentru aceștia a unui statut special, de garanțare a drepturilor lor naționale, fie printr-un schimb de populație, în care să fie cuprinsă minoritatea austriacă ce ar fi fost inclusă în Iugoslavia prin noua demarcație frontalieră.

Erau prezentate mărturii istorice despre prezența majoritară a slovenilor în Carintia, începând cu Ulrich von Liechtenstein (1200-1276), care a fost salutat de ducele Carintiei în limba slovenă, și cu Aeneas Sylvius Piccolomini, viitorul papă Pius al II-lea, care în prima jumătate a secolului al XV-lea evidenția că slovenii vorbeau cu ducele Carintiei în limba slovenă, iar ducele Carintiei vorbea în slovenă chiar în fața împăratului german.

Croații din zonele de litoral, din Lika, Kupa, Slavonia Occidentală, Una, s-au refugiat în Burgenland (Gradiște) din calea cuceririi oto-

Lothar Rendulic, în dreapta

Amiralul Canaris (stânga), generalul ungar Bartha (în centru) și Gleise von Horstenau

mic, format din austrieci și din germani, care au comis crime oribile (masacre, torturi, executarea ostaticilor, lagăre de concentrare, munci obligatorii, deportări) și au jefuit bunurile iugoslave.

Ca argumente în acest sens se citau următoarele fapte. Bombardamentul aerian asupra Belgradului, din 6 aprilie 1941, a fost coordonat de generalul austriac Alexander Löhr, iar Diviziile „Der Führer“, „Deutschland“, Divizia a 5-a Alpină, Divizia a 2-a Blindate și Diviziile 717, 718, 187, 264, 297 și 117 Infanterie au fost constituite din austrieci.

Numeroși ofițeri austrieci au deținut funcții de răspundere în teritoriile iugoslave ocupate, precum: Paul Neubacher, delegat pe lângă guvernul colaborant Nedici al Serbiei; Gleise von Horstenau, general plenipotențiar în Statul Independent Croația (NDH); Lothar Rendulic, comandant șef al tuturor trupelor germane din Croația și Serbia între 1943-1944; August Meissner, comandantul Gestapo-ului din Serbia;

Adalbert Lontschar, comandantul Comandurii militare a Belgradului; Robert Kronholz, omul de legătură între Guvernul lui Nedici și Marele Cartier General al lui Hitler; Konstantin Kammerhofer, comandantul Gestapo-ului din NDH; Franz Kutschera și Friedrich Rainer, Gauleiter-i de Carintia; Siegfried Uiberreiter, Gauleiter de Stiria; Rudolf Berg, șeful Gestapo-ului din Kragujevac, împreună cu Wilhelm Kleibel, șeful secției politice a Comandaturii din Kragujevac, care au condus masacrul de la Kragujevac, din 22 octombrie 1941, soldat cu 7.000 de morți.

În primele două luni de ocupație, 17.000 de sloveni au fost arestați și transportați în lagărele de concentrare din Germania, Serbia și Croația.

În total, 80.000 sloveni au fost deportați din Slovenia nordică, 3.000 de ostatici au fost executați, 20.000 sloveni au fost internați în lagăre de concentrare, 2 milioane de cărți în limba slovenă au fost date la topit, învățământul în limba slovenă a fost total suspendat, 1.800 de cadre didactice austriece au fost detașate în Slovenia nordică pentru a preda exclusiv în limba germană.

Angajamente încălcate

Abandonarea sub jugul austriac a unei mari părți a teritoriului național sloven Carintia slovenă și regiuni limitrofe slovene din Stiria –, precum și abandonarea croaților din Burgenland sub opresiunea fără limite a austrieșilor,

după încheierea Primului Război Mondial, erau considerate consecințe ale Tratatului de Pace de la Saint-Germain-en-Laye din 1919 și plebiscitului din Carintia din octombrie 1920, care au sancționat starea de fapt creată de o germanizare forțată seculară. Rezultatul plebiscitului a fost influențat în favoarea Austriei prin: excluderea nelegitimă de la

Belgradul sub bombe și coordonatorul bombardamentului, generalul austriac Alexander Löhr

XIII-lea, iar la recensământul din 1921 în Iugoslavia (Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor) au fost înregistrate 505.790 persoane cu limba maternă germană, iar în 1931 499.969, adică 4% din populația Iugoslaviei, din care trebuia scăzuți circa 10.000 de evrei germanofoni.

Frontiera revendicată de Iugoslavia în Carintia slovenă era una maximală, rotunjită geografic, întrucât cuprindea teritoriile majoritar germane Klagenfurt, Villach, Valea Kanal, ultimul atribuit, în final, Italiei.

Votul etnicilor sloveni la plebiscitul din 10 octombrie 1920 a fost determinat de nemulțumirea acestora față de starea de fapt din nou formatul stat iugoslav, care deja se transformase într-o Serbie Mare centralizată, dominată de sârbi în detrimentul slovenilor, croaților și celorlalți etnii.

Propaganda electorală iugoslavă la plebiscit a încercat să ascundă tocmai divergențele naționale, politice, economice și administrative din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, punând accentul exclusiv pe încercarea de creare artificială a ostilității naționale a slovenilor împotriva germanilor austrieci. În schimb, propaganda germană austriacă, purtată în limba slovenă, a pus accentul tocmai pe problemele interne grave din nou formatul stat iugoslav, în care Slovenia era spoliată economic de Belgrad, iar sârbii preluaseră cvasitotalitatea pozițiilor decizionale și

Militari germani escortând locuitori din Kragujevac

impuseseră un model civilizațional balcanic, cu evidențierea interdependenței economice și civilizaționale de factură central-europeană dintre Carintia și restul Austriei.

Revendicările teritoriale ale Iugoslaviei la adresa Austriei se încadrau în practica generală a autorităților de la Belgrad, care atât după Primul cât și după Al Doilea Război Mondial au revendicat teritorii de la toate statele învecinate, având succes în 1947 în detrimentul Italiei.

Din chestiunea Carintiei slovene a ieșit în avantaj și Italia, prin preluarea Văii Kanal și asigurarea comunicațiilor directe prin Munții Alpi cu statele Europei Centrale și de Vest, ocolind Slovenia/Iugoslavia, prin Valea Zila (Gailtal) de pe versantul nordic al Alpilor, rămasă în componența Austriei.

Imagine din Valea Meze

În timp ce Austria a fost semnificativ sprijinită la plebiscit de S.U.A., prin Comisia Miles, care din februarie 1919 a propus frontiera pe Munții Karavanken, și de Italia, în schimb, slovenii nu au fost sprijiniți puternic de autoritățile de la Belgrad. Iugoslavia a acceptat solicitările Comisiei Plebiscitului și la 8 iunie 1920 armata iugoslavă s-a re-

tras din aliniamentul de contact dintre Zonele A și B, la 18 septembrie 1920 s-a retras din întreaga Zonă A și abia la 19 octombrie 1920 Guvernul iugoslav a remis Comisiei Plebiscitului o notă de protest în care critica modul de desfășurare a votului și de întocmire a listelor electorale, în care fuseseră incluși și germani din Zona B. Slovenii s-au putut baza doar pe propriile forțe, în special pe voluntarii conduși de generalul Rudolf Maister, care au preluat controlul asupra orașului Maribor din Stiria de sud.

Revendicările Iugoslaviei titoiste față de Austria, la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, s-au soldat cu același insucces ca și cele ale slovenilor de la finalul primei conflagrații mondiale. Frontiera iugoslavo-austriacă, moștenită de Slovenia independentă după 1991, a rămas aceeași cu cea stabilită după referendumul din 10 octombrie 1920, lăsând Carintia în cadrul statului austriac.

Chestiunea minorității slovene din Carintia a mai putut fi agitată doar temporar de defunctul lider naționalist Jörg Haider. Decesul lui a marcat închiderea disputei. ■

mane, începând cu 1520, în secolul al XVI-lea ei populând 180 de sate în Burgenland și 20 în Slovacia și Moravia. De la sfârșitul secolului al XVI-lea, a început procesul de germanizare sistematică, inclusiv prin colonizarea de etnici germani, iar din a doua jumătate a secolului al XIX-lea croații au fost supuși atacurilor șovinismului maghiar. Croații din Burgenland au fost divizați după Primul Război Mondial între Austria, care a preluat 4/5 din teritoriu, și Ungaria, care a păstrat 1/5. În Austria, din 1923 croații nu s-au mai putut organiza politic, din 1933 au fost obligați să se înscrie în partidele austriece, iar în școli au fost aduse cadre didactice germane austriece. După Anschluss, la 15 octombrie 1938, Burgenland a fost divizat între provinciile germane Niederdonau (Dunărea Inferioară) și Steiermark (Stiria), unde croații devin o minoritate insignifiantă. În 1942 a fost interzisă publicația *Hrvatske Novine* (Știrile croate), în 1943 *Cronica croaților din Burgenland*, iar ultimele

Militari sloveni în timpul conflictului din Craina

cursuri în limba croată din școli au fost suprimate.

Croații trăiesc în Burgenland într-o fâșie neîntreruptă dintre Austria și Ungaria, de la frontiera de nord a Iugoslaviei până la frontiera de sud a Cehoslovaciei. De aceea, președintele cehoslovac Thomas Masaryk a propus, încă din 1915, prin memorandumul „Boemia independentă”, conectarea teritorială a Cehoslovaciei cu Iugoslavia printr-un coridor prin Burgenland, idee reluată de Eduard Beneš în 1916 prin lucrarea *Distrugeți Austro-Ungaria* și de francezul Arthur Cervin prin teza „Regiunii tampon” din lucrarea *De la Praga la Adriatică*.

În contextul unor recensăminte inexacte și arbitrar, în pofida natalității ridicate, nu-

mărul croaților din Burgenland a scăzut constant, de la 55.330 în 1829, la 54.011 în 1923 (dintre care 42.011 în Austria, restul în Ungaria) și la 52.151 în 1934 (dintre care 40.151 în Austria, restul în Ungaria). Publicația *Burgenlandführer* oferea, în schimb, pentru 1934, comparativ cu 1923, o creștere de 2.686 croați și o scădere cu 551 germani. Potrivit aprecierilor iugoslave, în Burgenland și în întreaga Austrie trăiau minimum 70.000 croați, dintre care 10.000 la Viena și 5.000 în alte orașe și zone miniere, cărora trebuia să le fie garantate drepturile ce revin unor oameni liberi.

Același insucces

Față de cele prezentate în Memorandumul guvernului iugoslav, se cuvin făcute câteva observații.

Frontiera trasată în Carintia a fost una de compromis, pentru că în Slovenia iugoslavă, la Kocevje, Gottschee, Maribor, Celje, Ptuj, Novo Mesto, au rămas numeroși germani, colonizați încă din secolul al

Mama, ne știmajte za Jugoslavijo, kar moram ajnrukat za kralja Petra!

Poster de propagandă austriac din 1920: „Mamă, nu vota pentru Iugoslavia sau voi fi înrolat pentru regele Peter [Petru I]”

Ideologii spațiului cultural german, extins în dauna teritoriilor iugoslave, și ai ideii anexării întregii Slovenii iugoslave la Reich au fost reprezentanți ai austrieților din Carintia și Stiria, precum: Helmut Carstanjen, directorul Institutului German Sud-Estic din Graz, Martin Wutte, directorul Arhivelor provinciale din Klagenfurt, profesorii Ernest Klebel și Hermann Ibler autorul lucrării *Frontiera de sud a Reich-ului în Stiria* (1940). Aceștia, începând cu 1928, au început să-i îndoctrineze pe bursierii etnici germani din Iugoslavia, aflați la studii în Celovec (Klagenfurt).

Kmet je knez v Jugoslaviji, v Nemški Avstriji pa judi in baroni!

Afiș de propagandă sârbesc: „În Iugoslavia țărănul este prinț, în Austria germană evreii sunt baroni”

Gara Filaret

Conform cererilor depuse de aceștia, niciunul nu lucra la fabricile din apropiere și nu era bucureștean la origine.

Cele 28 de familii însumau aproximativ 100 de locatari (luând în calcul și copiii), profesiile pe care le dețineau erau dintre cele mai diverse, iar salariile fluctuau între 90 lei și 200 lei. Arhivele păstrează mențiunile privitoare la profesia lor, pe baza cărora deducem că majoritatea erau mici meșteșugari și întreprinzători (frizer, cizmar, cofetar, blănar, pantofar) și funcționari. În privința aspectelor economice, locuința costa 5.000 lei și putea fi achitată în rate în decurs de 20 de ani, iar analiza celor 28 de salarii indică suma de 150 lei pe lună drept venit mediu al noilor locuitori. Beneficiarii nu puteau aplica pentru o locuință în cazul în care aveau un salariu mai mare de 250 lei, în timp ce rata lunară nu depășea 40 lei pe lună, iar avansul era de cel puțin 10%. Pe baza convențiilor semnate între Primărie și beneficiari, putem analiza și alte caracteristici ale acestor case. Astfel, aveau o suprafață de 60 m² și erau formate din două camere, bucătărie, latrină, sală, prispă deschisă, magazie și pivniță. Consiliul Comunal a interzis beneficiarilor desfășurarea unor activități comerciale, precum

și închirierea, vânzarea sau modificarea locuinței.

Casele au fost proiectate de arhitectul Ernest Doneaud (ne spune inginerul Cincinat Sfințescu, în articolul publicat în revista *Urbanismul*, 1933), care îndeplinea funcția de șef al serviciului de

Construcții și Clădiri din cadrul Primăriei, fiind secondat de inginerul N.G. Costinescu. Campania de construire a început în vara anului 1909 și s-a încheiat la data de 1 octombrie 1909,

Vintilă Brătianu

când arhitectul Doneaud recepționa casele de la antreprenorul E. Peternelli. Autoritățile erau responsabile și de finisajele caselor și de coordonarea firmelor, precum cea de vopsitorie (Gheorghe B. Niculescu), de tâmplărie (Fabrica „Petre

Popescu”), asphalt și bitum (firma „Asfalt Traian”) sau Fabrica „Zweifel” (var hidraulic). Devizele de plată de la acea perioadă, precum și alte surse clarifică și alte detalii legate de ridicarea caselor, precum montarea ferestrelor și vopsirea lor, montarea jgheburilor și a burlanelor etc. În plus, meșterii s-au întors un an mai târziu pentru o serie de îmbunătățiri, precum repararea ferestrelor, curățarea mozaicului și reparații ale tencuielii. Așa cum o demonstrează fotografiile de epocă, în aceeași perioadă autoritățile au plantat și platanii, mărginind ambele trotuare ale străzii Lănăriei. Peste o lună, la 1 noiembrie, primii locatari se puteau muta în noile imobile, racordate la serviciile de apă, canal, și ulterior, electricitate.

În acea perioadă, pe strada Lănăriei circulau tramvaiele trase de cai, însă acest fapt nu a durat decât un deceniu, întrucât autoritățile au montat o cale ferată care lega Gara Filaret de Abatorul Comunal de pe Calea Văcărești. Locuitorii au fost nevoiți să se adapteze zgomotului produs de trenul care transporta vitele la abator timp de trei decenii, linia fiind desființată la începutul anilor '50. Conform unui reportaj din 1936, realizat de fotoreporterii revistei *Realiti-*

Case de pe strada Lănăriei, atunci...

LOCUINTELE-TIP DE PE STRADA LÂNĂRIEI

ANDREI RĂZVAN VOINEA

(Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”, București)

Articolul analizează primul proiect de construire a locuințelor-tip din București, inițiat și executat de autoritățile publice la începutul secolului al XX-lea, pe strada Lânăriei. Ne propunem să investigăm contextul social în care aceste locuințe au fost construite, arhitecții și inginerii implicați, dar și primii beneficiari ai locuințelor, precum și succesiunea cauzală a evenimentelor care au dus la implementarea acestui proiect între 1906 și 1910.

Dacă în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, zona dintre Dâmbovița și Câmpul Filaretului fusese preferată de negustorii de oi, tăbăcari și cizmari, deschiderea Gării Filaret (1869) a transformat structura acestei zone prin mutarea unui grup nou în zonă, muncitorii industriali ai noilor fabrici și manufacturi din jurul Gării, precum Fabrica de Chibrituri, Fabrica de Uleiuri „Phenix”, Fabrica „Wolff”. Veniți în Capitală în căutarea unui trai mai bun, noii muncitori, proveniți cu preponderență din mediu rural, se loveau de condițiile grele de locuire la periferia orașului, precum lipsa rețelei de apă, a canalizării și a electricității, materialele perisabile din care erau construite casele și lipsa de înțelegere din partea proprietarilor imobilelor pe care le închiriau. În plus, epidemiile de tuberculoză, precum și munca într-un mediu insalubru înrăutățeau condiția muncitorilor, nevoiți să lucreze până la 16 ore pe

zi, mulți dintre ei fără asigurări de muncă sau zile libere.

Condițiile insalubre și răspândirea tuberculozei i-au determinat pe medicii orașului să propună în cadrul Consiliului de Igienă al Comunei București (Consiliul funcționa în paralel cu Consiliul Comunal) construirea de locuințe igienice la periferia orașului, concomitent cu dărămarea celor insalubre. Conform ședinței din 3 octombrie 1906, dr. C. Orleanu (vicepreședintele Consiliului de Igienă) propunea construirea în zece ani a peste 1.000 de case, cu scopul reducerii mortalității cauzate de tuberculoză. La 13 martie 1908 se alcătui o Comisie, în frunte cu consilierii Procopie Dumitrescu și dr. Ion Costinescu, care „să studieze chestiunea și să propună măsurile ce vor crede de cuviință să se ia pentru ca să încurajeze construcțiile de mici clădiri în condiții igienice și avantajoase pentru populația marginală a capitalei.” După o serie de întâl-

niri, Comisia hotărâ în ședința din 26 mai 1909 ridicarea primelor case pe strada Lânăriei. Ajutorul de primar C. Hagi Theodorachy și Al. Davidescu (directorul Lucrărilor Publice) se numărau printre responsabilii implementării acestei hotărâri, aprobate de primarul Vintilă Brătianu.

Consiliul Comunal începea lucrările la cele 28 de locuințe în vara anului 1909, nu înainte de a publica o listă cu condițiile pe care posibii beneficiari trebuia să le îndeplinească pentru a fi eligibili. În primul rând, aceștia trebuia să dețină cetățenia română, să aibă un loc de muncă stabil, fiind favorizați funcționarii și muncitorii industriali și cu o stare de sănătate bună. Acest ultim aspect contravenea scopului declarat de a construi locuințele pentru membrii claselor sociale precare, expuși riscului îmbolnăvirii și contractării tuberculozei. Mutarea într-un mediu sănătos i-ar fi ajutat să-și amelioreze condiția de sănătate.

timp după moartea sa. Unii dintre locuitorii actuali ai caselor încă își mai aduc aminte de bombardamente și de refugiile antiaeriene din Parcul „Carol“, unde erau nevoiți să se adăpostească când se declanșa alarma. În ciuda schimbărilor politice și urbane (lărgirea străzii Lănăriei și transformarea ei în actualul Bulevard Șincai, lărgirea Bulevardului Cantemir), casele tip de pe strada Lănăriei nu au avut de suferit. În schimb, modificările aduse de proprietarii actuali și mai vechi au transformat uniformitatea ini-

țială, păstrată prin câteva texturi comune, precum învelitoarea de țiglă, pașile de lemn, căsuțele poștale din metal.

Deși unii dintre actualii proprietari consideră că locuințele au fost construite de companii americane sau canadiene la început secolului trecut, arhivele Primăriei, ședințele Consiliului Comunal și ale Consiliului de Igienă consemnate în *Monitorul Comunal* demonstrează că locuințele sunt rezultatul efortului depus de administrația locală pentru îmbunătățirea condițiilor de locuire la periferia de atunci a ora-

Tramvai cu cai, pe strada Lănăriei...

... și în anii 70
(<http://www.slideshare.net/CostelGalateanu/cu-tramvaiul-prin-bucurestiul-anilor-70>)

șului. Deși nu este clasat pe Lista Monumentelor Istorice și nu beneficiază de drepturile care decurg din Legea 422/2001, ansamblul de locuințe de pe strada Lănăriei este, fără îndoială, unul dintre cele mai importante proiecte de arhitectură ale Bucureștiului. Succesul acestui proiect a determinat Primăria să înființeze Societatea Comunală pentru Locuințe Eftine, instituție care a construit peste 4.000 de locuințe-tip în parcelări la periferia orașului până în anul 1948, reprezentând una dintre cele mai eficiente instituții ale României interbelice. ■

MONAHALĂ

(Criptografie: 5, 5, 1, 6, 2, 6)

TR S T

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **PIRAMIDELE DIN EGIPT**, din nr.7 /2016

FARAONI – ASTAR – OSIRIS – ERMIT – CITI – ANUBIS – E – R – DA – EHET – AG – PIRAMIDE – HAPI – LAE – OT – MI – PUP – U – MONUMENTE – T – TAF – AUREI – C – ARIAN – MORMANT – RAS – ARISTOTEL – HB – TROI – IRIZA – APION – FIALIN.

Soluția jocului **LA VERSAILLES**, din nr. 7/2016

O MISIUNE LA REGELE SOARE
(OMIS – I / UN – EL / ARE – GE – LE / S – O – ARE)

... și azi (sus și jos)

tatea Ilustrată, „Trenul ocolește impasibil eleganta «Fântână a Zodiacului» din Piața Carol I. Apoi pătrunde, fără nicio sfială, în parc, pufăind alene printre alee, [...] iese prin partea opusă, luând-o rază pe toată lungimea străzii Lânăriei. «Închideți ferestrele! Închideți ferestrele – se aude strigând prin toate părțile – Vine trenul!» Multe case din strada Lânăriei sunt crăpate, altele au pereții afumați pe dinafară și pe dinăuntru. Cu toată graba locuitorilor de a închide ferestrele, totuși perdele la ferestre sunt negre, iar mobila din apartamentele e unsuroasă și de culoare măslinie. De altfel, prin unele străzi, cum e de pildă strada Lânăriei, scena se repetă, în special duminică, de patru cinci ori.”

În ceea ce privește arhitectura, arh. Carmen Popescu numește acest stil „neoromânesc simplificat”, ținând cont de caracteristicile caselor: lipsite de ornamentele specifice și reduse la nivelul de necesitate care să corespundă prețului mic cu care au fost vândute, casele sunt mai degrabă ridicate din nevoia acută de îmbunătățire a condițiilor de locuire; însă nu putem neglija apartenența acestui proiect la proiectul de sprijinire a arhitecturii naționale, promovat de primarul Vintilă Brătianu.

Locuitorii s-au schimbat în cei 110 ani trecuți de la

construirea locuințelor, însă arhivele păstrează mențiuni privitoare la primii beneficiari. Prima casă-tip de pe strada Lânăriei, de la nr. 83, îi aparținea lui Grigore Ioan (mașinist tipăritor la Institutul de Arte Grafice

„Carol Goebel”), iar moașa Natalia Nicolescu locuia la numărul 85. Agentul Ion Copăceanu (nr. 87), frizerul Cosmănescu (nr. 89), C. Potop (nr. 91), Constantin Marinescu (nr. 93), Alex Georgescu (nr.

Ernest Doneaud

95), Ion Ivancea (funcționar comercial la magazinul de pielărie, la nr. 97) și funcționarul Gheorghe Dumitru primiseră următoarele case. La nr. 101 locuia Ștefan Dumitrescu (de la Stabilimentul de Arte Grafice „Socec”), care se învecina cu Gh. Athanasiu (nr. 103). La nr. 105 și 107 îi găsim pe Vasile Pătrașcu și pe cizmarul

I.I. Vulcănescu, în timp ce la 109 și 111 locuiau funcționarul Vintilă Ionescu (Ministerul de Interne), respectiv Gheorghe Herăscu. Familia negustorului de oi Constanțin Vidroiu locuia la nr. 115, învecinându-se cu cea a funcționarului Ștefan Georgescu (Serviciul Apelor, nr. 117). Nicu Ionescu deținea casa de la numărul 119, la nr. 121 locuia blănarul Nicolae Țițirigă, iar până la intersecția cu Fundătura Lânăriei și-au achiziționat locuințe Ioan Panaitescu (nr. 123) și Gh. Avrănescu, conductor de tramvai (125). Casa de la numărul 127 era locuită de Gh. Dohatcu, iar vecinul de la numărul 129 se numea Leonida Mănișor și era funcționar C.F.R. Spre capătul străzii, ultimii beneficiari erau Maria Milicescu (131), Constantin Iordănescu (nr. 133), Carol Alexandru (Atelierele Domeniilor Coroanei, nr. 135) și Christian Christescu (nr. 137).

Probabil cel mai cunoscut dintre aceștia era cofetarul Nicu Ionescu (nr. 119), unul dintre cei mai apreciați cofetari ai Casei Capșa, care și-a pierdut viața într-un tragic accident în timpul bombardamentelor din anul 1944. În semn de omagiu, *Gazeta Municipală* publica un epitaf acestui mare cofetar la scurt

La 22 septembrie 1984, președintele francez, François Mitterrand, și cancelarul vest-german, Helmut Kohl, asistă la Verdun la o ceremonie în amintirea celor căzuți în bătălia din 1916

BĂTĂLIA DE LA VERDUN UN MIT AL MEMORIEI CONTEMPORANE

Colonel CHRISTOPHE MIDAN
(Atașat militar al Franței în România)

Ceremoniile centenarului bătăliei de la Verdun s-au derulat începând cu 29 mai, în prezența președintelui Republicii Franceze. Acesta a urmat pașii lui Jacques Chirac în 1996 și 2006, ai lui François Mitterrand în 1984 și ai generalului de Gaulle în 1966, pentru a reda întreaga solemnitate necesară comemorărilor bătăliei de la Verdun. Atunci când vezi importanța care se acordă acestor comemorări și mai ales când percepi intensitatea emoției pe care o suscită acest nume, îți vine în minte o întrebare, ca istoric: dar, până la urmă, de ce Verdun și nu altă bătălie?

In fond, chiar dacă cele 300 de zile, cât a durat bătălia de la Verdun, au fost resimțite, pe bună dreptate, de combatanți ca un infern fără de sfârșit, chiar dacă pierderile au fost foarte mari (700.000 oameni, în total, dintre care 163.000 morți și 216.000 ră-

niți francezi și 143.000 morți și 190.000 răniți germani), ea nu a fost o bătălie decisivă, precum cele de la Cannae (216 î.H.), Sedan (1-2 septembrie 1870), Midway (4-7 iunie 1942; *Magazin istoric*, 7-12/1984) sau Kursk (5 iulie-23 august 1943; *Magazin istoric*,

7/1988). Nu a reprezentat nici faza cea mai sângeroasă a Primului Război Mondial. Să reamintim că perioada 13-30 august 1914 a costat Franța 80.000 de morți și dispăruți, adică de patru ori mai mulți pe zi decât s-au înregistrat în timpul bătăliei de la Verdun.

GUSTAR

2

1667. Marele artist baroc Francesco Borromini, de 68 de ani, se aruncă în propria sabie, după ce și-a ars o parte dintre schițe. „Celibatar, melancolic, de un orgoliu și de o susceptibilitate paranoide, Borromini avea o înaltă conștiință a artei sale”, scrie profesorul francez Claude Mignot, care atribuie „unui acces de nebunie paranoică” actul arhitectului. Este sinuciderea unui artist zbuciumat, obsedat de căutarea armoniei naturale și ros de gelozie față de rivali, mai ales de Bernini. Borromini a lăsat Romei mai multe edificii religioase (între care biserica Sant' Agnese in Agone, din Piața Navone, basilicile San Carlo alle Quattro Fontane, San Giovanni in Laterano) și civile (între care, Palatul Barberini, Palatul Colegiului Propaganda Fide, Palatul și Villa Falconieri).

3

1915. La ora 4.30 după-amiază Balcicul primește vizita reginei Maria, însoțită de prințul moștenitor Carol și de prințesa Elisabeta. Plimbarea durează numai o oră. Regina merge până la mare, bea o cafea la restaurantul „Carol”, apoi, la ora 5.30, pleacă, cu toată suita sa, la Bazarcic, capitala județului Caliacra. Va descrie această trecere prin Balcic, așezare care i-a plăcut, fără vreun atașament special față de locuri, în cartea *Țara mea*, scrisă în timpul războiului. Apoi Balcicul va deveni paradisul ei.

5

1884. Pe Insula Ellis este pusă prima piatră de temelie a Statuii Libertății, monument inaugurat doi ani mai târziu, în toamna anului 1886, de al 22-lea președinte al S.U.A., Grover Cleveland. Ea urează bun venit tuturor celor care se apropie de New York, este opera sculptorului francez Frédéric-Auguste Bartholdi și reprezintă cadoul Franței la centenarul independenței coloniilor engleze din America.

16

1717. În cadrul războiului între Imperiul Otoman și Sfântul Imperiu Romano-German, 40.000 de austrieci sub comanda prințului Eugeniu de Savoia atacă, în noaptea acelei zile, 180.000 de otomani aflați în tranșeele din jurul orașului Belgrad, socotit, de secole, un avanpost al Occidentului, un bastion al creștinătății în calea otomanilor. Eugeniu de Savoia, care lansează asaltul noaptea tocmai pentru a compensa inferioritatea numerică a trupelor sale, reușește să captureze orașul, pierzând 5.500 de oameni (otomanii au 15.000 de morți și răniți).

17

1914. „Șrapnele explodează alene și cad într-o ploaie inofensivă. Cât privește gloanțele germane, ele nu sunt periculoase: traversează corpurile dintr-o parte în cealaltă fără a face nicio zgârietură”. În acest an, de început al Primului Război Mondial, cei mobilizați – care vor fi carne de tun – trebuie liniștiți, încurajați. De aici și până la alunecarea în absurd nu este decât un pas; făcut, judecând după aceste fraze publicate în coloanele unei reviste de propagandă franceze, *L'Intransigeant*. Nicio lună mai târziu, la 15 septembrie, cotidianul *Le Matin* atinge un ton și mai ridicol: „Proiectilele lor sunt foarte puțin eficace [...] și toate exploziile [...] vă fac numai vânătaii”.

30

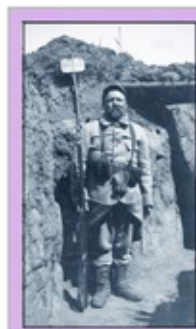
1815. „Alexandru este alesul lui Dumnezeu; merge pe căile sacrificiului. Cunosce fiecare detaliu, aş putea spune chiar fiecare gând din viața sa”, scria doamna de Krüdener una dintre prietenile sale despre țarul Rusiei Alexandru I (1801-1825). Cum putea cunoaște ea fiecare gând? Mulți o considerau o sfântă, o aleasă a Domnului sau cel puțin o persoană mistică, cu o viață inspirată de divinitate. Alții, dimpotrivă, o fostă cochetă, practicantă a unei religii exaltate, ușor ridicole. Dar nici ei nu puteau nega misterul personajului, clarviziunea, ceea ce și explică apropierea țarului Rusiei de această baroană înzestrată cu harul profeției, născută la Riga, în 1764. În iunie 1815, când l-a întâlnit pe suveranul rus, doamna de Krüdener i-a spus pe un ton de reproș: „Încă nu v-ați apropiat de Omul-Dumnezeu, ca un criminal care vine să ceară iertare. Încă nu v-ați umilit în fața lui Iisus”. Spășit, Alexandru îi răspundea: „Nu, doamnă, continuați. Vorbele voastre sunt ca un balsam pentru sufletul meu”.

Generalul Joffre (stânga)...

dar premierul Aristide Briand și succesivii miniștri de Război s-au opus imediat. Generalul a trebuit atunci să se adapteze, dar, refuzând pe bună dreptate să condamne ofensiva pe Somme, se mulțumește să câștige timp. Ajunge astfel subiect de discuție și pierde din aura și din puterea sa, fiind înlocuit după eșecul de pe Somme. Din aceasta iese întărită puterea civilă, care poate de acum să își impună punctele de vedere, impunând oamenii săi.

În consecință, opinia publică franceză îl va înlocui în panteonul marilor figuri naționale pe Joffre cu Pétain, învingătorul de la Verdun, cu efecte de lungă durată, ce nu puteau fi prevăzute în euforia victoriei.

Verdun este o localitate situată în regiunea istorică Lorena. Aici se semnează, în anul 843, tratatul prin care se împărțea Imperiul lui Carol cel Mare în trei state. Ajuns oraș în cadrul Sfântului Imperiu Roman de Neam German, Verdun este cucerit de Regatul Francez în anul 1552. Tratatul de la Münster din 1648 îl atașează definitiv Franței. Va fi teatrul unor bătălii în 1792, în timpul Revoluției Franceze, și în 1870, în timpul războiului franco-prusac.

De partea germană, strategia lui Falkenhayn de a „face să sângereze armata franceză“, chiar dacă a fost acuzat că a rescris obiectivele bătăliei după ce nu a reușit să cucerască Verdun, va fi anulată de dorința de victorie a Berlinului, dar și la un nivel inferior, pentru că principalul subordonat al lui Falkenhayn, moștenitorul tronului german (Kronprinz) va aplica o tactică mult prea ofensivă, menită să-i asigure succese în planul politicii interne, în loc de o simplă zdrobire a forțelor franceze.

Pentru strategii, Verdun rămâne o enigmă sau cel puțin o carte deschisă, cu atât mai greu de înțeles cu cât adevărul istoric suferă din cauza recompunerii memoriei, influențată de dimensiunea mitică a evenimentului. Cu siguranță, debutul bătăliei te face să crezi că într-adevăr pentru Falkenhayn era vorba să „facă să sângereze armata franceză“, tocându-i cu artileria pe francezi și mulțumindu-se să cucerască poziții defensive avantajoase. Numeroase elemente concurează la această analiză: alegerea unui loc simbolic pentru Franța, pe care Parisul trebuia să îl apere, un front prea limitat pentru o străpungere decisivă, trupe, cu excepția artileriei, puțin numeroase, un sector de atac ce forma o proeminență și deci se preta la executarea unor concentrații de artilerie, un stil de atacuri care vizau reducerea pierde-

... a fost înlocuit la comandă de generalul Pétain (în centru)

rilor, fără precipitare, opuse unora care să vizeze o înaintare rapidă, absența unor rezerve care să permită exploatarea pătrunderilor în interiorul dispozitivului inamic. Prima fază a bătăliei a înregistrat, de altfel, pierderi germane de 1 la 3 sau la 4, deci în acord cu planul german de uzură, cu un raport minim de 1 la 3.

În schimb, încăpățânarea care a urmat, angajarea inutilă a infanteriei germane pentru cucerirea unor obiective cu valoare doar locală, continuarea efortului în ciuda pierderii superiorității aeriene și reducerea avantajului german în domeniul artileriei ne permit să credem că în mintea executanților, cel puțin, se produsese o schimbare de centru de gravitate. Efectul major nu ar mai fi de a zdrobi rezervele franceze, doar de a atinge un obiectiv teritorial, de a cucerii orașul Verdun și zona sa fortificată. Toți martorii sunt deja morți și arhivele rămân contradictorii în acest punct. Este imposibil să știm cu certitudine dacă obiectivul s-a schimbat în timpul executării planului, dacă succesele facile, precum cucerirea fortului Douaumont, s-au urcat la cap generalilor, subestimând capacitatea de rezistență a francezilor, sau dacă doar acțiunea executanților de la eșaloanele inferioare a fost cea care a adus

Bătăliile de la Marna (5-12 septembrie 1914), Tannenberg (23 august-2 septembrie 1914), Saint-Mihiel (12-15 septembrie 1918) sau Gallipoli (aprilie-decembrie 1915), ofensiva Brusilov (4 iunie-20 septembrie 1916) sau avansarea Armatei Orientului către Dunăre, în 1918, au avut o importanță operativă sau strategică net superioară. Ca să ne referim doar la frontul românesc, bătăliile de la Flămânda, de pe frontierele Carpaților, a Bucureștiului, Mărăști, Mărășești, Oituz au avut un efect operativ cel puțin echivalent cu cea de la Verdun. Pe frontul francez, tot în 1916, bătălia de pe Somme este, cum îi place să spună colonelului Guelton, veteran al Serviciului istoric al armatei franceze, un Verdun la puterea a zecea.

În sfârșit, pe plan geografic, bătălia de la Verdun nu a înregistrat, de o parte și de alta, decât un progres foarte limitat (6 km pentru cea mai puternică înaintare germană) și frontul a rămas, după contraofensivele din octombrie-decembrie 1916, apoi din august 1917, practic neschimbat, Germania păstrând o treime din câștigurile teritoriale inițiale, de altfel nesemnificative ca suprafață.

Și totuși, Verdun reprezintă în imaginarul colectiv, cel puțin în cel francez și, într-o măsură mai mică, în cel german, esența Marelui Război, așa cum Sedan rămâne pentru noi, francezii, asociat cu războiul franco-prusac din 1870, iar Stalingrad cu Al Doilea Război Mondial. De ce?

Pentru veteranii bătăliei, Verdun simbolizează, pe de o parte, amintirea tranșelor, oroarea frigului, a cadavrelor și a camarazilor căzuți, omniprezența noroiului, a șobola-

nilor, a bombardamentelor artileriei, potopul mijloacelor de distrugere (un milion de obuze germane doar în prima zi a atacului), care făcea supraviețuirea, în cel mai bun caz, prea puțin probabilă, iar în cel mai rău, imposibilă.

Pe de altă parte, Verdun reprezintă o multitudine de acte de bravură, individuale sau colective, de ambele părți, și în final o victorie franceză, care se dorea să anunțe victoria finală. Apoi, rotirea trupelor a făcut ca 2,5 milioane de soldați francezi să fi trecut pe la Verdun, adică două treimi dintre unitățile existente în 1916. A fost natural pentru soldații francezi să se identifice cu acest nume.

Tacticienii și cei pasionați de doctrina militară au notat mai ales războiul de poziție, opus celui de manevră de până atunci, rolul artileriei, ca noua regină a bătăliei, importanța organizării în profunzime, care va sta la baza doctrinei Pétain din 1917-1918, importanța logisticii directe și în flux continuu, supremația

aprovizionării constante cu muniție și alte materiale față de stocarea lor. Este sfârșitul doctrinei franceze a „atacului susținut” și a rezistenței „cu orice preț”, înlocuite cu o doctrină mai inteligentă de adaptare la posibilități, în serviciul unei strategii de uzură reînnoită, cu ajutorul unor noi mijloace de atac (tancurile) și utilizarea fronturilor periferice pentru diluarea forței armatei Puterilor Centrale. Pentru Germania, era vorba despre ultima tentativă de uzură tactică directă a armatei franceze, fără să aibă un obiectiv de exploatat și fără alt scop decât să facă „bilanțul”, tentativă eșuată din cauza tenacității franceze, dar și a unor erori de execuție și mai ales din cauza superiorității nivelului strategic asupra celui tactic.

Din punctul de vedere al oamenilor politici, al mass-media, al formatorilor de opinie, Verdun reprezintă, în Franța ca și în Germania, afirmarea puterii politice asupra celei militare. Atotputernicul general Joffre, confruntat cu rapoartele alarmiste despre pregătirile germane, i-a răspuns președintelui Republicii și șefului guvernului: „Nu cer decât un lucru: ca germanii să mă atace, iar dacă mă atacă, să fie la Verdun”. El se gândea să se retragă, dacă era cazul, dincolo de Verdun,

În infernul de la Verdun au murit 163.000 de militari francezi și au fost răniți 216.000

INFERNUL DE LA VERDUN

Timpul rezervat pregătirii de artilerie a fost redus mult, dar a sporit cantitatea de proiectile trase

PETRE OTU

Pentru anul 1916, cele două coaliții beligerante și-au elaborat proiecte de operații care urmăreau să apropie victoria finală. Astfel, statele Antantei au căzut de acord la conferința de la Chantilly (6-8 decembrie 1915) asupra declanșării unor ofensive simultane pe fronturile occidental, italian și rus. Pe cel occidental, înaltele comandamente francez și englez preconizau un atac puternic la nord și sud de fluviul Somme. Pe teatrul de operații din est, s-a luat în calcul o ofensivă de amploare a armatei ruse, care urma să înceapă la 1 iulie 1916.

De partea cealaltă, asistăm la o schimbare de strategie și de viziune. După o serie de întruniri de stat major în cursul lunii decembrie 1915, Erich von Falkenhayn, șeful Marelui Stat Major al armatei germane, a redactat o scrisoare către împăratul Wilhelm al II-lea în care propunea ca efortul principal în anul următor să fie mutat de la est la vest. În document se făcea o analiză amplă a situației pe toate fronturile de luptă și se ajungea la concluzia că menținerea efortului principal pe frontul de la Marea Baltică la Carpați, așa cum fusese în anul în care se încheia, nu mai era o soluție viabilă. Situația internă din Rusia se deteriora rapid, astfel că nu se excludea posibilitatea izbucnirii revoluției. Cu toate acestea, cucerirea, administrarea și hrănirea imensului imperiu solicitau forțe numeroase, pe care Germania nu le avea. Drumul spre Petrograd și Moscova, scria Falkenhayn, ducea în vid.

Rămânea ca alternativă Franța, care, după aprecierile șefului Marelui Stat Major german, era la limita suportabilității sub raport politic, economic și militar. Prin urmare, având în vedere starea

sa de epuizare, o lovitură puternică și concentrată, într-un sector restrâns de front cu forțe numeroase, putea să o scoată din luptă relativ rapid. Rămăsă singură, fără „sabia sa continentală”, care era armata

franceză, Anglia, marea putere care conta efectiv pe continent, ar fi fost obligată să ceară armistițiul.

Zonele inițial vizate erau Belfort și Verdun, decizia finală oprindu-se asupra acestei

eșecul germanilor. Singura certitudine rămâne aceea că această tactică, opusă strategiei inițiale, a condus la o echilibrare progresivă a pierderilor, culminând cu eșecul german, odată ce au fost lansate ofensivele aliate în Italia, în Rusia și pe Somme, ca să nu mai vorbim de frontul românesc, care a imobilizat forțe germane importante.

Același lucru în ce privește partea franceză: în vreme ce comandanții militari succesivi considerau extrem de necesară o repliere, ordinele de a „rezista cu orice preț” și de a „recuceri terenul pierdut” s-au multiplicat și ar fi putut face ca strategia germană să funcționeze, dacă rămânea neschimbată. Rezultatul bătăliei a consacrat sfârșitul tacticii de „eroziune”, superioritatea defensivei și a focului asupra ofensivei cu orice preț și războiul de mișcare, ceea ce va fi eficient pe termen scurt, dar fatal pentru gândirea strategică franceză, purtând germenii înfrângerii din 1940.

Bătălia de la Verdun are semnificația ei și pentru pacifiști. Cu cele 700.000 victime care au murit degeaba, căci linia frontului a rămas practic neschimbată, cu utilizarea masivă a unor mijloace de distrugere nemaîntâlnite până atunci la o asemenea scară (aruncătoare de flăcări, artilerie grea, obuze cu gaze...) sau prin concentrarea acțiunilor asupra unei suprafețe mici, bătălia este simbolul absurdității Marelui Război și a oricărui alt război. Câmp de luptă îndoienic, care nu oferă nicio perspectivă pentru o străpungere în adâncime, este chiar prototipul atacului inutil, dar și al apărării

Militari germani îl salvează pe un francez, care era în pericol să se înece în mărul din tranșee

inutile și al erorilor de comandament, căci dacă îndârjirea germanilor s-a întors împotriva lor, a atacatorilor, nici apărătorii n-au strălucit. Refuzul de a pune forturile în stare de apărare și abandonul pur și simplu al celui de la Douaumont au fost, potrivit generalului Rouquerol, o gafă ce „a costat, pe ansamblul războiului, pierderea a 100.000 oameni”.

Pentru partizanii păcii, cei ai Europei și susținătorii reconcilierii franco-germane, Verdun este ecoul amplificat de memorie al unei lupte pentru moarte, dar depășită, din fericiție, de o fraternitate de arme profundă. Osuarul comun, care conține resturile, amestecate, a 130.000 combatanți francezi și germani, adunarea paneuropeană din 1936, având ca deviză „niciodată să nu se mai întâmple asta”, discursul generalului De Gaulle în 1966, ceremoniile bi- și

multinaționale ce se țin cu regularitate din anii '80 sunt simbolul reconcilierii franco-germane, desigur, dar și al unei Europe unite printr-o memorie comună, o istorie comună, al unei Europe conștiente că a depășit diviziunile sale pentru a deveni solidară și un factor al unei păci permanente. Verdun este purtătorul, prin valoarea de contraexemplu, al speranței unei Europe pacificate pentru totdeauna, al unei lumi în sfârșit scăpate de spectrul războiului.

În final, indiferent de punctul de vedere luat în considerare, Verdun este o bătălie care se pretează să fie înșușită, să te identifice cu ea, să fie transformată într-un mit, dar și purtătoare de speranță. Este o bătălie totală, ce unește barbaria specifică Marelui Război, dusă la paroxism, cu ororile tuturor războaielor. Îi revine istoricului să distingă realitatea de sub faldurile legendei, să reconstituie faptele, acțiunile și judecățile, separându-le de justificări, de reconstrucții și recuperări posterioare. Iată de ce acțiuni precum masa rotundă cu tema „Verdun și românii”, organizată la 26 mai de Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară sau partici-

participarea istoricilor români și străini la colocviul internațional „Bătăliile din 1916”, care va avea loc în Franța, în vara acestui an, sunt inițiative ce trebuie salutate și care vor contribui nu numai la cunoașterea trecutului, dar și la asigurarea, pentru întreaga Europă, a unui viitor de pace și de fraternitate, un viitor mai bun. ■

Președintele François Hollande și cancelarul Angela Merkel continuă tradiția comemorării în comun a celor căzuți la Verdun

bruarie 1916, că la Verdun se pregătea o mare ofensivă germană, la care participau patru corpuri de armate, iar atacul se va da pe partea dreaptă a râului Meuse.

Marele Cartier General francez nu era foarte convins de acest lucru, mai ales că germanii au realizat atacuri de diversiune în Champagne (9, 12 ianuarie 1916) și Artois (23-25 ianuarie 1916). În pofida insistențelor comandanților din zonă, dispozitivul de apărare de la Verdun nu a fost

din urmă, atacul a fost fixat pentru 21 februarie. Înainte de aceasta, la 14 februarie 1916, trupelor li s-a citit ordinul de zi al împăratului Wilhelm al II-lea prin care li se cerea să atace citadela Verdun, inima Franței, aceasta fiind ultima bătălie înaintea păcii pe care inamicul învins va fi obligat să o accepte. Iar Kronprințul Wilhelm a adăugat: „Prietenii mei, noi vom lua Verdunul și apoi noi vom face pace“.

În dimineața zilei de 21 februarie 1916, la ora 07.45,

germanii au început pregătirea de artilerie, care a durat nouă ore. Pe un front de circa 40 km 1.225 de piese de diferite calibre au revărsat o imensă cantitate de explozibil, astfel că zgomotul produs de această canonadă s-a auzit la 150 km distanță.

În sectorul de rupere, pe frontul Brabant – Orne, de circa opt kilometri, și-au aruncat proiectilele 850 de piese, dintre care 542 obuziere, unele de 305, 380

și 420 mm. Dispozitivul francez era răvășit, iar către ora 17.00, a avut loc atacul general, Falkenhayn aruncând în luptă 17 divizii.

Ofensiva a fost reluată a doua zi cu și mai multă vigoare, luptele fiind de o violență extremă. Într-o primă fază, cea a atacului brusc, întinsă până către 26 februarie 1916, germanii au obținut unele succese, cum ar fi cucerirea, la 25 februarie 1916, a fortului Douaumont, o poziție cheie a dispozitivului francez. Acest succes a fost anunțat și de împăratul Wilhelm al II-lea, care îl considera un preambul al victoriei totale și, implicit, al păcii mult dorite.

Generalul Falkenhayn
a fost înlocuit...

Dar rezistența franceză a întrecut orice așteptări, astfel că Înaltul Comandament german nu și-a atins obiectivele fixate. Cei doi beligeranți au luat măsuri de reorganizare și întărire a dispozitivului, iar bătălia a intrat într-o fază de uzură. Merită remarcate două elemente, care au avut o influență directă asupra rezultatului final al confruntării. Primul dintre ele este numirea generalului Philippe Pétain la conducerea trupelor de la Verdun. Prin măsuri ferme și bine chibzuite el a restabilit încrederea în rândul trupelor franceze și a întărit spiritul lor de rezistență. Philippe Pétain

... din cauza nemulțumirilor
Kronprințului...

întărit corespunzător. În fața sectorului de atac german existau, sub comanda generalului Frédéric Georges Herr, doar două divizii, alte două, de rezervă, erau între Verdun și Bar-Le-Duc, dar ele nu puteau fi folosite fără aprobarea expresă a Marelui Cartier General francez.

Fazele confruntării

Ziua „Z“ a fost fixată pentru 12 februarie, când cele trei corpuri de armată germane erau gata pregătite pentru a începe atacul, dar el a fost amânat din cauza ploii și a ceții dese. După câteva zile, vremea s-a îmbunătățit. În cele

... cu mareșalul Hindenburg
(stânga) și generalul Ludendorff

Conferința de la Chantilly

ultime localități. Ea avea o adâncă semnificație istorică în primul rând pentru francezi, dar și pentru germani.

Dar pe lângă semnificațiile istorice, decizia Înalțului Comandament german de a alege Verdunul drept loc al viitoarei lovituri s-a bazat și pe considerente militare. Situat pe cursul navigabil al Meusei, localitatea era cel mai puternic sector fortificat al frontului francez și un nod foarte important de comunicații. Verdunul reprezenta, concomitent, un înțrând în dispozitivul german, putând fi atacat din trei părți – nord, est și nord-est. În plus, aprovizionarea cetății de către francezi era foarte dificilă, întrucât singura linie de cale ferată utilizabilă avea o capacitate foarte redusă.

Mai era un argument, de natură simbolică, luat în calcul de partea germană la alegerea Verdunului pentru lovitura principală. Kronprințul impe-

riului, Wilhelm, comanda Armata a 5-a, astfel că un previzibil succes aici aducea după sine o creștere a prestigiului familiei imperiale, de natură să ridice moralul națiunii.

Strategia „petei de ulei”

Având în vedere semnificația istorică a Verdunului, Falkenhayn era convins că Înalțul Comandament francez va face tot ce era necesar pentru a-l apăra cu orice preț. Se credea astfel o bună ocazie pentru măcinarea forțelor franceze, printr-o bătălie de uzură.

Concepția germană poate fi sintetizată în formula „petei de ulei”, care înaintea lent, acoperind încet o suprafață din ce în ce mai întinsă. Practic, Falkenhayn, pe care comandanții armatei germane nu l-au înțeles foarte bine, dorea nu să cucerească Verdunul, ci să-i oblige pe francezi să își uzeze trupele într-o proporție imposibil de susținut, transformând orașul într-un cimitir al armatei franceze.

Pregătirea ofensivei germane s-a realizat cu multă minuțiozitate și nimic nu a scăpat comandamentului german pentru reușita operației. Este destul să semnalăm că s-a mers până acolo, încât s-au construit în apropiere uzine pentru fabricarea armamentului și munițiilor, spre a se putea alimenta bătălia în timpul cel mai scurt. De asemenea, este de apreciat reducerea timpului alocat pregătirii de artilerie. În anii anteriori, pentru toți beligeranții, ea dura patru-cinci zile sau chiar mai mult. În bătălia de la Verdun timpul a fost redus

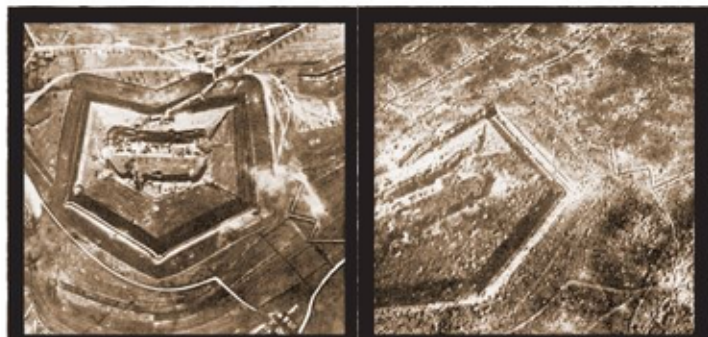

Tun german de 210 mm

la nouă ore, prin apelul la o cantitate foarte mare de material, obținându-se efecte similare. În acest mod germanii au realizat surpriza strategică.

Preparativele germane pentru ofensivă au început la mijlocul lunii decembrie 1915, înainte ca împăratul să aprobe operația. Ele s-au intensificat la începutul anului 1916, iar pentru păstrarea secretului s-au evitat, în mare măsură, ordinele scrise.

Cu toate acestea, pregătirile germane au fost cunoscute de francezi, grație serviciului lor de informații. Falkenhayn scrie în memoriile sale că a existat o scurgere de informații interesată în cercurile de la Berlin, iar pe teren un dezerter a confirmat, la 10 fe-

Fortul Douaumont înainte (stânga) și după luptele duse pentru cucerirea lui

DECORAREA VERDUNULUI

La 13 septembrie 1916, în plină confruntare, la Verdun a avut loc un eveniment simbolic. Într-o cazemată a orașului asediat, transformată în sală de festivități, președintele Franței, Raymond Poincaré, a înmănat primarului localității decorațiile conferite Verdunului de către toți șefii de stat aliați. Astfel, orașul a primit pe blazonul său „Crucea Sfântul Gheorghe” (Rusia), „Crucea Militară Britanică”, „Medalia Valorii Militare” (Italia), „Crucea Leopold I” (Belgia), „Medalia Ohlilitici” (Muntenegru), „Crucea Legiunii de Onoare” și „Crucea de Război a Franței”. La ceremonie au asistat ministrul de Război al Franței, reprezentanți ai națiunilor aliate, generalii Joffre, Pétain, Nivelle, Dubois.

oprirea ofensivei de la Verdun. La 2 septembrie 1916, o nouă directivă operativă stipula încetarea atacului asupra Verdunului, aliniamentul atins urmând a fi organizat pentru o rezistență de lungă durată.

Dar bătălia Verdunului a continuat, francezii preluând inițiativa strategică. Prin două mari ofensive, în octombrie și decembrie 1916, ei au reușit să recucerească mare parte dintre obiectivele pierdute în prima parte a campaniei.

Lecțiile bătăliei

Impresionante în această confruntare gigantică au fost

tenacitatea germană și rezistența franceză. Deși către sfârșitul lunii martie 1916 existau semnale că ofensiva se împotmolise, germanii au continuat să aducă forțe și să exercite o presiune constantă asupra dispozitivului francez. A fost evident o eroare, întrucât Antanta avea un potențial mai mare decât al Germaniei. Acest lucru a fost recunoscut și de Erich von Ludendorff,

Liniștea câmpiei din jurul Verdunului păstrează încă amintirea sutelor de mii de morți

care, în memorii, pornind de la această realitate, aprecia că bătălia de la Verdun a reprezentat o aventură a comandamentului german.

În același timp, ofițerii și soldații francezi au dovedit un spirit de sacrificiu ieșit din comun, reușind, în final, să oprească ofensiva germană. A rămas consemnat îndemnul adresat apărătorilor orașului de Robert Nivelle: „Ils ne passeront pas!” (Nu vor trece!). Prin urmare, Verdunul a rămas în istorie ca simbol al rezistenței franceze. Evident, Verdunul a salvat Franța, iar unii oameni politici și istorici au apreciat că astfel a fost salvată și lumea.

Consecințele asupra evoluției conflagrației mondiale au fost însemnate. Germania și-a arătat limitele, perspectivele victoriei în războiul declanșat în iulie 1914 îndepărtându-se. La rândul ei, Franța și-a întărit încrederea în forțele proprii, dar până la decizia finală vor trece încă doi ani.

Bătălia de la Verdun a determinat, în bună măsură, intrarea României în război alături de Antantă. Confruntată cu presiunea uriașă de la Verdun, Franța a preluat inițiativa negocierilor cu Bucureștiul, lăsate până atunci în sarcina Imperiului Rus, acceptându-i solicitările și exercitând presiuni pentru intrarea României în război.

Prin amploarea efectivelor participante, prin caracterul extrem de violent al confruntărilor, prin pierderile enorme ale celor doi beligeranți, prin consecințele multiple pe care le-a exercitat pe timpul războiului și după, bătălia de la Verdun ne apare ca o monstruoasă, pusă la cale de zeul Marte, căruia revoluția industrială i-a multiplicat mijloacele distructive. ■

Francezii iau cu asalt o tranșee germană, apărată cu o mitralieră

este, din acest punct de vedere, salvatorul Verdunului.

Un al doilea fapt a avut loc în tabăra germană. La 26 februarie 1916, șeful de stat major al Armatei a 5-a, generalul Schmidt von Knobelsdorf, i-a cerut lui Falkenhayn o divizie și 20 de baterii grele pentru a ataca trupele franceze și pe malul stâng al Meusei. Dar, surprinzător, Falkenhayn, sub impresia căderii fortului Douaumont, a refuzat acest modest ajutor, apreciind că germanii au în față un inamic dezorganizat, iar un atac pe altă direcție era inutil. A fost o eroare care i-a costat pe germani, întrucât artileria franceză de pe malul stâng a avut posibilitatea de a lovi infanteria germană care ataca pe malul drept. Când germanii au declanșat ofensiva și pe flancul stâng, apărarea franceză se organizase și a fost capabilă să reziste presiunii.

La 30 martie 1916, într-o scrisoare către von Knobelsdorf, Falkenhayn a avut primele semne de întrebare în privința continuării ofensivei la Verdun. Dar colegul său i-a răspuns prompt că se impune continuarea efortului și bătălia a continuat, luând aspectul unei confruntări de uzură și epuizare. Diferența evidentă de opinii între cei doi comandanți arată că îndoiala asupra

rezultatului final își făcea loc în tabăra germană.

Bătălia a continuat cu violență extremă în săptămânile următoare, dar, în pofida unor succese, cum ar fi cucerirea fortului Vaux (7 iunie 1916), germanii nu au reușit să-și atingă obiectivele. La 1 mai 1916 a avut loc o reorganizare a dispozitivului francez, generalul Pétain primind comanda Grupului de armate centru. Comandantul trupelor franceze de la Verdun a fost numit generalul Robert Nivelle.

„Plagiatul” britanic și criza înaltului Comandament german

Declanșarea la 1 iulie 1916 a marii ofensive britanice, susținută de francezi, pe Somme, a schimbat în bună măsură datele problemei marcând sfârșitul primei mari perioade a confruntării de la Verdun, în care germanii au avut inițiativa. Interesant că în ofensiva de pe Somme britanicii au aplicat aceeași tactică a „petei de ulei”, ceea ce a determinat ca publicațiile germane să-i acuze de „plagiat ordinar”.

În următoarele luni, germanii au mai executat atacuri de amploare, reușind să obțină

doar succese minore, fapt care a generat o criză de comandament. La 21 august 1916, Falkenhayn a dat o directivă operativă în care menționa că situația generală impunea ca francezii să aibă convingerea că ofensiva germană nu a fost abandonată și că ea va fi continuată în mod sistematic. Dar conduita va fi stabilită de grupul de armate condus de Kronprințul Wilhelm și de statul său major, care va alocă și mijloacele adecvate.

În memoriile sale, Kronprințul arată că această decizie l-a nemulțumit, întrucât transfera întreaga responsabilitate a bătăliei din zona Verdunului asupra grupului de armate pe care îl comanda, ceea ce i se părea inacceptabil. În consecință, i-a cerut tatălui său, împăratul Wilhelm al II-lea, să îi dea lui Falkenhayn un nou comandament. La 29 august 1916, acesta a primit comanda Armatei a 9-a, nou formată, care va acționa, cu mult succes, împotriva României. Împăratul l-a numit în locul lui Falkenhayn pe mareșalul Paul von Hindenburg, secundat de Erich von Ludendorff. Cei doi vor conduce armata germană până la sfârșitul ostilităților, în noiembrie 1918.

La 31 august 1916, Kronprințul Wilhelm a propus împăratului, într-un lung raport,

Nicolae Iorga către Basil Munteanu

București, 8 aprilie 1925

Scumpe domnule Munteanu,

D. Drouhet [Charles, 1879-1940; descendent al unei familii de francezi expatriați, din 1915 profesor la catedra de Limba și Literatura Fran-

Nu poți rămâne la Paris mai departe și doctoratul îl vei trece aici.

Dacă aceste recomandări nu le-ai observa, voi cere să restitui cheltuielile făcute cu d-ta la Școală și vei căuta aiurea decât la mine stima și simpatia de care așa de larg ai avut parte până acum.

În credința că mă vei asculta și vei reveni asupra unei greșeli trecătoare, te rog a primi salutările mele.

N. Iorga

B. Munteanu
către N. Iorga

Fontenay-
aux-Roses,
21 aprilie
1925

Mult stimat
domnule pro-
fesor,

Scrisoarea
d-voastră m-a
întristat și m-a

jicnit [sic]. M-a întristat fiindcă a fost dat ca prima scrisoare pe care am onoarea s-o primesc de la Dvs. să fie concepută în termeni de vehementă indignare. M-a jicnit fiindcă în chip categoric puneți la îndoială grațitudinea mea, simțul meu de onoare, sinceritatea atitudinii mele, adică cele mai elementare datorii ale unui caracter ce se pretinde cinstit. Nici acuzațiile, nici sancțiunile făgăduite nu mi se cuvin și vă cer permisiunea să le resping ferm. Vă rog să credeți

că niciodată până acum nu mi s-au contestat calitățile de cinste și rectitudine pe care mi le contestați; jicnirea e cu atât mai gravă.

Scrisoarea D-voastră mi-a sosit tocmai în zilele când pregăteam o comunicare pentru Hautes Etudes; am avut nevoie de toată încordarea pentru a rezista loviturii covârșitoare și nemeritate pe care mi-ați dat-o.

Nu cred în utilitatea proceselor de intenții. Mi se pare într-adevăr firesc ca un doctorat de limbă și literatură franțuzească să fie trecut în țara respectivă. Știam, desigur, că nu aprobați trecerea doctoratului altundeva decât în țară; cunoșteam chiar cazuri când ați luat atitudine ferm potrivnică. Până acum însă s-au prezentat numai cazuri de doctorat în istorie și socoteam că situația mea va fi interpretată altfel. Oricum ar fi, vă pot asigura de un lucru: n-aș fi luat nicio hotărâre înainte de a o fi supus vederilor și aprobării D-voastră. Aveam intenții pe care D-voastră nu le aprobați, pe temeiuri fără îndoială solide. Nu-mi rămâne decât să mă înclin.

Doctoratul e pentru mine un lucru relativ îndepărtat. Sunt însă prea puțin vanitos pentru a aspira la titluri, la anume titluri. Doctoratul de la Paris nu m-ar măguli mai mult decât cel din țară, căci titlurile interesează puțin, tot așa de puțin pe cât de mult interesează pregătirea.

Această ultimă propoziție mă îndrumă către a doua parte a chestiunii: prelungirea șederii mele în Franța. Nici

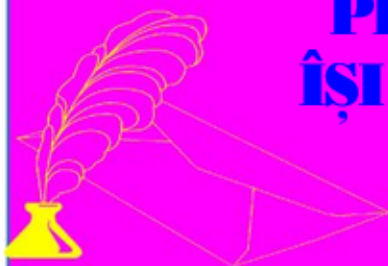
Școala de la Fontenay-aux-Roses

ceză a Universității din București] îmi dă o veste pe care n-am așteptat-o. Între altele, pentru că aveai datoria să fi sincer față de mine: aceia că ai intenția să rămâi și după ieșirea din Școală la Paris și de a cerși un doctorat acolo.

Întrucât am putere asupra d-tale, prin binele pe care ți l-am făcut, ți-o interzic formal, cum trebuie să ți-o interzică și simțul d-tale de onoare, căci ai știut la intrarea în Școală condițiile la care te îndatorești.

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Magistrul...

... și discipolul cel neascultător

Viața culturală românească în perioada interbelică a fost dominată, indiscutabil, de personalitatea lui Nicolae Iorga. Istoric cu o operă prodigioasă, prezență impunătoare în istoriografia internațională, acesta s-a manifestat ca un adevărat Jupiter tonans când și-a apărat creațiile instituționale. La Paris, la Fontenay-aux-Roses, i se datorează întemeierea Școlii române care pregătea specialiști români în domeniul științelor sociale.

Rezultatul cercetărilor acestora se publica în volumele de *Mélanges*. Obligativitatea pentru cursanți de a se întoarce în țară, odată stagiul terminat, nu era unanim agreată. Unul dintre împotriviții a fost Basil Munteanu. Acesta dorea să se specializeze în limba și literatura franceză pentru care, firește, era preferabil să continue studiile în Franța. Intransigentul profesor nu împărtășea acest punct de vedere. Din dramatica lor confruntare epistolară am ales două scrisori grăitoare pentru optica a două generații de intelectuali. Trebuie să amintim că B.M., deosebit de înzestrat, și-a trecut la mari răstimpuri examenele, ceea ce explică și dobândirea târzie a unor titluri academice. Nu la fel s-a întâmplat cu bunul său prieten C.C. Giurescu. Alert și dornic de afirmare, acesta își

dublează desăvârșirea profesională cu ascensiunea politică. O face concomitent cu antipatia sporită față de Nicolae Iorga. Se va ralia disidenței liberale a lui Gheorghe Brătianu, și coincidență, grupului de istorici potriviți lui Iorga, strânsi în jurul proaspetei Reviste Istorice Române. E expresia luptei între vechea școală istorică dominată de Iorga și cea nouă, grupată în jurul lui Gheorghe Brătianu. C.C. Giurescu face un pas mai departe: încearcă, pătimas, să demoleze opera monumentală a „individului” N. Iorga.

Scrisorile pe care le publicăm rămân o mărturie impresionantă a vrăjmeziei ce stăpânea mediul universitar, considerat poate de mulți ca un tărâm al armoniei și înțelegerii colegiale.

Scrisorile au fost extrase dintr-un volum publicat la Paris în 1979 de Emmanuelle, soția lui Basil Munteanu.

În ce mă privește, vara care a trecut a fost bogată în fapte. În primul rând trebuie să-ți spun că am intrat în politică. Evident, alături de Gh. Brătianu și împreună cu Lambrino, Panaitescu, Rosetti, Papacostea (Victor) și în general întreaga noastră generație. Vei găsi, socot, naturală mișcarea noastră și necesară. Am impresia că suntem, prin garanțiile de moralitate și dezinteresare ce prezentăm, singurii care putem întreprinde ceva serios, decisiv chiar, în viața politică românească.

Mișcarea lui Gheorghe Brătianu, de care îți va fi vorbit desigur Lambrino, are un răsunet extraordinar. La fiecare întrunire, în toate colțurile țării, mii de oameni. Toți consideră pe șeful nostru ca singura posibilitate de îndreptare a nenorocitei noastre de țări. Național-țărăniștii au avut una din guvernările cele mai ticăloase din câte am înregistrat de la '66 încoace. Furtul a fost legiferat. Dar nu pot să-ți spun aci nici a suta parte din scandalul politicii românești. Când vei veni încoace, vom vorbi și vei vedea. Suntem siguri că ești alături de noi. Dacă poți s-o faci, scrie-i o scrisoare lui Gh. Brătianu și trimite-i adeziunea ta. Dintre universitari sunt cu noi

Ciobanu, Tafrali, Petre Dragomirescu, Dan Rădulescu (Cluj), Minea, Cartoian și o sumă alții pe care n-ai de unde-i cunoaște.

E nu numai lupta dintre două concepții și morale politice, e și procesul dintre două generații.

Al doilea fapt e demisia mea de la Așezămintele Brătianu. Urmând pe Gh. Brătianu, mi-am dat demisia de

rabilă cu aceea din 1920 în favoarea lui Averescu. Al treilea fapt e începutul rupturii cu Iorga. Ne atacă în *Neamul românesc* și se plânge la toată lumea că la el nu mai e ideal, de vreme ce toți cei tineri au venit în jurul lui Gh. Brătianu.

Îi prevăd o bătrânețe amărâtă, dar nu din vina noastră, ci din a firii lui. Cred că apariția revistei noastre de specialitate (pe care o scoatem de la 1 ianuarie, comitet de direcție: Gh. Brătianu, Lambrino, Panaitescu, Cartoian și subsemnatul) îl va scoate definitiv din sărite. Nu ne putem însă condamna la veșnică tăcere.

Mă bucură că ești voinic. Scrisoarea ta respiră optimism. Fii sănătos și să ne vedem cât mai

curând cu bine.

Al tău cu toată dragostea,

C.C. Giurescu

Același către același

București, 29 XII 1931

Dragul meu, sunt nedumerit. Eu credeam că ți-am răspuns îndată după primirea lucrării tale despre d-na de Staël, comunicându-ți totodată știri în legătură cu catedra. Din scrisoarea ta rezultă că n-ai primit nimic. Să nu-ți fi răspuns, mi se pare curios.

Gheorghe Brătianu și Victor Papacostea (primii doi din stânga)

la Așezămintele lui Vintilă [Brătianu] și Dinu [Brătianu]. Asta înseamnă 200.000 lei mai puțin pe an. După cum vezi, politica înseamnă pentru mine, chiar de la început, sacrificiu. Acest fapt însă a determinat pe 30 de profesori universitari și secundari să vie cu mine la Gh. Brătianu. Cu toții am redactat un „Apel către intelectuali” din care-ți trimet un exemplar. Răsunetul a fost considerabil: 50% aproximativ din profesorii secundari sunt cu noi și foarte mulți învățători și preoți. E o mișcare populară compa-

aici n-aș fi luat o hotărâre înainte de a o vă fi supus. Toți cei cărora le-am vorbit de această intenție știu perfect că în socotelile mele D-voastră aveți locul de ultimă instanță. La terminarea stagiului meu la Școală, mi-aș fi luat libertatea să vă întrețin asupra acestui lucru, supunându-vă în chip leal argumentele mele și rugându-vă să le luați în considerare. Cei doi ani petrecuți la Școală, sub binevoitoarea D-voastră oblăduire, nu mi-ar fi permis o atitudine în dezacord cu ceea ce socotiți util și indicat.

Socotesc prematur să insist de pe acum asupra argumentelor care îndreptățesc prelungirea studiilor mele în Franța. Cu voia

D-voastră rezerv această discuție pentru la toamnă. Îmi permit totuși să menționez aceste argumente fără să le dezvolt: 1. Față de cerințele actuale, o pregătire solidă în materie de limbă și literatură franțuzească este imposibilă în doi ani. M-aș întoarce deci la toamnă nepregătit în specialitatea mea, nu din pricina lipsei mele de sârguință (pot aduce oricând probe concludente de contrariu), ci din pricina imposibilității materiale de a mă pregăti suficient într-un timp așa de scurt. 2. Toate lucrările mele vor fi definitiv penalizate în clipa când mă voi

depărta de Biblioteca Națională; voi fi condamnat la o activitate de impresionist pe care desigur ați blama-o. 3. M-aș găsi în condițiuni de vădită inferioritate față de toți aceia care mai fericiți decât mine vor fi avut timpul să se informeze suficient și să ducă la capăt formația lor de oameni de specialitate. Cu ce îndrăzneală mă voi prezenta alături de ei la con-

Nicolae Iorga înconjurat de câțiva dintre elevii școlii

cursuri? 4. Îmbarcarea mea în țară în chip prematur ar însemna înmormântarea unei cariere. Nu pot să cred că D-voastră veți încuviința acest lucru.

Oricum, afirm că tot ce voi face va fi supus vederilor Dvs. Îmi rămâne să vă cer iertare pentru proporția acestei scrisori și să mă socotesc, cu traic devotament, al D-voastră,

Munteanu

C.C. Giurescu către Basil Munteanu

București, 13 III [1]927

Dragul meu, o veste bună: așeară consiliul Facultății, discutând împărțirea burselor, a hotărât ca aceia „Hillel” [creată de Hillel Manoah, 1797-1862, președintele comunității evreilor de rit spaniol din București] de 5.000 (cinci mii) lei să ți se acorde ție pentru anul acesta. Propunerea a făcut-o Drouhet; am spus și eu ce am crezut de cuviință și consiliul a aprobat. Voi spune secretarului un cuvânt și o să primești cât mai grabnic zisa sumă. Vei putea petrece o săptămână de Paști undeva.

Mai multe, într-o viitoare scrisoare. Acum te las și te îmbrățișez cu veche dragoste,

Costache

Același către același

București, 7 oct. 1930

Dragul meu, scrisoarea ta mi-a făcut multă plăcere. Un singur lucru m-a surprins: că te-ai putut îndoi o clipă măcar de sentimentele ce-ți păstrez. Legăturile pe care le am cu tine, cu Nandriș [Grigore, 1895-1968, specialist în filologie slavă și indo-europeană] și încă doi sau trei prieteni comuni nu sunt din cele care să nu reziste timpului sau tăcerii. Poți să fi singur că întotdeauna vei găsi în mine același prieten.

Stampă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, care prezintă kunoichi deghizate în servitoare ce încearcă să obțină informații într-o ceainărie

忍者

Cuvântul ninja, pictogramă kanji

FEMEILE NINJA ÎNTRE POVESTE ȘI ADEVĂR

THEO STĂNESCU-STANCIU

Stăpâni ai invizibilului, mânuind cu precizie, finețe și artă orice armă letală, totodată spioni și ucigași perfecți, depinzând doar de respectul total al codului onoarei, luptătorii ninja au rămas, de-a lungul istoriei, încă învăluiți de mister. S-au născut legende, s-au spus povești, s-au impus personaje: de cărți de aventuri, de film, de benzi desenate, de animație sau jocuri video. Iar, când în spatele glugilor negre ieșeau la iveală trăsăturile aparte ale unei femei, surpriza era totală!

Mult mai complexă decât ar părea la prima vedere, istoria luptătorilor ninja a fost una dificil de înțeles. În primul rând, din cauză că au existat foarte puține informații scrise despre acești eroi. Chiar și atunci când marii seniori

niponi au făcut apel la serviciile lor, aceasta nu a reprezentat deloc o afacere la lumina zilei. Încă de la începuturi, ninja au trăit învăluiți de secret. Totul a fost conceput pentru a nu lăsa nici cea mai mică urmă: comenzile erau

Un ninja în acțiune

În orice caz, dacă așa s-a întâmplat, iartă-mă. Dar am impresia foarte puternică de a-ți fi răspuns.

Un lucru e însă clar. Chiar dacă nu primești de la mine niciun rând timp de patru ani, necum de patru luni, să nu te îndoiești de prietenia mea, care rămâne neschimbată. N-am mulți prieteni, dar la acei pe care-i am, țin. Deci, din partea asta, nicio grijă să n-ai.

Am ținut seamă cât am putut de observațiile tale în ce privește revista.

Caut ca mai toate notițele bibliografice să cuprindă și câteva aprecieri. Cele importante au toate. În ce privește dările de seamă asupra istoriografiei noastre, în genere, îți satisfac dorința publicând în numerele IV și I din anul al doilea un studiu asupra operei de sinteză a lui Iorga, *Istoria*

românilor și a civilizației lor, „traducere” după dânsul, din limba franceză, o nouă ediție după mine, cu adaose și modificări a lucrării *Histoire des roumains et de leur civilisation*. E o operă de sfârșit de carieră, scrisă la 60 de ani. Deci un „nec plus ultra” al forțelor sale științifice. O analizez sub raportul planului, informației și metodei, ajungând la concluzii extrem de defavorabile individului. Întrucât această lucrare a apărut și în fran-

tuzește și fiindcă e necesar să fie lumați și oamenii de știință din Franța despre valoarea ei, voi adăuga un rezumat francez larg de vreo 20-25 pagini.

În țară revista a fost foarte bine primită și e urmărită cu mult interes. Mai ales partea de critică și bibliografie mi se spune că aduce servicii.

Și cu asta trecem la tine. Sunt dezolat că, în loc să primesc tezele de doctorat, primesc alte lucrări foarte

dată de Cernăuți, unde e o catedră de limbi române, care ar putea fi transformată. I-am răspuns că știu de ea, dar aci ar fi mai interesant să putem face ceva. Poate o da Dumnezeu să se curețe, că tot e pierdut de acum. Pe jumătate paralizat, abia vorbind; cursul e slab de tot, o umbră de ce fusese odată.

Oricum ar fi însă să se aranjeze, la Cernăuți sau la București, e necesar să ai diploma de doctor. Deci ia-o cât mai curând. Lui Si-sești [Nicolae Ionescu, 1888-1954, medic neurolog] i se face o conferință la Medicină. Eram la Minister când se aranja lucrul de frate-său [Gheorghe, agro-nom] și de Kirițescu. O merită pe deplin. Și în curând cred că va fi profesor plin.

Pe aici, criză din ce în ce mai grea. Într-un an ni s-a redus leafa cu

37%. Toată lumea o duce rău. Noroc că avem ce mânca. Mă tem însă de primul an de secetă. Ai mei sunt bine cu toții. Nevastă-mea îți trimite multe salutări. Iar eu te îmbrățișez cu dragoste,

Costache

P.S. Lambrino cred că va fi numit cu 81 după Crăciun. Are până acum iscăliturile mai importante, printre care și a lui Iorga. Cu Rosetti nu știu dacă va merge tot așa de ușor. ■

Constantin C. Giurescu
(în costum alb al Frontului Renașterii Naționale)
discută cu Alexandru Tzigara-Samurcaș;
primul din dreapta Alexandru Rosetti

interesante de altfel și admirabil scrise, dar care puteau să apară prea bine și după doctorat. Nu înțeleg de ce-l tot amâi. Cred că *ton siège de Malte est fait*. Dă-i drumul deci. Altfel, toată viața ai să găsești de adaos și de prefăcut. E necesar să ai titlul mai repede, căci altfel poți fi handicapat de unul care-l are.

Am vorbit la ultimul consiliu cu Drouhet de tine. I-am spus că trebuie să facem ceva aici, mi s-a părut însă cam *tiède* [călduț]. A pomenit în-

folosindu-se de tăisuri tratate sau unghii false înmuiate în poțiuni ucigătoare. Dar

strangula sau pudrele care aduceau orbirea (pe mai lungă sau mai scurtă durată) erau mereu la îndemână. În plus, faptul că, mizând în special pe atuurile sexuale, puteau să intre pe sub pielea aproape oricui, chiar și a celui mai temut inamic sau mai important senior (*daimyo*), le conferea poziții de invidiat, în comparație cu cele ale omologilor bărbați. Folosindu-se ade-

sea de lacrimi false, de inimi rupte, de talente sexuale, chiar și de abile tehnici psihologice sau mentale deschideau și ușile cele mai ferecate.

Dar, din nou, devine dificil să desfacem povestea de realitate!

una dintre cele mai spectaculoase arte peste care au devenit aproape măiestre, prin îndelungi și neobosite exerciții, era suflatul

unui ac fin în irisul inamicului. Cu extrem de mare finețe îl ascundeau în gură și, pentru care lovitura să fie fatală, o dădeau când erau cel mai aproape, față în față. De cele mai multe ori, dușmanul, prins pe picior greșit, își lua cu sine, pe celălalt târâm, uimirea profundă. Despre originile acestei tehnici nu se cunosc, de asemenea, prea multe. Poate că, la începuturi, a fost vorba de un simplu și copilăresc joc, pe care fetele mai agile, pentru a-și pierde vremea, l-au adus la nivel de artă. Pentru mulți dintre contemporani procedeul era considerat doar o legendă...

Accesoriile și cunoștințele luptătoarelor ninja nu se opreau aici. Cordoanele menite a

Takeda Shingen
și o reprezentare a bătăliei de la Kawanakajima

Un personaj-nălucă, ninja perfect

Existența efectivă a femeilor ninja este destul de obscură, prea puține surse scrise vorbind despre talentele și reușitele lor. Mochizuki Chiyome este poate cea mai cunoscută *kunoichi* din istoria Japoniei. Provenea dintr-o familie nobilă, Koga, care a reușit să stabilească o alianță matrimonială cu familia Takeda și să-și trimită fiica să devină soața lui Moritoki, nepotul unuia dintre cei mai puternici seniori ai clanului Takeda, Shingen (1521-1573), renumit, de altfel, pentru abilitățile sale militare.

Termenul *kunoichi* a fost menit în Japonia medievală să le desemneze pe femeile ninja. Etimologic, după unele interpretări, acesta ar însemna „persoana care posedă cele nouă talente” (traducerea efectivă este „nouă plus unu”). Chiar dacă în nicio sursă serioasă nu există un repertoriu exact al acestor nouă talente, povestea nu ar fi foarte departe de adevăr, căci în multe dintre legendele luptătorilor magici, cifra nouă deține o importanță capitală. Mai mult, ideograma *ku* corespunde tocmai acestei cifre, *ichi* numărului 1 (cel care descrie persoana), iar *no* se poate traduce tocmai prin „talent”.

După alte interpretări, totul s-ar referi la realitatea biologică a femeii, care are nouă plus... una găuri (zece), în contrapondere cu bărbatul, care deține doar nouă! Astăzi, *kunoichi* este considerat ca un termen *kanji*, acele pictograme care se pot citi diferit și pot avea înțelesuri diverse, în funcție de modul în care sunt combinate cu alte pictograme.

transmise din gură în gură, căci misiunile primite vizau, cel mai adesea, acțiuni de spionaj, infiltrări în târâmuri inamice sau lupte de guerilă. Pentru a rămâne sub aura necunoscutului, și-au ridicat adăposturi în cele mai întunecate și retrase colțuri de munte. Stăpâni absoluți ai dezinformării, disimulării și deghizării, au știut mereu să se folosească (sau chiar să le creeze ei înșiși!) de cele mai fantastice povești și zvonuri legate de abilitățile și reușitele lor.

Kunoichi – femeile ninja

Dar, de departe, femeile ninja (așa numitele *kunoichi*) sunt și mai rar menționate în cronici sau în scrierile istorice decât omologii lor masculini. Una dintre singularele astfel de scrieri ar fi cea denumită *Bansenshukai* (literal, *Cele două mii de râuri care se varsă în mare*), o colecție de învățăminte, compilată se pare pe la începutul perioadei Edo, în 1676, de un maestru ninja din provincia Iga, pe numele său, în diverse variante, Fujibayashi Sabuji, Fujibayashi Yasutake sau Fujibayashi Yasuyoshi. Și această situație a rarei lor apariții, dacă stăm și ne gândim, ar putea fi generată de cel puțin trei cauze majore. În primul rând, ca orice societate medievală, cea niponă a fost, aproape exclusiv, una aparținând bărbaților. Apoi, după cum o spune și definiția lor, odată intrat în lumea ninja, pășcai într-un târâm al umbrelor, al secretului. În același timp, omagiați, dar și huliți, foarte temuți și asemuiți deseori demonilor, au devenit paria,

Ipostaze din antrenamentul unor ninja...

situați chiar și la limita inferioară a umanității.

Viața de zi cu zi, pregătirea fizică, dar mai ales mentală a membrilor *kunoichi* au fost poate și mai riguroase decât cea a luptătorilor ninja bărbați. Erau nevoite să învețe să mânuiască aceleași tipuri de arme mortale și să stăpânească aceleași tehnici de diversiune. Iar accentul trebuia să cadă pe eficacitate. Forța brută (musculară) nu mai era una esențială. În schimb, vitală devenea arta cunoașterii punctelor nevralgice ale organismului uman: să știi unde și cât să presezi, cu

un efort minim, dar rezultate spectaculoase. Ninja *kunoichi* erau letale și pentru faptul că puteau să se facă ușor nevăzute, neremarcate, ascunse sub kimono-urile de curtezană, gheșă sau simplă lucrătoare a pământului. Pătrundeau până în intimitatea căminelor celor pe care primiseră comanda să îi ucidă. Le aflau cele mai întunecate secrete și, fără nicio urmă de teamă sau remușcare, le aduceau moartea.

Unele dintre cele mai îndrăgite și utilizate arme de către ninja *kunoichi* au fost, încă de la începuturi, cele cu lame extrem de ascuțite. Fie pumnale scurte, fie săbii lungi și meticolos pregătite pentru atac le-au devenit aliatele

perfecte. Adesea, lamele erau ascunse în faldurile veșmintelor, în centuri, instrumente muzicale, umbrele sau chiar în buchetele de flori pe care le purtau peste tot cu grație.

Stăpâne absolute ale tainelor întunecate ale otrăvurilor, luptătoarele ninja nu se sfiau să își sporească letalitatea atacurilor

... și al unor kunoichi

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● La ce servește o trusă de bărbierit ● Omori dragonul și dai peste șerpărie
● „Masacrul de Crăciun” ● Să-i ajutăm să se distrugă reciproc ● „Aici coboară
spionii” ● Locatarii aclamă cu însuflețire distrugerea clădirii lor

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Într-o zi a lunii mai, 1992, agentul D/813317, un proaspăt recrut, pătrundea în vechiul sediu al MI6 din Century House plin de încredere. Se întorcea din fosta Iugoslavie, unde îndeplinise o misiune sub acoperirea de ziarist. Practic, se așezase la o masă anume, pe terasa unei cafenele, în portul croat Split, și făcuse o comandă care îi fusese indicată la plecarea din Londra. Chelnerul i-a adus-o și în zaharniță a găsit o bucată de hârtie. S-a întors la hotel. Nu era nimic scris pe ea. A tratat-o cu o substanță din flaconul de aftershave și au apărut litere fără vreun înțeles. A ascuns-o într-o despărțitură anume făcută în trusa de bărbierit. Reîntors la Londra, a predat trusa de bărbierit și și-a scris raportul.

Tânărul ofițer MI6 se numea Richard Tomlinson și părea să aibă o carieră promițătoare în față. Ea s-a încheiat brusc, spune el, în ziua când a fost chemat de șeful lui și întrebat dacă era gata să finalizeze un plan pus la cale pentru asasinarea liderului sârb Slobodan Miloșevici. După ce a citit dosarul, Tomlinson s-a ridicat brusc și a părăsit biroul. A fost pus la index, a primit notări de serviciu din ce în ce mai proaste și în final a fost dat afară. Dar scandalul a luat amploare atunci când Tomlinson a declarat, după moartea prințesei Diana, că accidentul semăna teribil cu planul alcătuit pentru asasinarea lui

Miloșevici. A scris și o carte despre experiența trăită în MI6, fără acordul Serviciului. MI6 căpătase propriul Peter Wright (*Magazin istoric*, nr. 1/2015; 7/2016).

Era un semn că, la fel ca în MI5, noii ofițeri nu mai acceptau să lucreze după regulile potrivit cărora funcționaseră până atunci serviciile secrete britanice. Nici nu ar mai fi putut să o facă, pentru că, așa cum am văzut în episodul anterior, Curtea europeană a drepturilor omului decisese că orice serviciu de informații trebuia să aibă o bază legală, iar britanicii începuseră să se adreseze

Cum Moritoki a căzut răpus într-una dintre numeroasele bătălii care scurtcircuitau viața de zi cu zi a Japoniei medievale (10 septembrie 1561, cea de-a patra bătălie de la Kawanakajima, „insula dintre râuri“, în nordul provinciei muntoase Shinano, în care s-au confruntat samurail Takeda Shingen și Kenshin Uesugi și 18.000 de luptători, dintre care peste 10.000 și-au găsit sfârșitul), unchiului i-a revenit protejarea tinerei văduve. Dar Shingen Takeda (figură emblematică a istoriei nipone, cunoscut astăzi în special grație peliculei din 1980, *Kagemusha, umbra războinicului*, sub semnătura lui Akira Kurosawa) a descoperit talente speciale în tânăra care i-a călcat pragul: era extrem de inteligentă, agilă și cu o voință teribilă. Strategul a descoperit multe asemănări în firava Chiyome. După ce i-a dezvăluit toate secretele artei războiului, pe care le stăpânise cu măiestrie, Shingen i-a încredințat tinerei sarcina de a recruta ea însăși fete și a le antrena pentru a crea o rețea operațională de adevărate spioane. Reprezentase candidata perfectă, căci se născuse și copilărise într-o regiune renumită în tradiția ninja, unde se formaseră cele două școli importante.

Chiyome și-a stabilit cartierul general în satul Nazu, regiunea Shinshu (în prezent, orașul Tomi, prefectura Nagano) și a început să recruteze tinere. Începutul cu încetul, visul lui Shingen prindea contur. Lui Chiyome i s-au alăturat orfane, prostituate, victime ale războaielor civile în special fete care fie pierduseră totul și nu mai aveau pe nimeni pe lume, fie renunțaseră la tot. Pentru multe dintre ele, a se alătura armatei lui Chiyome reprezenta o a doua șansă, și una de proporții! Cu toate că ele au crezut inițial că lecțiile dure și grele erau menite a le forma pentru viața de cuplu, și-au dat seama că scopul final era unul mult mai dificil de atins: să

ajungă informatoare eficiente, seducătoare, mesagere și, la nevoie, asasine perfecte.

Pentru a putea călători peste tot cu ușurință, fără a trezi nici cea mai mică urmă de îndoială, fetele lui Chiyome au fost educate în stilul preoteselor miko, cele care oficiau și păzeau sanctuarele shintoiste, și cărora le-au adoptat și ținuta. Mai mult, toate au fost transformate, după chipul abilei Chiyome: „subțire, simpatice, fire deschise, inimoase“.

Cu timpul, au devenit adevărate experte în arta deghizării: se transformau, dintr-o dată, prin câteva retușuri vestimentare sau de machiaj și postură, în actrițe, prostituate sau chiar gheșe. După unele calcule, este posibil ca Chiyome să fi reușit să strângă laolaltă între 200 și 300 de *kunoichi*, în serviciul clanului Takeda și a lui Shingen personal, care, astfel, s-a transformat într-una dintre cele mai informate persoane ale timpului său, un avantaj special pe care l-a mânuit cu abilitate. Avantaj care nu i-a conferit și protecție, Shingen stingându-se în mod misterios, în 1573. A fost și perioada în care Chiyome a dispărut, la rândul ei... Nu a fost niciun epilog, nicio moarte suspectă sau însângărată, nicio captură de proporții – nimic! Cronicile nu înregistrează niciun eveniment din care să presupunem continuarea rețelei lui Chiyome. Pur și simplu s-a evaporat, devenind in-

vizibilă, poate stăpână perfectă a tehnicilor ninja, renumite în această direcție.

Deoarece, din nou, și despre Chiyome s-au păstrat foarte puține date în cronicile vremii, unii istorici înclină spre varianta că totul nu ar reprezenta decât una dintre nenumăratele povești ale epocii Edo!

Real sau nu, personajul a atras și continuă să atragă. Pentru împătimitii jocurilor video, o încarnare a lui Chiyome apare în *Red Ninja: End of Honor* (Ninja cel roșu: Sfârșitul onoarei), dar și chiar în *Pokemon Conquest* (Cucerirea lui Pokemon). ■

Imaginea comercială a unui ninja

a continuat să funcționeze. Tinerii recruți urmau un curs de șase luni, antrenându-se în lupta corp la corp, cu arme și fără, executau trageri cu diverse arme, în general urmau cam același antrenament prin care trecuseră cei din S.O.E. în timpul războiului.

I altă direcție de activitate căreia i s-a acordat o atenție sporită a fost cea denumită „Hackint” (mai pe românește obținerea de date electronice), pentru a o deosebi de „Sigint” (interceptarea comunicațiilor) și „Humint” (spionajul clasic). Există un precedent, dinainte de 1989. Serviciul de Securitate canadian montase în 1973 o operațiune denumită „Ham”. Canadienii au pătruns atunci clandestin în sediul partidului separatist din Quebec, au luat benzile magnetice ale calculatoarelor pe care erau stocate numele membrilor grupării (suntem încă în faza de pionierat, când datele erau păstrate pe benzi magnetice, iar calculatoarele ocupau câte o încăpere întreagă), le-au dus la o firmă de calculatoare „prietenosă”, le-au copiat și le-au adus înapoi, înainte să înceapă programul de lucru. Afacerea a ieșit până la urmă la iveală și a dus la înlocuirea lui Royal Canadian Mounted Police Security Service cu o agenție civilă, Canadian Security Intelligence Service.

Un alt scandal a fost provocat de un grup de germani, care la începutul anilor '80 ai secolului trecut au încercat, fără succes, să pătrundă în sistemul de calculatoare ale Pentagonului pentru a obține date despre „războiul stelelor”. Dar abia în 1992 s-au gândit cei de la MI6 să exploateze o asemenea variantă de a obține date. Au invitat un ofițer care se pricepea la calculatoare într-o cameră din Century House, i-au pus în față un

calculator și i-au cerut să arate ce poate, fără să îi aloce niciun buget. Rezultatele au fost atât de convingătoare, încât au înființat o întreagă secție.

Și pentru că am menționat numele vechiului sediu al Serviciului, Century House, să spunem că la scurtă vreme după ce Serviciul a intrat în legalitate, s-a mutat într-o clădire nouă, inaugurată în prezența reginei. Aprobarea pentru cumpărarea terenului și ridicarea noii construcții fusese dată încă de premierul Margaret Thatcher. S-a considerat că Century House nu putea oferi suficientă protecție, căci la baza ei era o benzinărie. Cât despre secretul

propriu-zis, este suficient să spunem că șoferii de autobuz anunțau, când ajungeau în stația din apropiere: „Aici coboară spionii!”. În timpul primului război din Irak se glumea chiar că irakienii nu aveau decât să dea foc benzinăriei pentru a arunca spionajul britanic în aer.

Noul sediu al MI6, Vauxhall Cross, este o construcție ce amintește de jocurile de lego. Arhitectul care a conceput-o, Terry Farrell, s-a inspirat, între altele, și din templele mayașe și aztece. În anul 2000 s-a tras asupra clădirii cu un aruncător de grenade antitanc rusesc, RPG-22. Lovitura i-a produs stricăciuni superficiale.

Părerea locatarilor despre clădirea care îi adăpostește s-a vădit cel mai bine cu ocazia proiecției organizate pentru ei, în 1999, a filmului *Lumea nu este de ajuns*, din seria *James Bond*. La scena în care clădirea este distrusă aproape complet, asistența a aclamat cu înșuflețire.

S-au produs și alte schimbări în spionajul britanic. Cu ce efecte concrete vom vedea în episodul următor.

(Va urma)

Sir Michael Quinlan, autorul raportului care a declanșat „masacrul de Crăciun”

Curții cu plângeri legate de interceptarea corespondenței și a telefoanelor (*Magazin istoric*, nr. 7/2016).

După încetarea „Războiului Rece”, lumea se schimbase. Șeful MI6, Colin McColl, își amintea că atunci când mergea la sediul guvernului, Whitehall, i se punea uneori întrebarea, de către cei care știau cu ce se ocupă: „Mai ești încă aici?”. În august 1991, după puciul eșuat de la Moscova, șeful Comitetului Întrunit pentru Informații (Joint Intelligence Committee), organismul guvernamental care coordonează serviciile de informații din Marea Britanie, deschisese o sticlă de șampanie și toastase pentru sfârșitul Uniunii Sovietice; și asta fusese totul. Ce trebuia să facă serviciul de spionaj britanic pe viitor nu le-a spus nimeni clar, atunci. A urmat o perioadă de introspecție, cam cum se petrecuseră lucrurile după războiul burilor, după Primul și Al Doilea Război Mondial, și, treptat-treptat, spionii britanici s-au adaptat la noile realități. Au fost și mici scandaluri, ca atunci când s-a propus unificarea cu Serviciul de Securitate (MI5). Sau ca atunci când Foreign Office a început să calculeze cât spațiu ocupau oamenii MI6 în ambasadile britanice de unde acționau sub acoperire și a pretins plata chiriei pentru ele. MI6 i-a prezentat un calcul cât lucrau spionii săi pentru Foreign Office, ca să-și asigure acoperirea diplomatică, și lucrurile s-au calmat.

S-a alcătuit și un raport care analiza locul MI6 în noile realități internaționale, definite plastic de James Woolsey, directorul CIA: am ucis dragonul sovietic și ne-am trezit cu o junglă de șerpi. Era alcătuit de Sir Michael Quinlan, fost subsecretar de Stat permanent în Ministerul Apărării. În baza lui, McColl a declanșat o serie de reforme care

au culminat cu așa-numitul „masacru de Crăciun”, din decembrie 1993. O întreagă echipă de ofițeri în vârstă, cadre de conducere, a fost înlocuită cu o generație mai tânără, iar anul următor locul lui McColl a fost luat de David Spedding, care acționase pe spațiul Orientului Mijlociu, nu împotriva U.R.S.S.

Pe lângă reorganizările interne, s-a modificat și accentul pus pe misiunile serviciului de spionaj. A sporit accentul pe misiuni „perturbatoare”. O formulă elegantă pentru acțiunile prin care grupările antagoniste erau încurajate să se lupte una cu cealaltă.

Asemenea metode s-au dovedit capabile să submineze diversele facțiuni din Orientul Apropiat și alte zone de interes mult mai eficiente decât metodele folosite în perioada „Războiului Rece”: mișcările de rezistență, propa-

ganda și sprijinirea disidenților. Importanța acestor metode noi s-a vădit după primul război din Golf, căci britanicii s-au trezit că nu dispuneau de suficiente resurse pentru operațiuni de război psihologic, necesare pentru a-i încuraja pe soldații irakieni mai curând să dezerteze decât să lupte. Referindu-se la metodele „perturbatoare”, un fost ofițer superior din MI6, baroneasa Daphne Park (despre care se spune că ar fi organizat asasinarea lui Patrice Lumumba, lider al mișcării de eliberare din Congo și cel dintâi premier al acestei țări ales în mod democratic), spunea: „Din momentul în care obții într-adevăr informații bune din interiorul oricărei grupări, poți identifica unde se află levierul puterii și de ce anume se teme o anumită persoană față de alta [...] Poți atunci să îi ațâți unul contra celuilalt [...] Se vor distruge singuri, nu noi îi distrugem”. În ciuda asigurărilor pe care le-a dat, centrul de antrenament de la Fort Monckton

Pastila de cuvinte

Cuvintele prezentate mai jos ilustrează două tipuri diferite de eponime: substantive formate prin simpla trecere a unui nume propriu în categoria substantivelor comune, păstrând aceeași formă (vezi portland sau varianta etimologică prișniț a cuvântului prișniță), dar și cuvinte derivate cu sufixe, uneori și cu prefixe, de la un

nume propriu (de ex. preraphaelism, priapism, priscillianism). Eponime, în sensul strict al termenului „care dă numele său”, sunt numai primele.

TIPURI DE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Portland, cu sensul „ciment obținut prin arderea unui amestec omogen de calcar și argilă, a cărui rezistență este mai mare decât a cimentului obișnuit”, este un termen împrumutat în română din fr. *portland*, cu prima atestare în *Lexiconul tehnic român*, ediția a II-a (1957). Cuvântul s-a format prin trecerea substantivului propriu *Portland* (numele unei peninsule din Dorset, comitat din sudul Angliei, bogat în cariere de piatră și de calcar) în clasa substantivelor comune.

Preraphaelism, cuvânt împrumutat din fr. *préraphaélisme*, apare în limba română la Ștefan Petică (1877-1904), primul poet simbolist român. Termenul desemnează un curent artistic apărut în Anglia la jumătatea secolului al XIX-lea, ca reacție împotriva academismului; adepții săi, grupați în *The Pre-Raphaelite Brotherhood* (Frăția Preraphaelită), considerau că momentul culminant în istoria picturii universale a fost epoca precursorilor lui Rafael (Gio-

Dante Gabriel Rossetti și una dintre creațiile sale, Văduva romană

tto, Fra Angelico, Bellini) și militau pentru întoarcerea la puritatea artei Evului Mediu. Teoreticianul mișcării a fost Dante Gabriel Rossetti, redactorul periodicului *The Germ* (1850), din care au apărut patru numere; a fost susținut de John Ruskin (1819-1900), sociolog și critic de artă, precum și de William Morris (1834-1896), scriitor, pictor, decorator și teoretician.

Mișcarea a avut și o componentă literară. Poezia preraphaelită, cu reînnoirea interesului pentru Evul Mediu și pentru forme lirice precum balada, a fost cultivată, în anumite perioade ale creației lor, de Alfred Tennyson, Robert Browning, Matthew Arnold și alții.

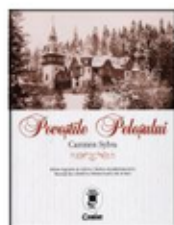

Termenul *preraphaelit* „adept al preraphaelismului”, împrumutat din fr. *préraphaélite*, a fost înregistrat prima dată de Lazăr Șăineanu,

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

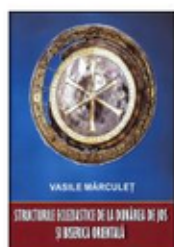
● **Horia C. Matei, Silviu Neguț, Ion Nicolae – ENCICLOPEDIA STATELOR LUMII.** Ediția a XIV-a (cuvânt înainte: acad. Mircea Malița)
Editura Meronia, București, 2016, 797 pp.

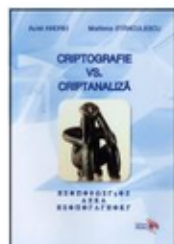
● **Carmen Sylva – POVEȘTILE PELEȘULUI** (ediție îngrijită de Silvia Irina Zimmermann; ilustrații din Arhiva Princiară de Wied)
Editura Corint, București, 2016, 222 pp.

● **MARELE RĂZBOI** (sub egida Administrației Prezidențiale, Muzeului Național Cotroceni; organizator expoziție: dr. Mădălina Nițelea, conservator expoziție: Mariana Năstase, design expoziție: Paula Sofica, Livia Răitaru)
București, 2016, 78 pp.

● **Vasile Mărculeț – STRUCTURILE ECLEZIASTICE DE LA DUNĂREA DE JOS ȘI BISERICA ORIENTALĂ**
Editura Sfântul Ierarh Nicolae, Brăila, 2015, 173 pp.

● **Aurel Andrei, Marilena Stănculescu – CRIPTOGRAFIE VS. CRIPTANALIZĂ**
Editura Printech, București, 2014, 377 pp.

● **Mohanedou Ould Slahi – JURNALUL DE LA GUANTÁNAMO** (editat de Larry Siems)
Editura Corint, București, 2016, 457 pp.

● **Melissa Müller, Reinhard Piechocki – ALICE HERZ-SOMMER „GRĂDINA EDENULUI ÎN MIJLOCUL IADULUI”. CEA MAI LONGEVIVĂ SUPRAVIEȚUITOARE A HOLOCAUSTULUI**
Editura Meteor Publishing, București, 2016, 383 pp.

● **Gheorghe Calcan – UNIFICAREA ADMINISTRATIVĂ A ROMÂNIEI ÎNTREGITE (1918-1925). INTEGRAREA BASARABIEI, BUCOVINEI ȘI TRANSILVÂNIEI ÎN STRUCTURILE ADMINISTRATIVE ROMÂNEȘTI**
Editura MEGA, Cluj-Napoca, 2016, 272 pp.

● **CIAO BUCUREȘTI. INFLUENȚE URBANE ITALIENE ÎN BUCUREȘTI** (sub egida Ambasadei Italiene la București; autori: Dinu-Alexandru Popescu, Cristian Radu)
București, 2016, 238 pp.

● **Carol al IV-lea – SCRIERI LITERARE** (traducere din limba cehă, studiu introductiv și note de Anca Irina Ionescu)
Editura Oscar Print, București, 2016, 146 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**
Anul XIX, nr. 2(72)/2016, 100 pp.

● **LUMINA LINĂ** (Revistă de spiritualitate și cultură românească)
Romanian Institute of Orthodox Theology and Spirituality, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel, An XXI, Nr.2, Aprilie-Iunie, 2016, New York, 129 pp.

ȘEDINȚĂ LA P.N.T.

Continuăm cu noi pagini din procesul-verbal al Ședinței Comitetului Central Executiv al Partidului Național-Tărănesc din 4 ianuarie 1938, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Adresăm mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a reproduce acest text.

S-au ordonat alegerile recente. Suprema încordare a tuturor conducătorilor și ostașilor Partidului Național-Tărănesc a adus ca rezultat trântirea guvernului personal Tătărescu.

Marea bucurie a cuprins toată țara. Toată lumea civilizată s-a închinat înaintea conștiinței și tăriei de caracter a neamului românesc, care a dat această lecție, această dovadă de conștiință și de maturitate politică.

Noi toți eram legănați în sentimentul fericit al liniștei sufletești că se va face dreptate țării și că se va face dreptate partidului nostru, fiind el chemat, după indicațiunile opiniei publice, să facă guvernul. Aceasta nu o dorea, nu o pretindea partidul nostru dintr-o ambiție deșartă sau din năzuințe pământești sau din motive subiective. În ziua de astăzi, pentru oamenii cari au conștiință, pentru cei care au simț de răspundere și care se închină marelui ideal al neamului lor, primirea guvernului este o mare chestiune de conștiință, o mare sarcină, o mare greutate. Un om cu simț de răspundere în asemenea condițiuni ar vrea mai bine să scape de o astfel de însărcinare.

Nici partidul nostru nu se supune ușor la o atât de grea răspundere și ca dovadă că partidul nostru nu umblă după putere este faptul că de atâtea ori a respins de la sine tentațiunea de a rămâne la guvern ori de a forma guvernul în condițiuni în care credea că nu ar putea servi Coroana și țara.

Dar partidul nostru, cu drept cuvânt, dorea, cerea și pretindea ca în conformitate cu voința legală a națiunii să fie chemat la guvern pentru că, în definitiv, un partid politic este frăția unor oameni de aceeași convingere, dar nu numai convingerea teoretică, ci și de credințe de realizare pe care vrea să le transporte în viața practică de stat și să realizeze ideile, principiile care-l călăuzesc și natural că ideile proprii nu pot fi puse în practică cu aparențe de reușită

decât de oameni proprii, pătrunși de adevărurile profesate. Pentru acest motiv, fără niciun fel de jenă, fără niciun fel de rezervă, trebuie să afirmăm voința noastră de a propaga principiile (aplauze).

Avem acest drept și această datorie.

Or, nu s-a întâmplat așa!

Iarăși prin surprindere, fără a ști cineva ceva, fără de a fi indicat de opinia publică, fără de a fi motivat prin ceva, fără de a fi ascultat șefii partidelor parlamentare, nici chiar șeful partidului liberal care căzuse de la guvern, printr-un gest al cărui izvor și motiv îl bănuiam, printr-o surprindere, a fost numit președinte al Consiliului dl. Octavian Goga, ale cărui convingeri politice de natură internă și externă n-au găsit răsunet în țară și, în consecință, nu a fost indicat niciodată de opinia publică pentru guvernarea țării.

Evident, nu putem decât să bănuim că aceleași forțe oculte din care au izvorât surprinderile anilor precedenți au împiedicat ca Majestatea Sa Regele Carol al II-lea să pună urechea pe inima poporului ca să audă dorințele și năzuințele adevărate ale poporului românesc.

Astfel, guvernul d-lui Goga se poate considera ca un guvern personal, venit la cârma țării în mod neparlamentar, prin surprindere și prin forțe oculte.

Incontestabil că nimeni nu este printre noi care ar contesta prerogativele regale. Le știm, le cunoaștem și ne supunem lor. Însă într-un stat constituțional, parlamentar, prerogativele regale în ceea ce privește numirea guvernului sunt legate de îndatorirea Suveranului să examineze manifestațiunile vieții politice și să examineze cu obiectivitate indicațiunile opiniei publice. Acesta este sistemul constituțional parlamentar.

(Va urma)

în *Dicționar universal al limbii române*, a opta edițiune [1930].

Ambii termeni împrumutați au sinonime create în limba română de G. Călinescu: *prerafaelist* apare într-un text din *Cronicile optimistului* (1964), iar *prerafaelism* este atestat în romanul *Bietul Ioanide* (1965). Toate cuvintele aduse în discuție sunt derivate de la numele propriu *Rafael* cu prefixul *pre-* și diverse sufixe.

Priapism este un termen din domeniul medicinei care înseamnă „stare de erecție a penisului prelungită anormal, care poate constitui simptom al unor afecțiuni”. A fost împrumutat din fr. *priapisme* (provenit din termenul latin medieval *priapismus*) și a fost atestat prima dată în traducerea unei cărți de medicină făcută de postelnicul D. Cornea (Iași, 1847). În forma *priapismos*, împrumutată din neogreacă, apare cu un secol înainte, în traducerea operei lui Fr. Păpai *Pax corporis*, intitulată *Meșteșugul doftorii*, care se găsește în manuscris la Biblioteca Academiei Române. Cuvântul a fost creat de la numele propriu *Priap*, zeu al rodniciei grădinilor și viilor în mitologia greacă, fiu al lui Dionysos și al Afroditei. Născut cu un membru viril supra-dimensionat, este părsit de mama sa în orașul Lampsaca din Asia Mică, de unde este originar cultul său, răspândit ulterior în Grecia și în Italia. Devenit personificare a virilității și fecundității, reprezentările

William Morris

sale din domeniul artelor plastice au adesea caracter obscen. Apare și în literatură, în opere cu tentă erotică ale unor poeți latini, ca Vergiliu, Catul sau Tibul.

Prisillianism „doctrină religioasă a lui Priscillianus, care susținea teze de tip maniheist, cu nuanțe panteiste”, din fr. *Priscillianisme*, și *priscillianist* „adept al priscillianismului”, din fr. *Priscillianiste*, sunt doi termeni neologici atestați lexicografic destul de târziu în limba română, în *Noul dicționar de neologisme* al lui Florin Marcu (1997). Priscillianus (cca 340-385), ereziarh creștin de origine spaniolă, a fost șeful unei secte create în Spania în a doua jumătate a secolului al IV-lea, condam-

nat, împreună cu adepții săi, de Conciliul de la Saragosa (380), apoi de cel de la Bordeaux (384). A fost primul eretic condamnat la moarte de puterea seculară și executat la Trêves, alături de șase dintre discipolii săi. Doctrina sa de un neognosticism foarte ascetic, deși declarată eretică la Conciliul de la Toledo (400), s-a menținut în nordul Spaniei (Compostela), priscillianiștii fiind încă activi în secolul al VI-lea.

Prișniță înseamnă „compresă” și provine din germ. *Prießnitz* (*umschlag*) cu același sens, care a dat în română *prișniț*. Cuvântul s-a folosit mai mult cu forma de plural *prișnițe*, de la care s-a refăcut ulterior o formă de singular *prișniță*, aceasta devenind cu timpul forma de bază a cuvântului, în detrimentul celei justificate etimologic, care a dobândit statut de variantă. Prima atestare în scris a cuvântului este din 1935, în romanul *Feciorul lui nenea Tache Vameșul. Biblia unui trecut 1879-1925*, semnat de Sărmanul Klopstock (pseudonim al lui Paul Mihăescu, 1879-1954). La baza termenului din germană se găsește numele medicului Vincent Priessnitz (1799-1851), inventatorul hidroterapiei. În anul 1826 acesta a creat în satul natal un stabiliment pentru tratarea bolilor printr-o metodă bazată pe trei principii igienice: apa rece, exercițiul fizic și regimul alimentar. În 1837 a publicat și un jurnal care se adresa pacienților săi. ■

Conciliul de la Toledo

suri închinat evenimentului. A doua zi, Virgil Cândea semna un articol, pe aceeași temă, în *Scântea*. La sfârșitul lunii, prof.univ.dr.doc. Călin Popovici îl evocă pe Nicolae Coculescu, la 100 ani de la naștere. În luna august, Virgil Cândea semnează articolul *Ce datorăm primilor scriitori în limba română?* „Scrișul românesc este, pentru întemeietorii lui, instrument de civilizație și cultură. Nimeni n-a cântat mai bine ca Miron Costin lauda scrisului, «discușită oglindă a minții omenestii», care «deșchide mintea» și «departe lucruri de ochii noștri ne face de le putem vedea cu cugetul nostru», care ne ajută «cu acele trecute vremi să pricepem cele viitoare». Alexandru Dușu scrie despre enciclopedismul românesc, iar Răzvan Theodorescu, cercetător la Institutul de Istoria Artei, scrie despre *Modalități de receptare a istoriei culturii*. Dumitru Almaș are o intervenție a cărei semnificație poate fi înțeleasă complet doar de cei care au trăit epoca și știu cum era tratat profesorul, mai ales în mediul rural, de activiștii de partid: „Am auzit uneori pe la sfaturile populare: «Să execute profesorul munca cutare. Lecția o știe...» [...] Profesorul trebuie lăsat, în primul rând, să-și facă meseria, să-și îndeplinească misiunea [...] Și ierte-mi-se bucolismul: nu s-a văzut semănător care să semene dintr-un sac în care n-a mai adăugat sămânță nouă.”

Să mai zăbovim în domeniul istoriei cu povestea unei case. La 28 martie 1864, Mihail Kogălniceanu telegrafia soției, la Iași: „Am cumpărat vila Bărcănescu, e o bijuterie. În zece zile ea va fi locuibilă. Nici nu îți poți închipui cât de bine îți va face aici.” Acolo a locuit Kogălniceanu în perioada legiferării reformei

Jean Marais și Șerban Cantacuzino,
doi dintre interpreții filmului
Sapte băieți și o ștrengărită

agrare (14 august 1864). A transformat în muzeu câteva camere; pe lângă artefacte antice și medievale, avea tablouri de pictori vestiți. În testamentul din 18 iunie 1891, Kogălniceanu scria: „Tablourile și obiectele de artă ce am adunat cu multă anevoință și cu multe sacrificii de bani n-ași dori să iasă din țară sau să se risipească la deosebiții cumpărători [...] Dacă însă guvernul nu va voi a le cumpăra, atunci ele se vor vinde la orice amator” (*Magazin istoric*, nr. 12/2014). Azi se ridică pe locul acelei

vile Hotel „Triumf”.

Este vară, e cald, lumea se duce la strand, Țe merge seara la un film la grădină sau la o grădină-restaurant. Nicuță Tănase povestește cum poți să bei un suc la strandul „Izvor”. Este un singur vânzător, o coadă interminabilă și sucul este cald. Nu ți-l dă fără garanție pentru sticlă, îl bei în fața vânzătorului, după care te așezi din nou la coadă să îți iei garanția. La strandul „16 Februarie”, de curând dat în folosință, este mai simplu: nu există nicio tonetă cu răcoritoare. Pentru amatorii de picnic, o veste bună: „meniul turist”, compus din 75 gr pateu de ficat, 400 gr ciorbă cu perișoare, 200 gr mușchi în sos de legume, totul într-un ambalaj corespunzător și nu mai este nevoie de niciun fel de preparare. În București, numărul celor care vizionează un film la grădină, într-o seară, trece de 20.000. Din păcate, la jumătate dintre cele 20 de grădini-cinematograf rulau filme vechi. La cofetăria „Lămâița” funcționează o serpentină care permite clienților să se autoservească cu apă rece. Dar doar dacă vin de acasă cu un pahar cu dimensiunile potrivite, căci cofetăria le pune la dispoziție pahare sondă, care nu încap între suport

Înmormântarea fostului ministru al Forțelor Armate,
Leontin Sălăjan

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Evenimentul major al intervalului, din punctul de vedere al cititorului de astăzi, a fost Campionatul mondial de fotbal, desfășurat în Anglia. Potrivit canoanelor epocii, desigur Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia și întâlnirea conducătorilor partidelor comuniste și muncitorești și a șefilor de guverne ale țărilor membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.) au deținut capul de afiș. Evident, ne vom concentra pe Campionatul mondial de fotbal.

A fost o ediție cu câteva mari surprize. Chiar înainte să înceapă competiția, atenția opiniei publice internaționale a fost reținută de furtul trofeului ce trebuia să revină echipei câștigătoare: cupa „Jules Rimet”. Pentru cei mai puțin familiarizați cu domeniul, să precizăm că trofeul purta numele inițiatorului competiției și, potrivit prevederilor regulamentare, avea să rămână definitiv în posesia echipei naționale care o câștiga de trei ori (a revenit Braziliei, în 1970). Un câine, cu un nume predestinat, Pickles (Murături), a dat peste trofeu întâmplător. S-au înregistrat câteva mari surprize. Portugalia, care participa pentru prima oară la un turneu final, cu Eusebio în echipă, elimină Brazilia lui Pele, deținătoarea trofeului. O surpriză și mai mare a constituit-o eliminarea Italiei de către formația R.P.D. Coreene. Eugen Barbu comenta în *Scânteia*, sub titlul *Și regele chiar a murit*: „O să vă întrebați cum a fost posibilă această eliminare brutală a Braziliei? Pentru că nici jocul, adeseori dur al portughezilor, sub privirile binevoitoare ale arbitrilor, n-a fost hotărâtor. Pentru specialiști, încă de la prima sa apariție, Brazilia a fost o surpriză dureroasă. O echipă fără moral, o echipă tânără, întărită cu câțiva vechi jucători lipșiți de forță, o echipă neasam-

blată, care a încercat să-și ascundă slăbiciunile în spatele unui nor de fum publicitar.” Au fost și multe faze disputate, probabil cea mai controversată înregistrându-se în finala câștigată de Anglia contra echipei R.F.G. Tot Eugen Barbu certifica valabilitatea golului înscris de jucătorul englez Hurst. „Pentru telespectatorii din România care au îndoieli, cum am avut și noi, asupra valabilității golului al treilea al englezilor, trebuie spus că filmul făcut de televiziunea britanică arată clar că arbitrul Dienst a văzut bine. Șutul lui Hurst a avut viteza unui bolid: mingea a ricoșat din cauza forței cu care a fost trimisă în poartă până în teren, de unde fundații vest-germani au aruncat-o peste bară. După o scurtă ezitare, elvețianul s-a consultat cu tușierul Bahramov (U.R.S.S.), care a arătat ferm centrul terenului.”

Sunt marcate câteva aniversări, prilej să constatăm cât de prezenți erau istoricii în cetate, pe atunci. Vineri, 9 iulie, a avut loc în Aula Academiei Române ședința comemorativă consacrată împlinirii a 500 ani de la construirea Mănăstirii Putna. Mihai Berza, membru corespondent al Academiei, Gheorghe Ciobanu și Teodora Voinescu au prezentat comunicări. Victor Eftimiu a recitat ver-

Imagine de la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia

CONSTANTIN BRÂNCUȘI (1876-1957)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Sculptură localizată la Târgu Jiu, una dintre cele mai reprezentative realizate de Brâncuși. 2) Gust neplăcut – Localitatea unde s-a născut marele sculptor la 19 februarie 1876. 3) Sculptor grec din Antichitate, autorul Discobolului – Suită pe centru! 4) În prezent – „... sărutului, altă operă a lui Brâncuși, aflată la intrarea în Parcul Central din Târgu Jiu. 5) Asalt – 100 m² (pl.). 6) Ploiești, la început! – Coadă simbolică a rochiilor. 7) Sistemul automat pentru identificarea și urmărirea navelor maritime – Așa cum este fona din care a fost ridicată „Coloana Infinitului“, de la Târgu Jiu. 8) Sparge piatra cu ferestrăul – Schimbă

macazul. 9) Lacăt spart! – Câine de curse – Toma Caragiu. 10) Obiectiv istoric reabilitat după deteriorări vremelnice – Țara din America de Nord unde se află cele mai multe din operele lui Brâncuși, în muzee sau colecții particulare. 11) Navă scufundată – Orașul luminii unde Brâncuși a ajuns mergând pe jos, în anul 1904, după o călătorie de doi ani, și unde a și murit în anul 1957.

VERTICAL: 1) Cea care i-a dat viață lui Constantin Brâncuși și i-a inspirat dragostea pentru frumos – ... Măiastră“, o capodeperă a geniului brâncușian, o esențializare a personalității umane, prin dorința sa de cunoaștere în timp și spațiu (neartic.). 2) Prietenos, așa cum a fost omul Brâncuși (pl.) – Dop de lemn. 3) Sculptură de Rodin, primul mare geniu întâlnit de Brâncuși, de care la un moment dat s-a despărțit pentru a-și desăvârși singur opera – ... de piatră. 4) Gust plăcut – Otto Vereș. 5) Oraș în care Brâncuși a urmat cursurile de Arte Frumoase și unde a sculptat primele sale creații, inclusiv bustul unui superior al unității sale militare. 6) Din mahmudea! – Elegant..., schiop! 7) „... Infinitului“, una dintre cele mai importante realizări brâncușiene, simbolizând un „sacrificiu infinit“ – Acid adenozintrifosforic. 8) Centru în Teba! – Spoitor în cupru. 9) Ape, ca și Bistrița Gorjană, care curge pe lângă Hobița, loc unde se scălda copilul Brâncuși – Început de icter! – Sere goale! 10) Apărut instantaneu – Sculpturi monumentale, mai rare pentru patrimoniul lui Brâncuși, care a realizat doar un bust al lui Carol Davilla, plasat în Parcul Cișmigiu. 11) Aici stăteau domnișoarele în alte vremuri – „... odihnindu-se“, opera lui Ion Jalea, aflată pe malul mării, în fața casei sculptorului de pe faleza din Constanța.

Nicolae GOLGOJAN

și robinet. La restaurantul „Grădinița”, de pe Bulevardul Magheru, a dispărut o ladă cu sticle de bere pline. Barmanul a refuzat să mai vândă, până nu este găsită. A fost nevoie de intervenția directorului I.A.P.L. personal ca să se reia activitatea. Tot acolo, un căruț cu chifle s-a răsturnat. Au fost culese din praf și bălțile de pe jos, urmând să ajungă pe mesele consumatorilor.

O mare problemă a Bucureștilor ne-o semnalează un reportaj cu tema *Restaurantele și liniștea nopții*. Locatarii din jurul restaurantelor se plâng că nu pot adormi până la ora trei din noapte, uneori până dimineața, dacă este o nuntă. Mai multă liniște își doreau și cei care mergeau în parcuri sau locuiau pe lângă ele. Cititorii de la biblioteca în aer liber din Parcul Herăstrău sunt prinși între două „focuri”: stația de amplificare a fanfarei de la estrada artiștilor amatori și cea de la Teatrul de vară. În Cișmigiu, stația de amplificare și-a redus repertoriul inițial la câteva piese repetate la nesfârșit și la intensitate maximă, până la ora 23.00, spre disperarea locatarilor din blocurile din jur.

La 4 iulie, pe scena Teatrului Mic se prezintă piesa lui Camil Petrescu *Act venețian*, în interpretarea Teatrului popular din Mediaș, laureat la cel de al IV-lea Festival de teatru de amatori „I.L. Caragiale”.

Ne vizitează Capitala actorul francez Jean Marais, venit pentru filmările la *Șapte băieți și o ștrengăriță*, tenorul spaniol Luis Mariano și directorul general UNESCO, René Maheu, care a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității din București.

De la Karlovy-Vary, Cristian Popișteanu transmite pentru revista *Flacăra* mai multe corespondențe despre festivalul de film și interviuri cu sau declarații ale unor vedete prezente acolo: Macha Meril, Jean Paul Rappeneau, Philippe

Noiret, Lisa Gastoni și Madeleine Robinson.

Horia Maicu, arhitectul șef, vorbește despre „frumusețea de mâine a Capitalei”: „Un element natural specific pe care îl păstrăm cu grijă și îl punem în valoare este cornișa Dâmboviței, situată cu 15-18 m mai sus decât restul teritoriului. Ea este prezentă în oraș începând cu dealul de la Roșu și continuând cu dealul pe care se construiește actualmente Politehnica; cu

dealul Arsenalului; cu cel din parcul Libertății pe care s-a ridicat Monumentul eroilor luptei pentru libertatea poporului și a patriei, pentru socialism; cu dealul Piscului unde s-a propus construirea unei săli de sporturi; mai departe, în partea de sud-vest a cornișei, se vor amplasa importante institute de cercetări ale Academiei. La poalele acestei denivelări se va realiza o salbă de oglinzi de apă de tipul celei existente în Parcul Libertății.”

Intro caldă zi de iunie a anului 1916, 57 de tineri, absolvenții clasei a VI-a secția modernă a Liceului „Gheorghe Lazăr” din București, își luau rămas bun, cu promisiunea că aveau să se reîntâlnească în toamnă în clasa a VII-a. A venit războiul și viața i-a risipit, secerându-i pe unii. Nu s-au reîntâlnit nici peste 25 ani, pentru că izbucnise Al Doilea Război Mondial. Au făcut-o acum, când mai sunt doar 17. Printre ei profesorul universitar Constantin

Lazu, arhitectul Alexandru Zamfiropol, profesorii Alexandru Colfescu și Grigore Cotlaru. Și-au evocat colegii, între care și George Călinescu. Dintre profesori, a mai fost prezent Constantin Gerota.

Să încheiem cu un fapt amuzant, semnalat de presa de acum 50 ani. La intersecția Bulevardului Grozăvești cu Șoseaua Panduri și Bulevardul Armata Poporului se afla un panou care informa, în vara anului 1966, cu cât va crește producția globală industrială în perioada 1959-1965. ■

Garduri de protecție pe fostul Bulevard 6 Martie

CONTENTS (Romanian History) King Ferdinand Proclamations to the Nation and the Army ● **L.-A. Pop** National Congress of Historians, Cluj-Napoca, 2016 ● **M.-E Ionescu** How and why Romania entered WW I ● **M. Georgescu Radu R. Rosetti** list of preparatory measures for mobilization, August 1916 ● **F. Dolghin, T. Stănescu-Stanciu, Al. Pițigoi, D. Matei** August 1916. First month of war ● **Th. Pâslaru, T.D. Lazăr** Unpublished Memoirs from World War I ● **A.-S. Ionescu** At New York and Washington about the centenary of our entry into the war ● **M. Moșneagu** The brig „Mircea“ at the USA Independence bicentennial festivities ● **T.A. Pokivailova** First Secretary of the Soviet Embassy in Bucharest about King Michael role, 1944, August 23rd ● **A. Ștefan** The Memories of a WW II veteran, Maria Rădescu ● **G. Roșu** Reaping ancestral habits ● **O. Centea** How we were expelled from Cluj, September 1940 ● **A.R. Voinea** The first project of building standard houses in Bucharest for those with low incomes ● **G. Filitti** The epistolary dispute between Basil Munteanu and Nicolae Iorga, with the contribution of C.C. Giurescu ● **M. Sala** Different eponymous ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CLXXV)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Король Фердинанд Прокламация к нации и ежедневный приказ по армии ● **И.-А. Поп** Национальный съезд историков, Клуж-Напока 2016 ● **М.-Е. Ионеску** Как и почему вступила Румыния в Первую Мировую Войну ● **М. Джорджеску** Август 1916. Перечень Раду Р. Росетти с подготовительными мерами для мобилизации ● **Ф. Долгин, Т. Стăнеску-Станчу, Ал. Пицигой, Д. Матеи** Первый месяц войны – август 1916 ● **Т. Пыслару, Т. Д. Лазэр** Неопубликованные мемуары по Первой Мировой Войне ● **А.-С. Ионеску** В Нью-Йорке и Вашингтоне о столетии нашего вступления в войну ● **М. Мошнягу** Участие барка „Мирча“ на торжествах двухсотлетия независимости США ● **Т.А. Покивайлова** Первый секретарь Посольства СССР в Бухаресте о роли короля Михая в событиях 23 августа 1944 ● **А. Штефан** Воспоминания Марии Рădescu, ветеранки Второй Мировой Войны ● **Дж. Рошу** Жили-были. Традиции, связанные с жатвой ● **О. Чентя** Как нас изгнали из Клужа в сентябре 1940 ● **А.Р. Войня** Первый план строительства в Бухаресте типового жилья для людей со скромными доходами ● **Дж. Филитти** Спор в письмах Н. Йорги с Базилем Мунтяну, с участием К.К. Джуреску ● **М. Сала** Эпонимы разного типа ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXV)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

MAUSOLEUL DE LA BORTA DRACULUI

Domnul ing. LUCIAN GEORGESCU, din localitatea Târgu Neamț, județul Neamț, ne-a trimis următoarele rânduri: Stimată redacție, vă scriu cu mare emoție câteva rânduri, deoarece în ziua de 21 mai 2016, în comuna Vânători, județul Neamț, la marginea satului Nemțșor, s-a inaugurat un mic mausoleu închinat tuturor ostașilor români, germani și sovietici, care și-au pierdut viața în luna aprilie a anului 1944, în cea mai sângeroasă bătălie de pe teritoriul României, purtată în cel de Al Doilea Război Mondial.

Cele 14.000 de victime ale înfruntării de la Borta Dracului, de pe valea Culeșei, fac ca acest loc să fie unul cu o importanță deosebită pentru armata română și istoria României. Luptele de aici au fost un episod important al ofensivei sovietice menită să rupă linia defensivă germano-română din Moldova, rămasă în istorie drept bătălia de la Târgu Frumos (*Magazin istoric*, nr. 10/2006; nr. 8/2008). Revenind la luptele de la „Borta Dracului“, aici înain-

țarea sovietică a fost oprită de armata română și cea germană, frontul stabilizându-se în acest punct până la 23 august 1944.

Vrednicul de pomenire Iustin Pârnu, starețul Mănăstirii „Petru Vodă“, a fost cel care a inițiat acum câțiva ani construcția micului mausoleu pentru veșnica pomenire a ostașilor căzuți la datorie, indiferent de tabăra de care au aparținut în marea conflagrație mondială. Din păcate episodul de la „Borta Dracului“ nu a fost popularizat în manualele de istorie editate înainte de 1989, deoarece aici s-au înfruntat armata română și cea sovietică. Generații întregi au învățat la școală doar de bătălia de la Oarba de Mureș, unde au murit aproximativ 11.000 de oameni, considerată până acum cea mai sângeroasă încleștare care a avut loc pe teritoriul României în Al Doilea Război Mondial.

Glorie eternă tuturor eroilor români căzuți în luptele pentru apărarea țării, indiferent de alianțele politice făcute de conducători, în ambele campanii din Est sau Vest. Dumnezeu să-i ierte pe oștenii căzuți pe câmpul de luptă,

printre care și cei de la Borta Dracului-Nemțșor. Pe această cale vreau să îi felicit pe toți cei care au contribuit la construcția, finanțarea și sfințirea micului mausoleu.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul ing. MIRCEA REVNIC, din Florești, jud. Cluj, oferă spre achiziție sau schimb următoarele numere: 6-9/1967; 1, 4, 9, 10, 12/1968; 1-6, 9-11/1969; 2-5, 8-12/1970; 1-8, 12/1971; 2-7, 9, 11, 12/1972; 5, 1-12/1973; 4, 5, 8-12/1974; 1-12/1975; 1-2/1976; 1-12/1977; 1-12/1978; 1-6, 8-12/1979; 1, 5, 6, 8-12/1980; 1-12/1981; 2-4, 6, 8-12/1982; 1-12/1983; 1-12/1984; 1-12/1985; 1-12/1986; 1-12/1987; 1-12/1988; 1-2/1989; 1-3; 5-12/1990; 1-7, 10-12/1991; 2, 4-6, 8-11/1992; 1-5, 7-9, 12/1993; 2-12/1994; 2-4, 6-12/1995; 1, 2, 7, 9, 11/1996; 2-12/1997; 1, 12/1998; 1-11/1999; 1-6/2000; 3, 8, 9/2001; 12/2002; 3, 9/2003; 1, 2, 5, 8, 9, 11, 12/2005; 1-12/2006; 2, 6/2007; 12/2011. **Revistele sunt în stare bună și foarte bune, doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0745.320.131.**

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 08